



CRNA GORA
AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE
I POŠTANSKU DJELATNOST

RAČUNOVODSTVENO ODVAJANJE I TROŠKOVNO
RAČUNOVODSTVO

KONSULTATIVNI DOKUMENT

Podgorica, april 2011. godine



Sadržaj

1	Uvod	4
1.1	Šta je računovodstveno odvajanje i čemu služi?	4
1.2	Obaveza vođenja troškovnog računovodstva	5
1.3	Poziv na javne konsultacije	5
1.4	Kratak sadržaj dokumenta	7
2	Zakonska osnova za uvođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	8
2.1	Važeći crnogorski zakonodavni okvir	8
2.1.1	Zakon o elektronskim komunikacijama	8
2.2	Zakonodavni okvir Evropske Unije	11
2.2.1	Računovodstveno odvajanje	11
2.2.2	Troškovno računovodstvo	13
3	Opšti principi regulatornog računovodstva	15
3.1	Principi regulatornog računovodstva	15
3.2	Proces pripreme, revizije, prihvatanja i objave finansijskih izvještaja	16
3.2.1	Vremenski tok i dokumentacija koju je potrebno pripremiti	16
3.2.2	Revizija regulatornih finansijskih izvještaja	28
3.2.3	Objavljivanje regulatornih finansijskih izvještaja	30
3.3	Čuvanje računovodstvenih evidencija, izmjena i ispravljanje regulatornih finansijskih izvještaja	30
3.3.1	Čuvanje računovodstvenih evidencija	30
3.3.2	Dostupnost računovodstvenih zapisa za ad-hoc izvještaje	31
4	Principi računovodstvenog odvajanja	32
4.1	Zahtjevi za nivoom kvaliteta i analitike računovodstvenih zapisa	32
4.2	Metode alokacije	34
4.2.1	Sadržaj regulatornih finansijskih izvještaja, izvještaja nezavisnog revizora, računovodstvenih dokumenata i dokumenta o metodologiji alokacije	34
4.2.2	Alokacija prihoda	35
4.2.3	Alokacija troškova	35
4.2.4	„Kaskadiranje“ troška ili hijerarhija alociranja	35
4.3	Račun dobiti i gubitka	37
4.4	Izveštaj o prosječnom angažovanom kapitalu	37
4.5	Regulatorna izjava o usklađivanju	37
4.6	Izveštaj nezavisnog revizora i prilozi	38
4.7	Transferne naknade	38
4.7.1	Izveštaj o transfernim naknadama	40



5	Prijedlog obaveza SMP operatora vezanih za troškovno računovodstvo	41
6	Uputstva za troškovno računovodstvo	44
6.1	Načela i postupak raspodjele troškova	44
6.2	Istorijsko troškovno računovodstvo	46
6.3	Tekuće troškovno računovodstvo	46
6.3.1	Osnovni principi tekućeg troškovnog računovodstva	46
6.3.2	Određivanje bruto troška zamjene	48
6.3.3	Moderni ekvivalent imovine	51
6.3.4	Godišnji troškovi dugotrajne imovine	52
6.3.5	Očuvanje kapitala	55
6.3.6	Dodatna razmatranja vezana za procjenu vrijednosti imovine	59
7	Uputstva za primjenu metodologije dugoročnih inkrementalnih troškova	62
7.1	Karakteristike metodologije dugoročnih inkrementalnih troškova	62
7.1.1	Dugoročnost	62
7.1.2	Pristup sa pogledom u budućnost	63
7.2	Uputstva za modele troškovnog računovodstva	63
7.2.1	Model na osnovu pristupa „odozgo prema dolje“	63
7.2.2	Podaci potrebni za izradu troškovnog modela	65
7.3	Homogene troškovne kategorije	66
7.3.1	Potreban nivo analitičnosti	66
7.4	Definicija vrste troška	67
7.5	Topologija mreže	69
7.5.1	Tzv. “Greenfield” topologija mreže	69
7.5.2	Tzv. “Scorched node” topologija mreže	69
7.6	Optimizacija opreme	70
7.6.1	Efikasnost opreme	70
7.6.2	Kapacitet i iskorišćenost opreme	71
7.7	Troškovne krive	71
7.7.1	Definicije	71
7.7.2	Troškovne krive i ekonomija obima	73
7.7.3	Konstrukcija troškovnih krivih	74
7.7.4	Zavisne i nezavisne homogene troškovne kategorije	75
7.8	Podaci o aktivnostima i saobraćaju u mreži	76
7.8.1	Podaci o saobraćaju u mreži	76
7.8.2	Izračunavanje jediničnog troška usluge	76
7.9	Fiksni, združeni i zajednički troškovi	77
7.9.1	Definicije	77
7.9.2	Združeni i zajednički troškovi operatora fiksne mreže	78
7.10	Dodatak za zajedničke troškove	78



8	Uputstva vezana za izračunavanje troška kapitala	80
8.1	Postupak određivanja troška kapitala SMP operatora	80
8.2	Obračun troška kapitala pomoću metode ponderisanog prosječnog troška kapitala	81
8.3	Pokazatelj zaduženosti	82
8.4	Cijena akcijskog kapitala	83
8.4.1	Cjenovni model vrednovanja kapitalne imovine (CAPM)	84
8.4.2	Dijelovi CAPM jednačine koje je potrebno odrediti	86
8.5	Trošak duga	91
9	Prilozi	92
9.1	Kratak pregled preporuka i regulativa koji se odnose na računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo	92
9.2	Vremenski period	105
9.3	Račun dobiti i gubitka	107
9.4	Izvještaj o prosječno angažovanom kapitalu	108
9.5	Izvještaj o transfernim naknadama	109
9.6	Izvještaj o usklađivanju - račun dobiti i gubitka	111
9.7	Izvještaj o usklađivanju – prosječni angažovani kapital	112
9.8	Dodatni Ad-hoc izvještaji i informacije koje Agencija može tražiti	113
9.9	Prijedlog računovodstvenog odvajanja na tržišta	116
9.10	Izvještaj nezavisnog revizora	117
9.11	Detalji glavnih mrežnih komponenata i uobičajenih troškovnih pokretača	119
9.12	Objašnjenje skraćenica	121



1 Uvod

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (u daljem tekstu: Agencija) je regulatorno tijelo sa nadležnostima utvrđenim Zakonom o elektronskim komunikacijama¹ (dalje u tekstu: ZEK) i Zakonom o poštanskim uslugama².

Agencija saraduje i usklađuje svoje poslovanje sa nadležnim nacionalnim regulatornim tijelima drugih država i Komisijom Evropske Unije, kao i sa Međunarodnom unijom za telekomunikacije, Svjetskim poštanskim savezom i drugim međunarodnim organizacijama koje se bave poslovima elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti.

Jedan od glavnih ciljeva Agencije je osiguranje svjetskih standarda pri pružanju elektronskih komunikacionih usluga po razumnim troškovima i cijenama, putem stvaranja okruženja koje podstiče pošteno tržišno nadmetanje između učesnika na tržištu. Istovremeno, Agencija podstiče investicije u sektoru elektronskih komunikacija i olakšava ulazak novih ulagača na tržište.

Kako bi ostvarila navedene ciljeve, Agencija namjerava da propiše, operatorima sa značajnom tržišnom snagom (u nastavku: SMP operatori), sadržaj odgovarajućih detaljnih informacija koje bi Agenciji omogućile procjenu nivoa tržišne konkurencije, kao i sprovođenje aktivnosti koje omogućavaju pošteno tržišno nadmetanje.

Obaveze računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva Agencija propisuje na bazi ZEK-a. Detaljno obrazloženje pravne osnove dato je u poglavlju 2.1 *Važeći crnogorski zakonodavni okvir*.

Na osnovu člana 8 tačka 18, člana 19 i člana 41 stav 2 ZEK-a, Savjet Agencije, po dobijenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 03.04.2009. godine, a nakon sprovedenog konsultativnog procesa, donio je Odluku o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu (br. 01-940/1 od 03.04.2009).

Trenutno, namjera Agencije je da se prijedlozi i uputstva vezana za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo, sadržani u ovom konsultativnom dokumentu, odnose isključivo na SMP operatore fiksne elektronske komunikacione mreže.

Po završetku javnih konsultacija Agencija će objaviti Odluku koja će sadržati odredbe koje SMP operator mora primijeniti u svrhu zadovoljenja zakonskih obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Navedena Odluka će se zasnivati na prijedlozima i preporukama sadržanim u ovom konsultativnom dokumentu, zaključcima javnih konsultacija i raspravi sa zainteresovanim stranama. U tom smislu, osnovna svrha ovog dokumenta je podrška implementaciji važećeg zakonodavnog okvira putem dodatne regulative koja je u skladu sa mjerodavnim evropskim zakonodavnim okvirom u sektoru elektronskih komunikacija. U tom smislu, navedenom Odlukom će se definisati okvir za pripremu regulatornih izvještaja i drugih informacija koje je SMP operator obavezan da dostavlja periodično Agenciji u okviru svojih zakonskih obaveza.

1.1 Šta je računovodstveno odvajanje i čemu služi?

SMP operator može narušavati načelo jednakih tržišnih uslova na više načina: previsoke cijene veleprodajnih usluga, diskriminacija pri određivanju cijena, međusobno subvencionisanje i

¹ „Službeni list Crne Gore“ br. 50/2008, 53/2009, 70/2009 i 49/2010

² „Službeni list Crne Gore“ br. 46/05



predatorsko određivanje cijena. SMP operator na navedene načine može ograničiti konkurenciju i spriječiti ulazak novih operatora na tržište. Računovodstveno odvajanje (eng. *Accounting Separation - AS*) je najčešći instrument koji se koristi za utvrđivanje aktivnosti koje onemogućavaju tržišno takmičenje. Pritom se, uvođenjem obaveze računovodstvenog odvajanja, SMP operatoru ne nameću pravila niti poželjna organizacija poslovanja, već isključivo sadržaj i oblik prikupljanja računovodstvenih informacija i regulatornog izvještavanja. Kako bi se spriječila diskriminacija na tržištu i omogućilo praćenje profitabilnosti pojedinih tržišnih segmenata ili usluga koje pruža SMP operator, olakšalo utvrđivanje međusobnog subvencionisanja, potrebno je takođe jednoznačno utvrditi cijene, odnosno naknade za transferne usluge između pojedinih segmenata poslovanja SMP operatora. Računovodstveno odvajanje će na taj način omogućiti nadzor modela raspodjele troškova na maloprodajnom i veleprodajnom nivou.

1.2 Obaveza vođenja troškovnog računovodstva

Svrha uvođenja obaveze troškovnog računovodstva jeste osiguranje ravnopravnih, transparentnih kriterijuma i kriterijuma koji podstiču konkurenciju, a koje SMP operator treba da primijeni prilikom raspodjele troškova na usluge koje pruža.

Troškovno računovodstvo odnosi se, prema navedenom, na skup pravila i procedura koji osiguravaju raspodjelu troškova, prihoda, imovine, obaveza i kapitala na pojedine aktivnosti i usluge, posebno uzimajući u obzir direktne i indirektno troškove.

Model troškovnog računovodstva uspostavlja mehanizam praćenja i čuvanja računovodstvenih zapisa, identifikovanja i praćenja operativnih troškova kao što su troškovi održavanja opreme, što će rezultirati transparentnim odnosom troška i cijene pojedine usluge. Model troškovnog računovodstva omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i provjeru troškovne usmjerenosti cijena u svrhu sprječavanja međusobnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja SMP operatora.

1.3 Poziv na javne konsultacije

Agencija prije donošenja opštih akata ili u pripremi stručnih osnova za opšte akte koje donosi Ministarstvo nadležno za poslove elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti, može organizovati javne konsultativne procese u skladu sa posebnim aktom (Uputstvo o vođenju otvorenog konsultativnog procesa u sektoru elektronskih komunikacija br. 0901-920/1 od 01.03.2010) kojim se utvrđuju procedure javnih konsultativnih procesa.

Prema članu 8, tačka 22 ZEK-a Agencija, pored ostalog, ima nadležnosti da ispituje tržište i javno mnjenje i sprovodi otvorene konsultativne postupke, omogućavajući svim zainteresovanim stranama da daju primjedbe i komentare u vezi sa inicijativama, mjerama, odlukama i aktima koje priprema, predlaže ili donosi.

Shodno članu 118 ZEK-a Agencija i drugi državni organi su takođe, prilikom oblikovanja tržišta elektronskih komunikacija i donošenja propisa koji značajno utiču na to tržište, obavezni da na adekvatan način uzmu u obzir mišljenje zainteresovane javnosti.



Svrha konsultativnog dokumenta

Obrazloženja koja je Agencija pripremila uz ovaj Konsultativni dokument su osnova za javnu debatu i data su tako da nijesu nepromjenljiva niti konačna. Osnovna svrha Konsultativnog dokumenta je da podstakne komentare i suprotstavljena mišljenja, što može rezultirati revidiranjem polaznog viđenja i prijedloga. Konsultativni dokument sadrži i stavove Agencije po osnovu specifičnih pitanja na koje Agencija naročito očekuje komentare i sugestije. Ako zainteresovani budu smatrali za shodno, mogu dati komentare i na pitanja koja Agencija nije posebno naznačila.

Prikupljanje, razmatranje komentara, mišljenja i sugestija

Komentare, mišljenja i sugestije na ovaj Konsultativni dokument potrebno je dostaviti putem e-mail-a na adresu **ekip@ekip.me**, sa naznakom za javne konsultacije **i putem pošte** na adresu Bulevar Džordža Vašingtona bb, kula C, 81000 Podgorica. Nakon sprovedenog postupka razmatranja komentara, mišljenja i sugestija od zainteresovanih subjekata, kao i postupka analize dostavljenih podataka Agencija može pristupiti izradi izmjena i dopuna Konsultativnog dokumenta.

Rokovi za obavljanje konsultacija

U skladu sa ZEK-om, član 118, rok za prikupljanje mišljenja zainteresovane javnosti na Konsultativni dokument ne može biti kraći od 30 dana. U tom smislu Agencija poziva sve zainteresovane strane u sektoru elektronskih komunikacija kao i javnost, da komentarišu i pruže svoje viđenje prijedloga i uputstava datih u ovom Konsultativnom dokumentu **u roku od 30 dana** od dana objavljivanja dokumenta na službenoj internet stranici Agencije (www.ekip.me).

Agencija će obezbijediti transparentnost javnih konsultacija objavljujući komentare na Konsultativni dokument u rokovima koji su definisani u Tabeli 1, kao i svoje komentare na odgovore i sugestije pristigle od zainteresovanih subjekata.

Tabela 1 Rokovi vezani za proces javnih konsultacija

Faze	Vrijeme	Komentar
Objavljivanje nacrtu konsultativnog dokumenta	01.04. 2011.	
Rok za pripremu i dostavljanje komentara operatora na konsultativni dokument (prvi krug)	30 dana 01.04.2011-01.05.2011	
Razmatranje prispjelih komentara i iznošenje stavova Agencije	10 dana 15.05.2011-25.05.2011	Predloženo vrijeme će zavisiti od broja i obima prispjelih komentara.
Donošenje Odluke Savjeta Agencije o predmetu Konsultativnog dokumenta.	01.06.2011	Savjet donosi odluku o dokumentu koji je bio predmet javnih konsultacija i daje smjernice za dalji rad.



1.4 Kratak sadržaj dokumenta

Kratak sadržaj ovog Konsultativnog dokumenta dat je u nastavku.

Poglavlje 1 je uvodno poglavlje gdje je objašnjena svrha ovog Konsultativnog dokumenta.

U **poglavlju 2** data je zakonska osnova za obaveze računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Važeći crnogorski zakonodavni okvir opisan je na početku poglavlja, dok je u nastavku ukratko opisan važeći evropski zakonodavni okvir.

Poglavlje 3 sadrži opšte principe regulatornog računovodstva koje je potrebno primijeniti ili uzeti u obzir prilikom izrade regulatornih finansijskih izvještaja. Ovi principi uključuju proces pripreme, revizije, prihvatanja i objave finansijskih izvještaja, zatim uputstva za čuvanje računovodstvene dokumentacije i izmjene regulatornih finansijskih izvještaja.

U **poglavlju 4** opisani su principi, data su uputstva vezana za računovodstveno odvajanje, uključujući: propisane računovodstvene postupke, propisani oblik Računa dobitka i gubitka, Izvještaja o prosječnom angažovanom kapitalu, Regulatorne izjave o usklađenju, Izvještaja o transfernim naknadama kao i revizorskog izvještaja. U nastavku, ovo poglavlje sadrži prijedlog zahtijevane finansijske podjele tržišta, tržišnih segmenta i usluga.

Poglavlje 5 sadrži prijedlog obaveza SMP operatora vezanih za vođenje troškovnog računovodstva u smislu predložene metode regulacije cijena, troškovne osnovice kao i metodologije troškovnog računovodstva za svaki segment u okviru važećih tržišta.

U **poglavlju 6** su dati osnovni principi i uputstva vezana za razvoj modela troškovnog računovodstva, uključujući uputstva i principe prilikom primjene tekućeg, odnosno istorijskog troškovnog računovodstva, načela i postupak raspodjele troškova, uputstva za izradu troškovnih modela zasnovanih na dugoročnim inkrementalnim, odnosno potpuno raspodijeljenim troškovima, kao i uputstva za izračunavanje troška kapitala.

Poglavlje 7 sadrži priloge ovog konsultativnog dokumenta.



2 Zakonska osnova za uvođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

2.1 Važeći crnogorski zakonodavni okvir

2.1.1 Zakon o elektronskim komunikacijama

Zakon o elektronskim komunikacijama³ je stupio na snagu u avgustu mjesecu 2008. godine i uz nekoliko izmjena i dopuna važi i danas.

Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija

U skladu sa članom 46, ZEK-a propisuje se da Agencija može (u skladu sa rješenjem iz člana 43, stav 1, ZEK-a), narediti preduzimanje mjera u cilju odvojenog računovodstvenog praćenja poslovnih aktivnosti koje se odnose na pružanje usluga interkonekcije ili operatorskog pristupa. Prethodno navedeno Agencija određuje u cilju kontrolisanja ispunjavanja mjera iz člana 45 ZEK-a ili sprječavanja neosnovanog unakrsnog subvencionisanja. Ova mjera se posebno odnosi na vertikalno integrisanog operatora, pri čemu Agencija može zahtijevati da operator obezbijedi pregled svojih veleprodajnih ili internih obračunskih cijena. Agencija može odrediti oblik i metodologiju vođenja računovodstva.

U skladu sa stavom 1, člana 46 ZEK-a, operator mora dostaviti računovodstvene evidencije, uključujući podatke o prihodima od trećih lica na zahtjev Agencije. U cilju podsticanja konkurencije i otvorenog tržišta Agencija može objaviti informacije koje prikupi po osnovu obaveza iz ovog člana, uzimajući u obzir stepen povjerljivosti podataka.

Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva

Član 48, ZEK-a reguliše obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva na sljedeći način:

- (1) Agencija (rješenjem iz člana 43 stav 1, ZEK-a), može narediti preduzimanje mjera u vezi sa pokrivanjem troškova i kontrolom cijena određenih usluga koje se pružaju u cilju obezbjeđivanja interkonekcije, odnosno operatorskog pristupa.
- (2) Agencija može narediti preduzimanje mjera iz stava 1 ovog člana, ako na osnovu analize tržišta ocijeni da bi operator sa značajnom tržišnom snagom, zbog nedostatka efikasne konkurencije ili u cilju njenog suzbijanja, mogao zadržati ili previsoke cijene ili prenisku razliku između maloprodajnih i veleprodajnih cijena.
- (3) Agencija, prilikom naređivanja mjera operatoru iz stava 1 ovog člana, mora uzimati u obzir rizike, ulaganja i obezbjeđenje prihvatljive stope prinosa na investiciona ulaganja operatora.
- (4) Operator kojem je naređeno preduzimanje mjera troškovne orijentacije mora dokazati da su cijene obračunate na osnovu troškova uz prihvatljivu stopu prinosa na investiciona ulaganja. Prilikom provjeravanja ispunjavanja te obaveze Agencija može primijeniti metode troškovnog računovodstva koje su nezavisne od onih koje primjenjuje operator.

³ „Sl. list Crne Gore“ br. 50/2008, 53/2009, 70/2009 i 49/2010



Agencija može od operatora rješenjem takođe zahtijevati da obrazloži i po potrebi koriguje cijene, pri čemu teret eventualnog dokazivanja snosi operator.

- (5) Agencija može propisati mehanizam pokrivanja troškova ili metodologiju određivanja cijena po osnovu ovog člana, što mora biti primjereno cilju unaprijeđenja efikasnosti i održive konkurencije, ciljeva razvoja i povećanju dobrobiti za potrošača. Agencija može koristiti i upoređenja sa cijenama na uporedivim tržištima ili tržištima sa razvijenom konkurencijom, uzimajući u obzir specifičnosti domaćeg tržišta.
- (6) U cilju ispunjavanja obaveza, operator iz stava 1 ovog člana mora primijeniti model troškovnog računovodstva koji odredi Agencija rješenjem. Agencija može odrediti oblik i metodologiju vođenja računovodstva koje mora primijeniti ovaj operator, uključujući kategorizaciju i razvrstavanje troškova i pravila koja se primjenjuju za raspoređivanje troškova. Usklađenost računovodstva po ovom članu provjerava nezavisni revizor, a Agencija godišnje objavljuje izjavu o usklađenosti na svom veb sajtu.

Obaveza regulisanja cijena maloprodajnih usluga

Član 50, ZEK-a reguliše obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga:

- (1) Agencija, rješenjem iz člana 43 stav 1 ovog zakona, može operatoru narediti preduzimanje mjera povezanih sa regulacijom maloprodajnih usluga, ako na osnovu tržišnih analiza utvrdi da relevantno tržište usluga namijenjenih krajnjim korisnicima nije dovoljno konkurentno.
- (2) Mjera iz stava 1 ovog člana naređuje se samo ako se ocijeni da se nametanjem svih raspoloživih mjera, na osnovu čl. 44, 45, 46, 47, 48, 49 ovog zakona, ne bi ostvarili željeni ciljevi ili ako već naređene mjere nijesu postigle željene ciljeve. U slučaju kada naređene mjere nijesu postigle željene ciljeve, Agencija će preispitati racionalnost njihovog zadržavanja.
- (3) Naređene mjere iz stava 1 ovog člana mogu uključivati zabranu:
 - 1 obračunavanja prekomjernih cijena;
 - 2 ometanja ulaska na tržište;
 - 3 ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena;
 - 4 davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku;
 - 5 neosnovanog vezivanja određenih usluga.
- (4) Određivanjem mjera iz ovog člana Agencija može propisati jednu od sljedećih metoda određivanja cijena usluga, i to:
 - 1 metodu ograničavanja maloprodajnih cijena (Price cap);
 - 2 metodu regulacije individualnih tarifa;
 - 3 metodu troškovne orijentacije cijene;
 - 4 usklađivanje cijena sa cijenama na uporedivim tržištima.
- (5) Prilikom regulisanja mjera iz ovog člana primjenjuju se odredbe člana 48 st. 3, 4, 5 i 6 ovog zakona.



2.1.1.1 Relevantna tržišta za obaveze računovodstvenog odvajanja i troškvnog računovodstva

Uzimajući u obzir prethodno opisan zakonski okvir, prije završetka analize tržišta, obaveza računovodstvenog odvajanja i vođenja troškvnog računovodstva će biti uvedena na relevantnim tržištima. Na osnovu člana 8 i 19, a u vezi sa čl. 40-51 ZEK-a, čl. 196 Zakona o opštem upravnom postupku ("Sl.list RCG", broj: 60/03), Odluke o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu ("Sl.list Crne Gore," broj: 29/09) i mišljenja Uprave za zaštitu konkurencije br. 01-77/2 od 14.05.2010. godine, nakon sprovedenog postupka analize tržišta Savjet je donio 11.11.2010. godine:

- Rješenje broj 0902-4100/2 kojim se Crnogorski Telekom AD Podgorica određuje kao operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica -maloprodajni nivo.
- Rješenje broj 0902-4118/2 kojim se Crnogorski Telekom AD Podgorica određuje kao operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji-veleprodajni nivo.
- Rješenje broj 0902-4140/2 kojim se Crnogorski Telekom AD Podgorica i Mtel d.o.o. Podgorica određuju kao operatori sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu završavanja (terminacije) poziva u sopstvenim mrežama.
- Rješenje broj 0902-4140/3 kojim se Crnogorski Telekom AD Podgorica određuje kao operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo.
- Rješenje broj 0902-4190/2 Crnogorski Telekom AD Podgorica se određuje kao operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu širokopojsnog pristupa na nivou veleprodaje.
- Rješenje broj 0902-4206/2 Crnogorski Telekom AD Podgorica se određuje kao operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu terminalnih ili terminalnih segmenata iznajmljenih linija - veleprodajni nivo.
- Rješenje broj 0902-4217/2 Telenor d.o.o Podgorica, T Mobile Podgorica i Mtel d.o.o Podgorica određuju se kao operatori sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu završavanja (terminacije) poziva u sopstvenim mrežama.

Gore navedena Rješenja sadrže propisane regulatorne obaveze operatora sa značajnom tržišnom snagom koje uključuju odvajanje računovodstvenih evidencija, nadzor cijena i implementaciju troškvnog računovodstva.

Agencija napominje da se, kao što je navedeno i u poglavlju *1. Uvod*, implementacija ovog Konsultativnog dokumenta odnosi isključivo na SMP operatore fiksne elektronske komunikacione mreže.



2.2 Zakonodavni okvir Evropske Unije

2.2.1 Računovodstveno odvajanje

Svrha računovodstvenog odvajanja

Prema članu 11. Direktive 2002/19/EZ⁴ (dalje u tekstu: Direktiva o pristupu), nacionalna regulatorna tijela imaju pravo da uvedu obavezu računovodstvenog odvajanja za djelatnosti koje se odnose na usluge interkonekcije i/ili pristupa mreži.

U skladu sa Preporukom 2005/698/EZ⁵ (dalje u tekstu: Preporuka), svrha uvođenja obaveze računovodstvenog odvajanja je da pruži detaljnije informacije o operativnim troškovima i finansijskim rezultatima za različita tržišta i usluge u odnosu na zakonske finansijske izvještaje SMP operatora. Uvođenje obaveze računovodstvenog odvajanja upotpunjuje obaveze transparentnosti i nediskriminacije, s obzirom da podaci dobijeni kao rezultat računovodstvenog odvajanja treba vjerno da odražavaju poslovanje određenih dijelova SMP operatora kao da se radi o posebnim poslovnim subjektima. U slučaju vertikalno integrisanih operatora, računovodstveno odvajanje spriječava povlašćen tretman sopstvenih poslovnih aktivnosti u odnosu na druge operatore na tržištu, kao i međusobno subvencionisanje koje nije u skladu sa tržišnim principima. U skladu sa članom 11. Direktive o pristupu, kako bi se osigurali navedeni zahtjevi, vertikalno integrisani operator obavezan je da formiranje svojih internih (transfernih) i veleprodajnih cijena učini transparentnima.

Takođe, prema Preporuci, u slučaju kada je SMP operatoru nametnuta obaveza računovodstvenog odvajanja, pored tržišta na kojima SMP operator značajnu tržišnu snagu ona može obuhvatati i tržišta na kojima navedeni operator nema značajnu tržišnu snagu, kako bi se osigurala usklađenost računovodstvenih podataka.

Zahtjevi vezani za računovodstveno odvajanje

U skladu sa članom 11. Direktive o pristupu, nacionalno regulatorno tijelo može propisati oblik i metodologiju koju bi operatori, koji imaju obavezu uvođenja računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, trebalo da primjenjuju.

U skladu sa Preporukom, računovodstveno odvajanje podrazumijeva podjelu troškova, angažovanog kapitala i prihoda. Na osnovu navedenih podataka SMP operator treba da pripremi račun dobitka i gubitka i izvještaj o angažovanom kapitalu za svaku djelatnost obuhvaćenu regulacijom.

Takođe, da bi se zadovoljio zahtjev nediskriminacije, potrebno je jasno utvrditi cijene transfernih usluga i/ili internih kupoprodaja na nivou poslovnih djelatnosti SMP operatora. Cijene transfernih usluga treba da budu jednake cijenama za iste usluge ponuđene drugim operatorima pod istim uslovima. Informacije koje se pružaju Agenciji moraju da sadrže nivo detalja koji je potreban da bi se spriječila diskriminacija između usluga koje se pružaju interno i

⁴ Directive 2002/19/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities (Access Directive)

⁵ Commission Recommendation 2005/698/EC of 19 September 2005 on accounting separation and cost accounting systems under the regulatory framework for electronic communications



usluga koje se pružaju drugim operatorima kako bi se olakšalo utvrđivanje prosječnih troškova usluga i metode po kojoj su ti troškovi izračunati.

U skladu sa članom 13. Direktive o pristupu, nezavisno od obaveze dostavljanja podataka u skladu sa obavezom računovodstvenog odvajanja, Agencija također može zahtijevati „ad hoc“ dostavljanje računovodstvenih podataka kako bi osigurala zadovoljenje obaveze transparentnosti i nediskriminacije.

Veza između računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo usko su povezane regulatorne obaveze, i obje imaju za svrhu sprovođenje odredbi transparentnosti i nediskriminacije. Prema tome, sve metode troškovnog računovodstva i računovodstvenog odvajanja korišćene kao osnova za odluke o kontroli cijena trebaju biti definisane na način da utiču na efikasno investiranje, utvrđuju potencijalno netržišno ponašanje, i treba da budu u skladu sa ciljevima regulacije navedenim u Direktivi 2002/21/EZ⁶ (dalje u tekstu: Okvirna direktiva).

Prema Preporuci, Agencija bi trebala da postavi zahtjeve za raspodjelu operativnih troškova, angažovanog kapitala i prihoda do nivoa koji je u skladu sa odredbama transparentnosti i regulatornim ciljevima sadržanim u domaćem ili EU zakonodavstvu. Takođe, raspodjelu troškova, kapitala i prihoda potrebno je sprovesti u skladu sa načelom troškovne uzročnosti kao što je određivanje troškova na osnovu aktivnosti (eng. *Activity-Based Costing*, ABC), koje se može koristiti i prilikom sprovođenja obaveze računovodstvenog odvajanja i kod troškovnog računovodstva.

Modeli troškovnog računovodstva i računovodstvenog odvajanja koje posjeduju SMP operatori moraju pružiti uvid u regulatorne finansijske informacije, pomoću kojih je moguće verifikovati usklađenost istih sa njegovim regulatornim obavezama.

Revizija računovodstvenog odvajanja

Prema Preporuci, da bi zadovoljio obavezu računovodstvenog odvajanja, SMP operator treba da objavi revidirane godišnje regulatorne finansijske izvještaje. Prema Direktivi 2002/22/EZ⁷ (dalje u tekstu: Direktiva o univerzalnom servisu), reviziju treba da sprovede kvalifikovano tijelo, nezavisno od SMP operatora. Izvještaj o usklađenosti sa regulatornim obavezama objavljuje se na godišnjem nivou, pri čemu on ne smije sadržati informacije koje su povjerljive sa aspekta djelatnosti SMP operatora.

Ostala pitanja vezana za računovodstveno odvajanje

Prema Preporuci, prilikom kontrole primjene modela troškovnog računovodstva SMP operatora, Agencija treba da obrati pažnju na mogućnost da analizira i prikaže podatke o troškovima, a posebno na mogućnost razlikovanja direktnih od indirektnih troškova. Direktni troškovi su oni troškovi koji u potpunosti proizlaze iz određenih aktivnosti. Indirektni troškovi su troškovi koji se raspodjeljuju primjenom korektne i objektivne metodologije. Takođe, u skladu sa praksom u

⁶ Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive)

⁷ Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services (Universal Service Directive)



zemljama članicama EU koje imaju uspostavljen sistem finansiranja obaveze pružanja univerzalnog servisa, svaki prihod operatora ostvaren u okviru finansiranja obaveze navedene usluge potrebno je odvojeno identifikovati u modelu računovodstvenog odvajanja.

2.2.2 Troškovno računovodstvo

Svrha troškvnog računovodstva

Svrha uvođenja obaveze troškvnog računovodstva je regulacija cijena. Sva prethodna navedena načela računovodstvenog odvajanja primjenjuju se i na troškovno računovodstvo. U nastavku su navedene odredbe regulatornog okvira EU vezane za troškovno računovodstvo.

Obavezu vođenja troškvnog računovodstva moguće je uvesti za veleprodajno kao i za maloprodajno tržište:

- U skladu sa članom 14. Direktive o pristupu, ukoliko analiza tržišta ukaže na nedostatak tržišne konkurencije, Agencija može uvesti obavezu kontrole cijena SMP operatora, i to na način da propiše troškovnu usmjerenost cijena.
- U skladu sa članom 4. Direktive o univerzalnom servisu, u slučaju da su maloprodajne cijene SMP operatora regulisane, Agencija treba da osigura implementaciju odgovarajućeg modela troškvnog računovodstva. Pritom, Agencija može odrediti oblik i metodologiju implementacije troškvnog računovodstva.

Zahtjevi vezani za troškovno računovodstvo

Agencija SMP operatorima treba da osigura prihvatljivu stopu prinosa na angažovani kapital uzimajući u obzir uključenu stopu rizičnosti ulaganja, što znači da je trošak kapitala potrebno izračunavati kao ponderisani prosječni trošak kapitala.

Dalji zahtjevi mehanizma pokrića troškova ili metodologije regulacije cijena odnose se na tok efikasne tržišne konkurencije i maksimiziranje koristi za korisnike. Prilikom procjene opravdanosti cijena usluga, Agencija može koristiti referentne vrijednosti cijena (*benchmark*) i svoje sopstvene metode troškvnog računovodstva nezavisne od metoda korišćenih od strane SMP operatora.

U slučaju uvođenja obaveze troškvnog računovodstva, opis modela troškvnog računovodstva mora biti dostupan javnosti i treba da prikaže glavne troškovne kategorije i pravila raspodjele troškova. Ova pravila trebaju da budu detaljno opisana na način da jasno prikazuju odnos između troškova i korišćenja mrežnih komponenti i usluga, kao i osnovu za raspodjelu direktnih i indirektnih troškova na različite račune.

Pored gore navedenih odredbi, a u skladu sa Preporukom, potrebno je uskladiti regulatorne finansijske izvještaje sa zakonskim finansijskim izvještajima SMP operatora.

Procjena adekvatnosti i tačnosti modela troškvnog računovodstva

U skladu sa članom 13 Direktive o pristupu, u slučaju obaveze troškovne usmjerenosti cijena SMP operator treba da dokaže ispravnost sopstvene metodologije određivanja cijena na osnovu



troškova. Agencija pritom može zahtijevati od operatora da dokaže opravdanost cijena svojih usluga, i nakon analize cijena može zahtijevati njihovo prilagođavanje.

Prema Preporuci, usklađenost modela troškovnog računovodstva sa propisanim pravilima treba da se verifikuje od strane kvalifikovanog nezavisnog tijela, a izvještaj o sprovedenoj verifikaciji treba da se objavi na godišnjem nivou.

Revizija modela troškovnog računovodstva

Sve odredbe evropskog zakonodavnog okvira koje se odnose na reviziju računovodstvenog odvajanja, važe i u slučaju revizije modela troškovnog računovodstva.

Ostale teme vezane za troškovno računovodstvo

Procjena vrijednosti imovine može se, u okviru modela troškovnog računovodstva, sprovesti na osnovu istorijskih troškova ili tekućih (trenutnih) troškova. Evropski zakonodavni okvir pritom ne specificira koja metoda bi se trebala primjenjivati. Ipak, u skladu sa Preporukom, u slučaju da SMP operator procijeni vrijednost svoje imovine na osnovu tekućih troškova, preporučuje se metodologija troškovnog računovodstva zasnovana na dugoročnim inkrementalnim troškovima (eng. *Long Run Incremental Cost, LRIC*).



3 Opšti principi regulatornog računovodstva

Regulatorno računovodstvo uključuje principe koji se koriste prilikom implementacije obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Navedeni principi će se koristiti u procesu pripreme, revizije i objavljivanja regulatornih finansijskih izvještaja i prilikom održavanja računovodstvenih evidencija.

3.1 Principi regulatornog računovodstva

Regulatorni računovodstveni principi odnose se na principe koje će primjenjivati SMP operatori prilikom pripreme regulatornih finansijskih izvještaja uključujući metodu alokacije troškova, transferne cijene i opšte računovodstvene politike. Ključni principi su sljedeći:

- Prioritet

Ako postoji sukob između zahtjeva ili bilo kojeg od ovih računovodstvenih principa isti će se primjenjivati prema redosljedu naznačenom u ovom dokumentu.

- Troškovna uzročnost

Prihodi (uključujući prihode od odgovarajućih transfernih naknada), troškovi (uključujući troškove odgovarajućih transfernih naknada), imovina i obaveze SMP operatora će biti raspodijeljeni na veleprodajne i maloprodajne proizvode i usluge SMP operatora u skladu sa aktivnostima koje uzrokuju nastanak prihoda, troškova, nabavku imovine ili stvaranje obaveza SMP operatora.

- Objektivnost i nediskriminacija

Raspodjela prihoda, troškova, imovine i obaveza SMP operatora treba da bude objektivna i konzistentna za cjelokupno poslovanje operatora.

- Konzistentnost primjene

Obaveze računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva potrebno je iz godine u godinu implementirati na konzistentan način. U slučaju promjene regulatornih računovodstvenih principa i politika uključujući metode raspodjele, obračuna transfernih naknada ili opštih računovodstvenih politika, koje bi imale materijalan uticaj na informacije sadržane u regulatornim finansijskim izvještajima, SMP operator je obavezan da prilagodi djelove regulatornih finansijskih izvještaja iz prethodne godine na koje se odnose nastale promjene. Smatra se da promjena ima materijalni uticaj na regulatorne finansijske izvještaje ako se pojedina stavka regulatornih finansijskih izvještaja promijeni za više od 5% u poređenju sa originalnom vrijednošću.

- Korišćenje IFRS-a

Ukoliko to nije izričito drugačije određeno, prilikom izrade regulatornih finansijskih izvještaja SMP operator će koristiti, tamo gdje je moguće, finansijske informacije iz finansijskih izvještaja pripremljenih u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (eng. *International Financial Reporting Standards*, dalje u tekstu: IFRS).



- Transparentnost

Informacije koje proizilaze iz regulatornih finansijskih izvještaja dostupne su širokom krugu zainteresovanih strana koji uključuje konkurente (trenutne i potencijalne), investitore (trenutne i potencijalne), krajnje korisnike usluga i Agenciju. Sve zainteresovane strane imaju legitiman interes za finansijske izvještaje SMP operatora, kao i za razumijevanje metoda na osnovu kojih se navedeni izvještaji pripremaju. U tom smislu, metode koje su korišćene za raspodjelu moraju biti transparentne, što znači da se troškovi i prihodi koji se direktno raspodijeljuju na tržišta, proizvode i usluge SMP operatora trebaju odvojiti od onih koji su proporcionalno raspodijeljeni na osnovu uzročnika troška. Takođe, dokumentacija koja opisuje metodologiju i proces raspodjele treba da bude potpuna i sveobuhvatna s obzirom da nedostaci i greške mogu ozbiljno ugroziti pouzdanost rezultata, odnosno regulatornih finansijskih izvještaja.

Na osnovu gore navedenog, Agencija predlaže da SMP operator, prilikom pripremanja regulatornih računovodstvenih izvještaja, treba da se oslanja na sljedeće principe:

- troškovna uzročnost;
- objektivnost i nediskriminacija;
- konzistentnost primjene;
- korišćenje IFRS-a; i
- transparentnost.

3.2 Proces pripreme, revizije, prihvatanja i objave finansijskih izvještaja

U skladu sa principima regulatornog računovodstva, SMP operator je obavezan da pripremi regulatorne finansijske izvještaje koji će poslije sprovedene nezavisne revizije biti odobreni od strane Agencije i na kraju javno objavljeni.

3.2.1 Vremenski tok i dokumentacija koju je potrebno pripremiti

Prijedlog vremenskog toka procesa implementacije obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva opisan je u nastavku. Nakon opisa dat je i grafički prikaz procesa.

Agencija je pripremila ovaj dokument kao podlogu za javne konsultacije koje započinju 1. aprila 2011. godine. Zainteresovane strane imaju mogućnost da dostave svoje komentare na dokument u roku od 30 dana nakon njegovog objavljivanja, odnosno do 30. aprila 2011. godine.

Nakon analize primljenih komentara i eventualnih dodatnih konsultacija sa zainteresovanim stranama, Agencija će izdati Odluku/Rješenje/Pravilnik koji će sadržati uputstva na osnovu kojih SMP operator treba da sprovede računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo. Agencija će Odluku/Rješenje/Pravilnik objaviti u razdoblju između 1. juna 2011. i 31. jula 2011. zavisno od obima i intenziteta javnih konsultacija.

3.2.1.1 Vremenski tok izvještavanja na osnovu istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) i potpuno raspodijeljenih troškova (FAC)

Prijedlog Agencije je da regulatorni finansijski izvještaji za:



- finansijsku godinu koja završava 31. decembra 2011. godine,
- finansijsku godinu koja završava 31. decembra 2012. godine, i
- finansijsku godinu koja završava 31. decembra 2013. godine.

budu sastavljeni na osnovu istorijskog troškovnog računovodstva (eng. *Historical Cost Accounting – HCA*) kao troškovne osnovice i potpuno raspodijeljenih troškova (eng. *Fully Allocated Costs - FAC*) kao računovodstvene metodologije. Detaljnija razrada zahtjeva Agencije po pitanju troškovne osnovice i računovodstvene metodologije nalazi se u poglavlju 6 ovog dokumenta.

2011. godina – uspostavljanje procesa regulatornog izvještavanja

Do 1. septembra 2011. godine SMP operator će pripremiti i dostaviti Agenciji nacрте sljedećih dokumenata:

- Regulatorni računovodstveni dokument (u daljem tekstu: RD);
- Dokumentaciju o metodologiji alokacije (u daljem tekstu: DMA), i
- Plan implementacije računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva na osnovu HCA troškovne osnovice i FAC računovodstvene metodologije (u daljem tekstu: Plan HCA/FAC).

Agencija će do 31. oktobra 2011. pripremiti svoje komentare na RD, DMA i Plan HCA/FAC koje SMP operator mora da implementira i preda Agenciji do 30. novembra 2011. godine. Agencija će, ukoliko su sve potrebne promjene implementirane, do 31. decembra 2011. godine izdati saglasnost na RD, DMA i Plan HCA/FAC.

Od 30. septembra 2011. do 31. decembra 2011. godine SMP operator i Agencija će komunicirati i organizovati radne sastanke kako bi se sadržaj RD, DMA i Plan HCA/FAC u potpunosti usaglasio sa zahtjevima Agencije i pripadajućom regulativom.

Krajem septembra i decembra 2011. godine Agencija će, uz podršku izabranog savjetnika, kvartalno pratiti status primjene računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva putem kvartalnih sastanaka na kojima će SMP operator izvještavati o statusu procesa implementacije računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva.

2012. godina – priprema i objava regulatornih finansijskih izvještaja za 2011. godinu

SMP operator će do 30. aprila 2012. Agenciji predati nacрте regulatornih finansijskih izvještaja za godinu koja završava 31. decembra 2011. godine.

SMP operator će do 30. juna 2012. pripremiti i predati Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje zajedno sa izvještajem nezavisnog revizora sa priložima za godinu koja završava 31. decembra 2011. godine.

U slučaju da je revizorsko mišljenje bez rezerve, Savjet Agencije će u roku od 15 dana od prijema regulatornih finansijskih izvještaja izdati Odluku kojom prihvata regulatorne finansijske izvještaje. Nakon prihvatanja regulatornih finansijskih izvještaja SMP operator će u roku od 15 dana objaviti konačne i revidirane regulatorne finansijske izvještaje.



SMP operator nakon 30. aprila 2012. godine mora Agenciji omogućiti i uvid u troškovni model na osnovu kojeg su formirani regulatorni finansijski izvještaji i svu pripadajuću dokumentaciju. Agencija pri tome može zahtijevati i dodatne informacije od SMP operatora.

Krajem marta i juna 2012. godine Agencija će, uz podršku izabranog savjetnika, kvartalno pratiti status primjene računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva putem kvartalnih sastanaka na kojima će SMP operator izvještavati o statusu procesa implementacije računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva.

2013. godina – priprema i objava regulatornih finansijskih izvještaja za 2012. godinu

U slučaju da SMP operator želi da izmijeni ili dopuni RD i DMA koji se odnose na izradu regulatornih finansijskih izvještaja za 2012. godinu, izmijenjene i dopunjene verzije RD i DMA potrebno je dostaviti Agenciji na odobrenje do 31. januara 2013. godine.

Agencija takođe ima pravo da traži izmjene i dopune RD i DMA ukoliko smatra da su potrebne. U tom slučaju Agencija će svoj prijedlog izmjena i dopuna RD i DMA dostaviti SMP operatoru do 31. januara 2013. godine.

Od 31. januara 2013. do 28. februara 2013. godine SMP operator i Agencija će komunicirati i organizovati radne sastanke kako bi se sadržaj izmijenjenih i dopunjenih RD i DMA u potpunosti usaglasio sa zahtjevima Agencije i pripadajućom regulativom. Nakon toga Agencija će do 28. februara 2013. godine izdati saglasnost na RD i DMA.

SMP operator će do 30. juna 2013. pripremiti i predati Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje zajedno sa izvještajem nezavisnog revizora sa priložima za godinu koja završava 31. decembra 2012. godine.

U slučaju da je revizorsko mišljenje bez rezerve, Savjet Agencije će u roku od 15 dana od prijema regulatornih finansijskih izvještaja izdati Odluku kojom prihvata regulatorne finansijske izvještaje. Nakon prihvatanja regulatornih finansijskih izvještaja SMP operator će u roku od 15 dana objaviti konačne i revidirane regulatorne finansijske izvještaje.

SMP operator 2013. godine mora Agenciji omogućiti i uvid u troškovni model na osnovu kojeg su pripremljeni regulatorni finansijski izvještaji i svu pripadajuću dokumentaciju. Agencija pri tome može zahtijevati i dodatne informacije od SMP operatora.

2014. godina – priprema i objava regulatornih finansijskih izvještaja za 2013. godinu

U slučaju da SMP operator želi izmijeniti ili dopuniti RD i DMA koji se odnose na izradu regulatornih finansijskih izvještaja za 2013. godinu, izmijenjene i dopunjene verzije RD i DMA potrebno je dostaviti Agenciji na odobrenje do 31. januara 2014. godine.

Agencija takođe ima pravo da traži izmjene i dopune RD i DMA ukoliko smatra da su potrebne. U tom slučaju Agencija će svoj prijedlog izmjena i dopuna RD i DMA dostaviti SMP operatoru do 31. januara 2014. godine.

Od 31. januara 2014. do 28. februara 2014. godine SMP operator i Agencija će komunicirati i organizovati radne sastanke kako bi se sadržaj izmijenjenih i dopunjenih RD i DMA u potpunosti usaglasio sa zahtjevima Agencije i pripadajućom regulativom. Nakon toga Agencija će do 28. februara 2014. godine izdati saglasnost na RD i DMA.



SMP operator će do 30. juna 2014. godine pripremiti i predati Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje zajedno sa izvještajem nezavisnog revizora sa priložima za godinu koja završava 31. decembra 2013. godine.

U slučaju da je revizorsko mišljenje bez rezerve, Savjet Agencije će, u roku od 15 dana od prijema regulatornih finansijskih izvještaja izdati Odluku kojom prihvata regulatorne finansijske izvještaje. Nakon prihvatanja regulatornih finansijskih izvještaja SMP operator će u roku od 15 dana objaviti konačne i revidirane regulatorne finansijske izvještaje.

SMP operator nakon 30. april 2014. godine mora Agenciji omogućiti i uvid u troškovni model na osnovu kojeg su pripremljeni regulatorni finansijski izvještaji i svu pripadajuću dokumentaciju. Agencija pri tome može zahtijevati i dodatne informacije od SMP operatora.

3.2.1.2 *Vremenski tok izvještavanja na bazi tekućeg troškovnog računovodstva (CCA) i dugoročnih inkrementalnih troškova (LRIC)*

Prijedlog Agencije je da regulatorni finansijski izvještaji za:

- finansijsku godinu koja završava 31. decembra 2014. godine, i
- sve finansijske godine koje se završavaju nakon 31. decembra 2014. godine

budu sastavljeni na bazi tekućeg troškovnog računovodstva (eng. *Current Cost Accounting – CCA*) kao troškovne osnovice i dugoročnih inkrementalnih troškova (eng. *Long Run Incremental Costs - LRIC*) kao računovodstvene metodologije. Detaljnija razrada zahtjeva Agencije po pitanju troškovne osnovice i računovodstvene metodologije nalazi se u poglavljima 6. i 7. Ovog dokumenta.

2013. godina – uspostavljanje procesa regulatornog izvještavanja na bazi CCA troškovne osnovice i LRIC računovodstvene metodologije

Do 1. septembra 2013. godine SMP operator će pripremiti i dostaviti Agenciji nacрте sljedećih dokumenata:

- Regulatorni računovodstveni dokument (u daljem tekstu: RD);
- Dokumentaciju o metodologiji alokacije (u daljem tekstu: DMA), i
- Plan implementacije računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva na osnovu CCA troškovne osnovice i LRIC računovodstvene metodologije (u daljem tekstu: Plan CCA/LRIC).

Agencija će do 31. oktobra 2013. godine pripremiti svoje komentare na RD, DMA i Plan CCA/LRIC koje SMP operator mora da implementira i dostavi Agenciji do 30. novembra 2013. godine. Agencija će, ukoliko su sve potrebne promjene implementirane, do 31. decembra 2013. godine izdati saglasnost na RD, DMA i Plan CCA/LRIC.

Od 30. septembra 2013. do 31. decembra 2013. godine SMP operator i Agencija će komunicirati i organizovati radne sastanke kako bi se sadržaj RD, DMA i Plan CCA/LRIC u potpunosti usaglasio sa zahtjevima Agencije i pripadajućom regulativom.



2014. godina – priprema troškovnog modela i implementacija računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Tokom 2014. godine SMP operator će pristupiti izradi troškovnog modela i implementaciji računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva baziranog na CCA troškovnoj osnovici i LRIC računovodstvenoj metodologiji.

Tokom juna, septembra i decembra 2014. godine Agencija će, uz podršku izabranog savjetnika, kvartalno pratiti status projekta izrade troškovnog modela i implementacije računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva baziranog na CCA troškovnoj osnovici i LRIC računovodstvenoj metodologiji. Praćenje statusa će se izvršiti putem kvartalnih sastanaka na kojima će SMP operator prezentirati status projekta i pripremiti pisani izvještaj o statusu projekta.

2015. godina – priprema i objava regulatornih finansijskih izvještaja za 2014. godinu

SMP operator će do 30. aprila 2015. godine Agenciji predati nacрте regulatornih finansijskih izvještaja za godinu koja završava 31. decembra 2014.

SMP operator će do 30. juna 2015. pripremiti i predati Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje zajedno sa izvještajem nezavisnog revizora sa priložima za godinu koja završava 31. decembra 2014.

U slučaju da je revizorsko mišljenje bez rezerve, Savjet Agencije će u roku od 15 dana od prijema regulatornih finansijskih izvještaja izdati Odluku kojom prihvata regulatorne finansijske izvještaje. Nakon prihvatanja regulatornih finansijskih izvještaja SMP operator će u roku od 15 dana objaviti konačne i revidirane regulatorne finansijske izvještaje.

SMP operator nakon 30. aprila 2015. mora Agenciji omogućiti i uvid u troškovni model na osnovu kojeg su pripremljeni regulatorni finansijski izvještaji kao i svu pripadajuću dokumentaciju. Agencija pri tome može zahtijevati i dodatne informacije od SMP operatora.

Tokom marta i juna 2015. godine Agencija će, uz podršku izabranog savjetnika, kvartalno pratiti status projekta izrade troškovnog modela i implementacije računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva baziranog na CCA troškovnoj osnovici i LRIC računovodstvenoj metodologiji. Praćenje statusa će se izvršiti putem kvartalnih sastanaka na kojima će SMP operator prezentirati status projekta i pripremiti pisani izvještaj o statusu projekta.

Priprema i objava regulatornih finansijskih izvještaja za godine nakon 2014. godine

U slučaju da SMP operator želi da izmijeni ili dopuni RD i DMA koji se odnose na izradu regulatornih finansijskih izvještaja za prethodnu godinu, izmijenjene i dopunjene verzije RD i DMA potrebno je dostaviti Agenciji na odobrenje do 31. januara.

Agencija takođe ima pravo da traži izmjene i dopune RD i DMA ukoliko smatra da su potrebne. U tom slučaju Agencija će prijedlog izmjena i dopuna RD i DMA dostaviti SMP operatoru do 31. januara.

Od 31. januara do 28. februara SMP operator i Agencija će komunicirati i organizovati radne sastanke kako bi se sadržaj izmijenjenih i dopunjenih RD i DMA u potpunosti usaglasio sa zahtjevima Agencije i pripadajućom regulativom. Nakon toga Agencija će do 28. februara izdati saglasnost na RD i DMA.



SMP operator će do 30. juna pripremiti i dostaviti Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje zajedno sa izvještajem nezavisnog revizora sa priložima za prethodnu godinu.

U slučaju da je revizorsko mišljenje bez rezerve, Savjet Agencije će u roku od 15 dana od prijema regulatornih finansijskih izvještaja izdati Odluku kojom prihvata regulatorne finansijske izvještaje. Nakon prihvatanja regulatornih finansijskih izvještaja SMP operator će u roku od 15 dana objaviti konačne i revidirane regulatorne finansijske izvještaje.

SMP operator nakon 30. aprila mora Agenciji omogućiti i uvid u troškovni model na osnovu kojeg su pripremljeni regulatorni finansijski izvještaji i svu pripadajuću dokumentaciju. Agencija pri tome može zahtijevati i dodatne informacije od SMP operatora.

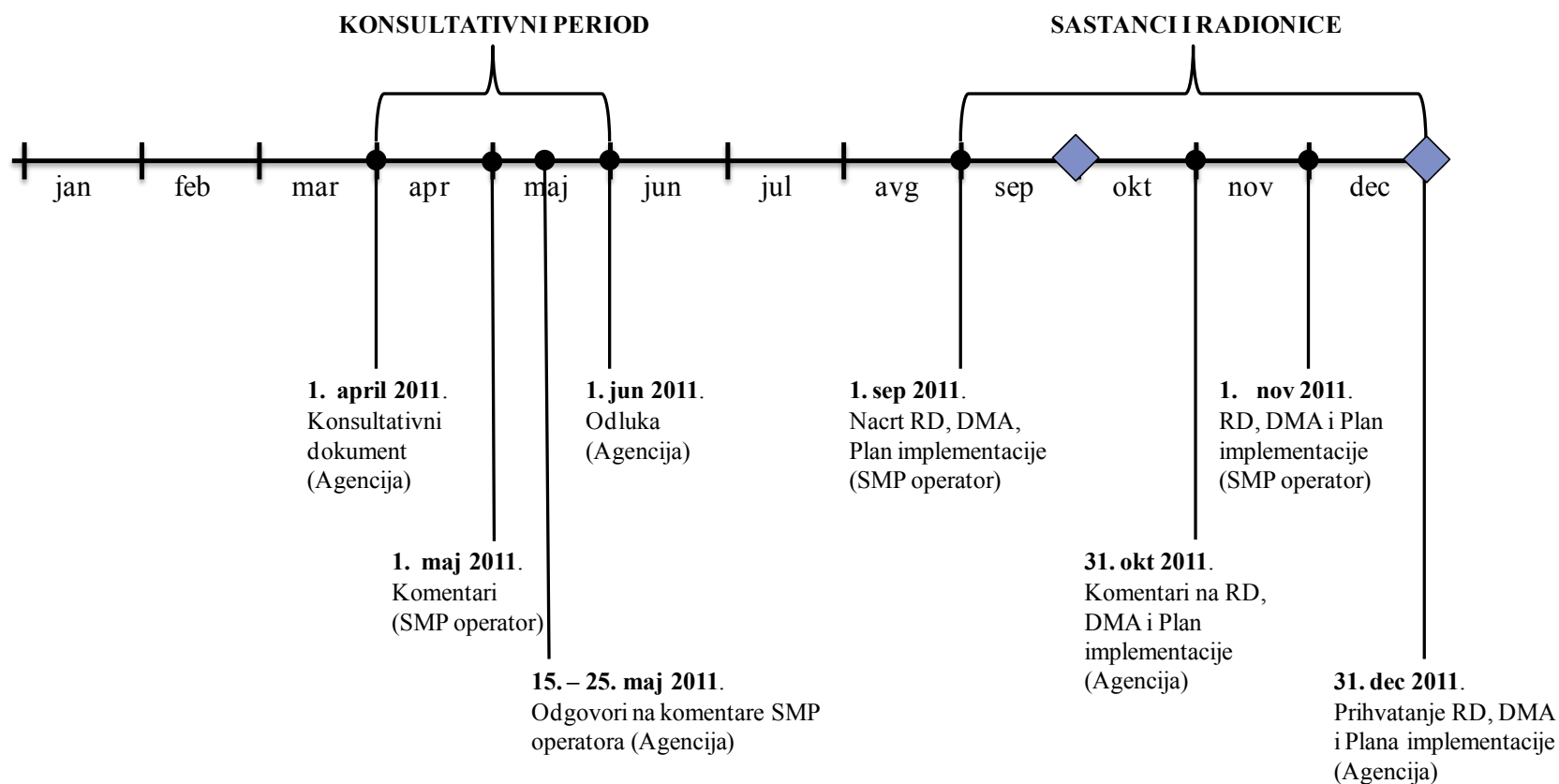
3.2.1.3 *Postupanje u slučaju revizorskog mišljenja sa rezervom ili opravdane sumnje da regulatorni finansijski izvještaji nisu u skladu sa relevantnom regulativom*

U slučaju kada je revizorsko mišljenje sa rezervom i u slučaju kada Agencija ima opravdanu sumnju da regulatorni finansijski izvještaji i/ili računovodstvena dokumentacija nisu u potpunosti prihvatljivi niti u skladu sa relevantnom regulativom, Agencija neće prihvatiti regulatorne finansijske izvještaje. U tom slučaju SMP operator će, na osnovu analize i prema uputstvu i u rokovima koje će odrediti Agencija:

- ispraviti računovodstvenu dokumentaciju kako bi je uskladio sa uputstvom Agencije,
- ispraviti regulatorne finansijske izvještaje,
- dostaviti Agenciji ispravljene regulatorne finansijske izvještaje zajedno sa pripadajućim izvještajem nezavisnog revizora sa priložima,
- objaviti računovodstveni finansijski izvještaj i izvještaj nezavisnog revizora sa priložima.



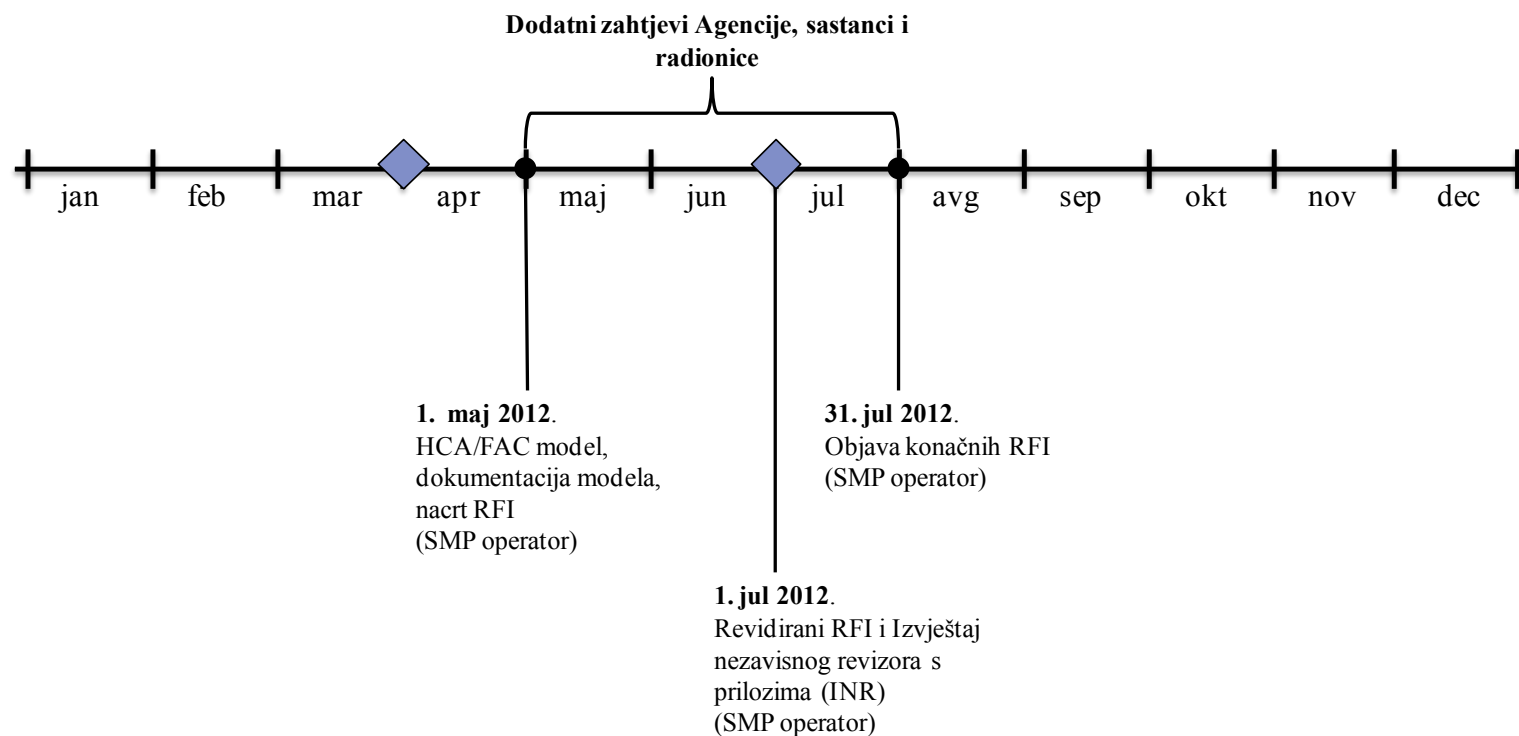
Vremenski tok – 2011. (Uspostavljanje procesa regulatornog finansijskog izvještavanja)



◆ Agencija sprovodi kvartalni nadzor primjene regulatornih obaveza



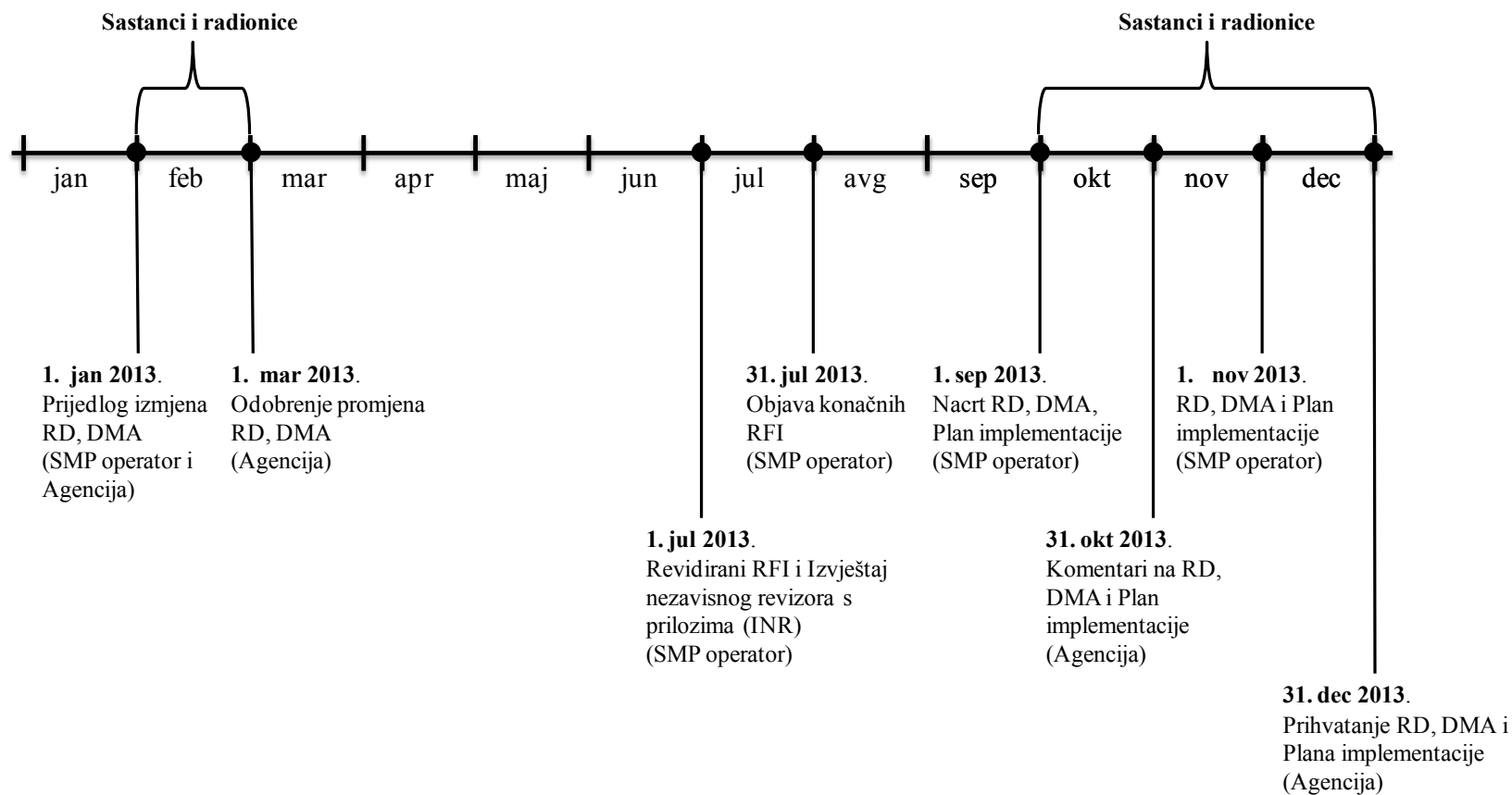
Vremenski tok – 2012. (Izrada i objava prvih regulatornih finansijskih izvještaja zasnovanih na istorijskoj troškovnoj osnovi (HCA) i potpuno raspodijeljenim troškovima (FAC))



◆ Agencija sprovodi kvartalni nadzor primjene regulatornih obaveza

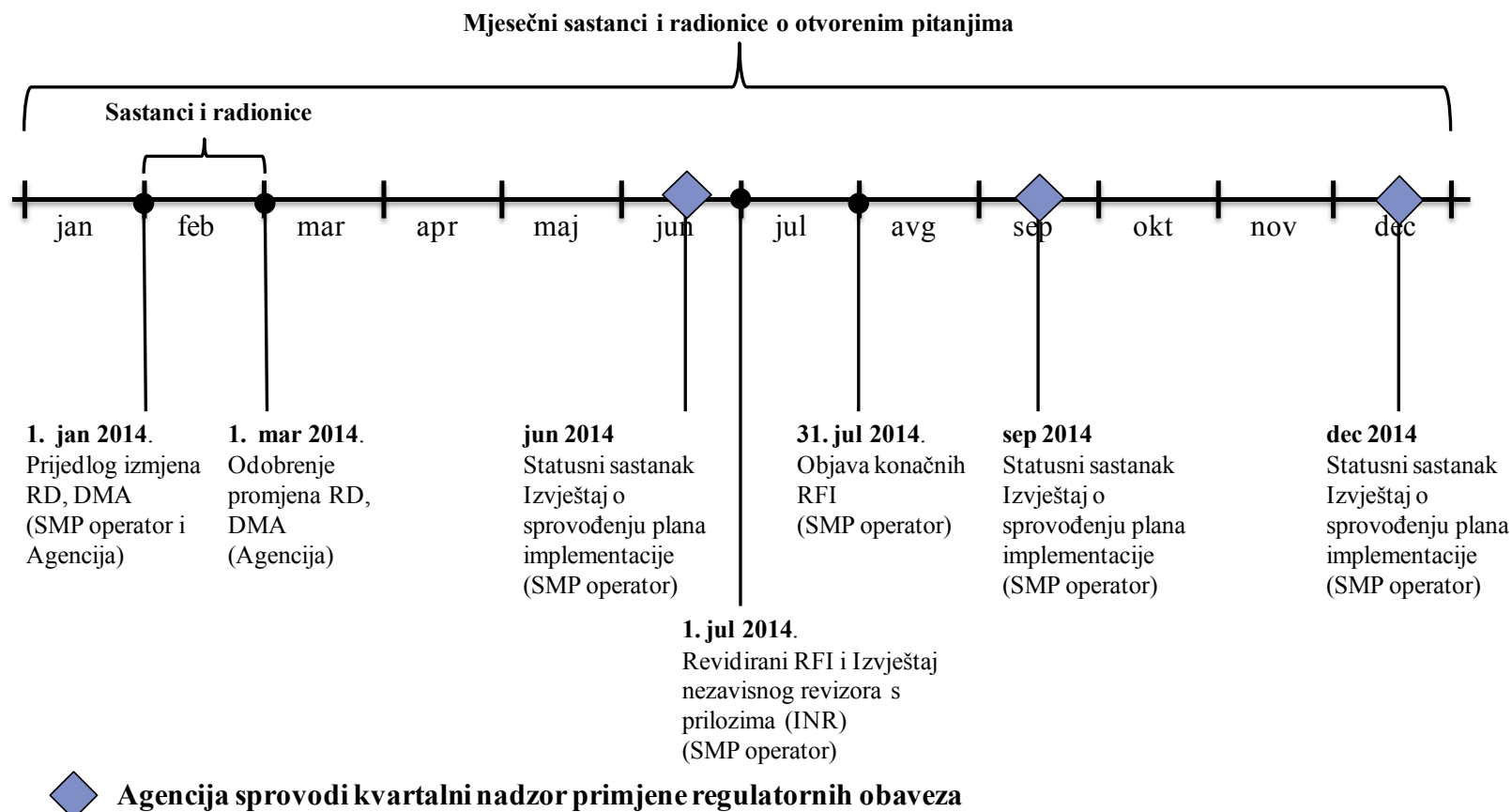


Vremenski tok – 2013. (Izrada i objava regulatornih finansijskih izvještaja za 2012. godinu zasnovanih na HCA/FAC i uspostavljanje procesa regulatornog finansijskog izvještavanja zasnovanog na CCA/LRIC)



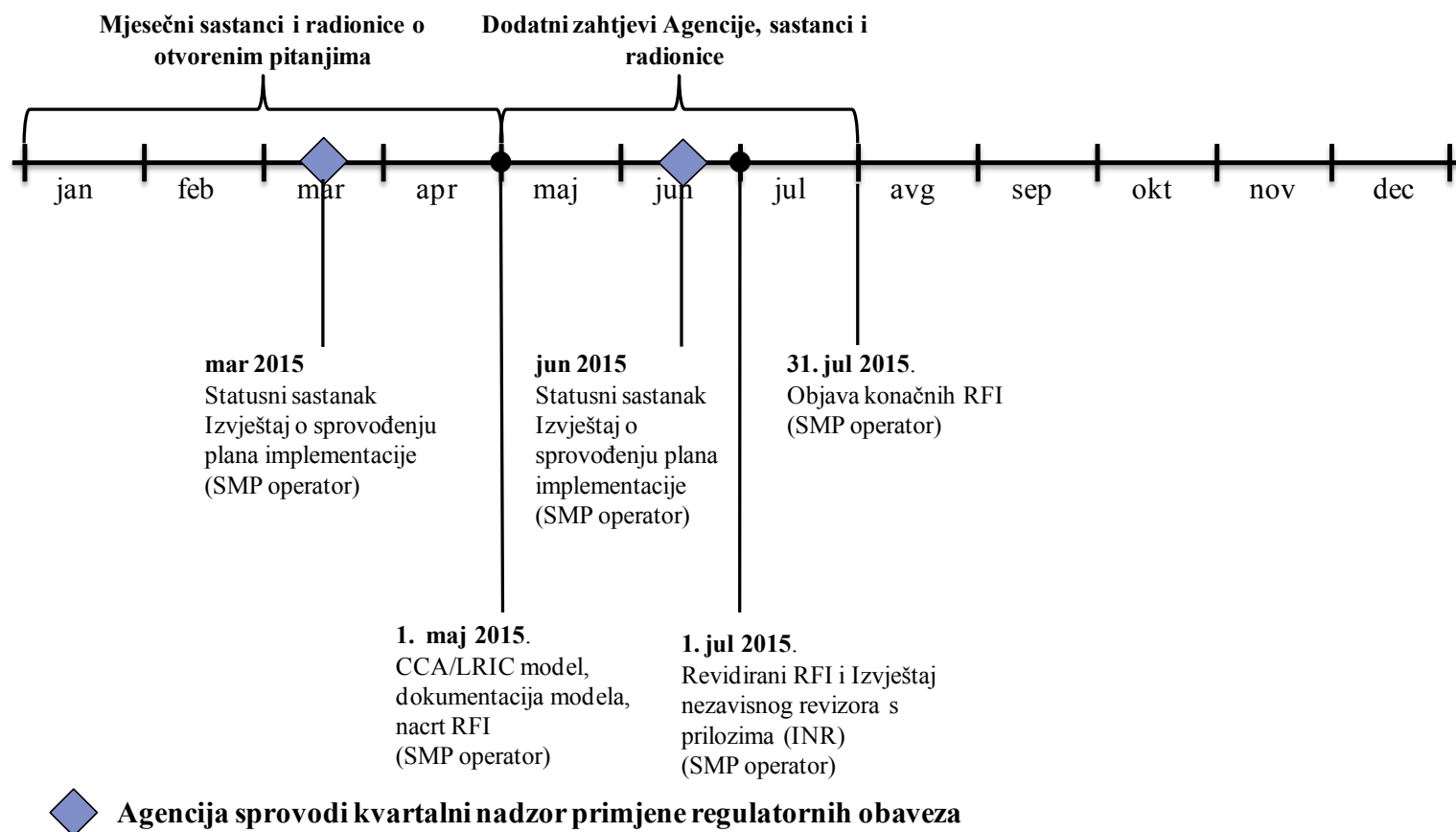


Vremenski tok – 2014. (Izrada i objava regulatornih finansijskih izvještaja za 2013. godinu zasnovanih na HCA/FAC i izrada troškovnog modela zasnovanog na CCA/LRIC)



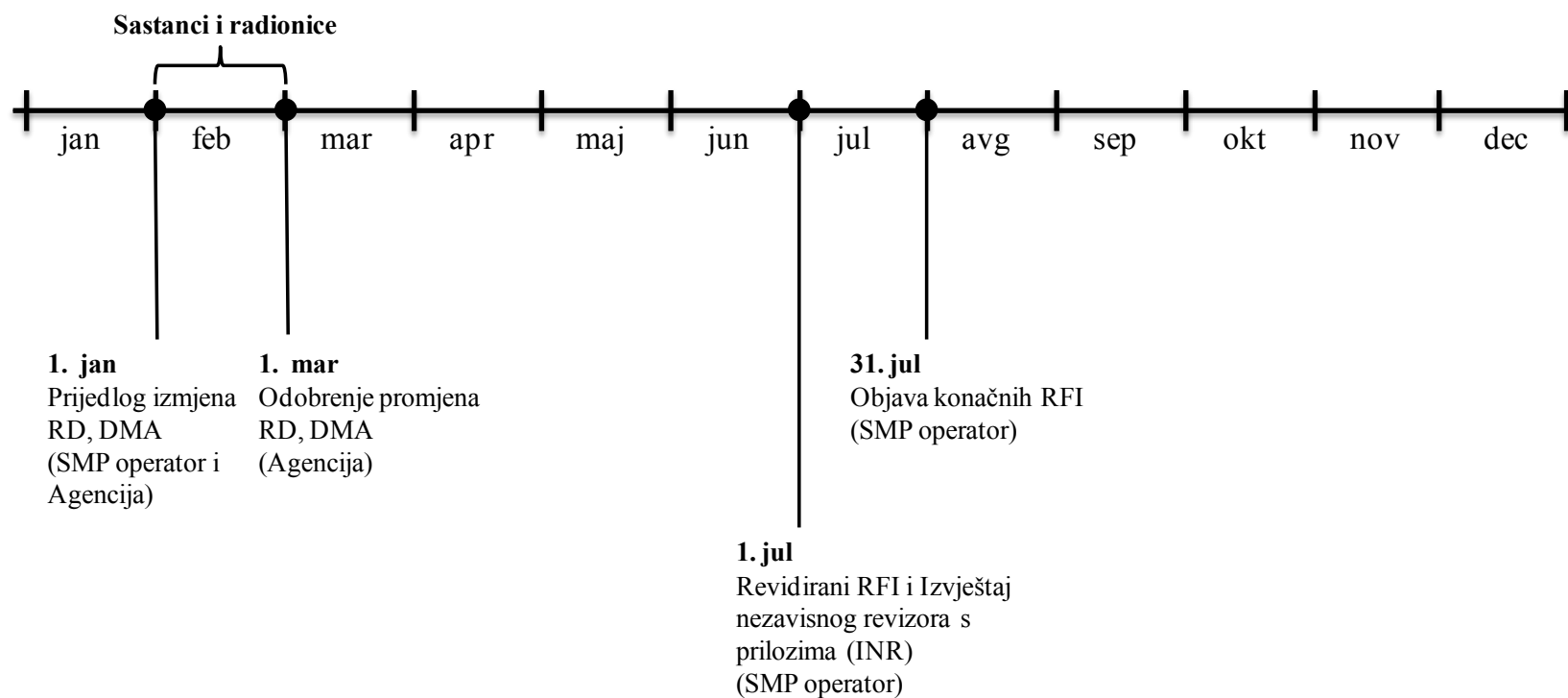


Vremenski tok – 2015. (Izrada i objava regulatornih finansijskih izvještaja za 2014. godinu zasnovanih na CCA/LRIC)





Vremenski tok – 2016. i nakon toga (Izrada i objava regulatornih finansijskih izvještaja zasnovanih na CCA/LRIC)





Agencija predlaže da se proces pripreme, revizije, odobravanja i objavljivanja regulatornih finansijskih izvještaja odvija prema vremenskom rasporedu i koracima navedenim i opisanim u ovom poglavlju.

3.2.2 Revizija regulatornih finansijskih izvještaja

Jedna od ključnih karakteristika kvalitetne finansijske informacije jeste pouzdanost. Kako bi se dobile pouzdane regulatorne finansijske informacije na osnovu kojih će donositi regulatorne odluke Agencija smatra da je neophodna revizija regulatornih finansijskih izvještaja SMP operatora.

3.2.2.1 Imenovanje ovlašćenog revizora

S obzirom da je glavni korisnik informacija dobijenih računovodstvenim odvajanjem, Agencija učestovati u procesu izbora ovlašćenog revizora regulatornih finansijskih izvještaja na način da zadržava pravo (ne)odobravanja istog.

U tom smislu Agencija smatra da reviziju regulatornih finansijskih izvještaja mogu obavljati samo revizori ovlašćeni za obavljanje revizije od strane Ministarstva finansija Crne Gore (u daljem tekstu: ovlašćeni revizori). Takođe, Agencija traži od SMP operatora da je obavijesti o izboru ovlašćenog revizora i dostavi Ugovor o pružanju usluga revizije regulatornih finansijskih izvještaja s ovlašćenim revizorom u kojem će se definisati njegove obaveze i odgovornosti, i to najkasnije 60 dana prije početka revizije.

Nadalje, Agencija zahtijeva od SMP operatora da joj dostavi informacije o ugovorenom obimu revizije, o detaljima plana rada i resursima i o naknadi koju će SMP operator isplatiti ovlašćenom revizoru.

U slučaju promjene ovlašćenog revizora, Agencija traži da je SMP operator obavijesti o svakoj predloženoj promjeni čim se donese bilo koja odluka rukovodstva o promjeni ovlašćenog revizora i da najkasnije u roku od 60 dana prije početka revizije dostavi Ugovor o pružanju usluga revizije regulatornih izvještaja sa novim ovlašćenim revizorom.

Cjelokupne troškove nezavisne regulatorne revizije će snositi SMP operator.

3.2.2.2 Zamjena ovlašćenog revizora

Ako postupak revizije ili izvještaj o obavljenoj reviziji nisu obavljani, odnosno sastavljeni u skladu sa relevantnom regulativom, Agencija može odbiti izvještaj i zahtijevati da reviziju obavi drugi ovlašćeni revizor na trošak SMP operatora.

3.2.2.3 Ograničenja ovlašćenog revizora

Isti ovlašćeni revizor ne može preuzeti, niti mu SMP operator može povjeriti obavljanje revizije regulatornih finansijskih izvještaja ukoliko je navedeni ovlašćeni revizor u prethodnoj godini više od polovine svojih ukupnih prihoda ostvario na osnovu usluga pruženih SMP operatoru. U svrhu ispunjenja ove obaveze, ovlašćeni revizor je dužan da SMP operatoru, čije poslovanje revidira dostaviti podatke o visini ukupnih prihoda ostvarenih u prošloj godini i prihoda



ostvarenih na osnovu usluga izvršenih za SMP operatora u prošloj godini. Navedene podatke SMP operator će dostaviti Agenciji.

Isti ovlašćeni revizor ne može istovremeno, odnosno u istoj godini, obavljati reviziju regulatornih finansijskih izvještaja SMP operatora i pružati konsultantske usluge SMP operatoru.

Ukoliko ovlašćeni revizor obavi reviziju regulatornih izvještavanja SMP operatora suprotno bilo kojoj odredbi navedenoj u ovom poglavlju, Agencija neće prihvatiti izvještavanje o reviziji regulatornih izvještaja SMP operatora za tu godinu koju je obavio dotični ovlašćeni revizor.

Ako izvještaj ovlašćenog revizora nije sastavljen u skladu sa zahtjevima iz ovog dokumenta, Agencija ima pravo da ne prihvati izvještaj i da zahtijeva da reviziju obave drugi ovlašćeni revizori na trošak SMP operatora.

U slučaju da Agencija ne prihvati izvještaj o obavljenoj reviziji, Agencija u narednih pet godina neće prihvatati izvještaje o reviziji SMP operatora koje je izdao taj ovlašćeni revizor.

3.2.2.4 *Dodatni angažman ovlašćenog revizora*

Agencija zadržava pravo kontaktiranja ovlašćenih revizora kako bi razmotrili procedure koje će koristiti prilikom procesa revizije ili o nalazima revizije. U slučaju nejasnoća, Agencija očekuje da će SMP operatori/ili ovlašćeni revizor pružiti sva potrebna dodatna pojašnjenja.

Agencija zadržava pravo da traži od SMP operatora da zahtijeva od ovlašćenog revizora da sprovede dodatne aktivnosti kako bi se potvrdio sadržaj regulatornih finansijskih izvještaja i da Agenciju obavijeste o istom. Takođe, Agencija zadržava pravo direktnog odabira ovlašćenog revizora za sprovođenje dodatnih revizorskih procedura.

3.2.2.5 *Obaveze ovlašćenog revizora u procesu regulatorne revizije*

Obaveza ovlašćenih revizora je davanje revizorskog mišljenja o tome da li su godišnji regulatorni izvještaji i troškovni model SMP operatora sastavljeni u skladu sa relevantnim propisima iz ovog dokumenta (detaljno dati u Prilogu 9.10).

Tokom obavljanja revizije regulatornih finansijskih izvještaja ovlašćeni revizori su obavezni da odmah obavijeste Agenciju o svakoj činjenici koja je uočena, a koja:

- predstavlja teže kršenje zakona, propisa ili odredbi koji se odnose na rad SMP operatora (koji ugrozavaju interese korisnika),
- predstavlja težu prevaru ili pronevjeru i
- kao i o ostalim činjenicama i okolnostima koje mogu ugroziti dalje poslovanje SMP operatora.

Informisanje Agencije o bilo kojoj prethodno navedenoj činjenici, od strane ovlašćenih revizora ne smatra se kršenjem propisa i odredbi ugovora između ovlašćenog revizora i SMP operatora koje se odnose na povjerljivost i ograničenje davanja podataka i zbog toga ovlašćeni revizor neće snositi odgovornost bilo koje vrste koja bi u drugim slučajevima iz toga proizlazila.



SMP operator je dužan najkasnije 60 dana prije početka revizije da dostavi Agenciji plan obavljanja revizije za tu godinu, iz kojeg se vide područja planirane revizije i predviđeno trajanje revizije.

Po potrebi, ovlašćeni revizor može prije početka, odnosno tokom obavljanja revizije zatražiti sastanak sa Agencijom.

3.2.2.6 Uloga Agencije u procesu revizije regulatornih finansijskih izvještaja

Nakon dostavljanja plana obavljanja revizije i/ili tokom obavljanja revizije na inicijativu Agencije može se održati sastanak sa ovlašćenim revizorom, odnosno, po potrebi, sa ovlašćenim revizorom i SMP operatorom.

Pri procjeni usklađenosti postupka revizije i/ili finansijskih izvještaja sa relevantnim propisima, odnosno njihove zasnovanosti na stvarnim i objektivnim činjenicama, Agencija može od ovlašćenog revizora da zatraži dodatna obrazloženja.

Polazeći od konkretnih okolnosti u svakom pojedinačnom slučaju, Agencija će aktom o prihvatanju/odbijanju regulatornih finansijskih izvještaja ili drugim odgovarajućim aktom utvrditi rok za dostavu novih regulatornih finansijskih izvještaja. SMP operator će, kada to od njega zatraži Agencija, izmijeniti izvještaje i dostaviti ih Agenciji do zadatog roka.

Agencija predlaže da se prilikom procesa revizije, imenovanja ovlašćenog revizora, zamjene ovlašćenog revizora, pitanja vezanih za ograničenja ovlašćenog revizora, obaveze ovlašćenog revizora prema SMP operatoru i Agenciji i dodatnog angažmana ovlašćenog revizora usvoje prijedlozi navedeni u cijelom poglavlju 3.2.2.

3.2.3 Objavljivanje regulatornih finansijskih izvještaja

Uvažavajući činjenicu da je potrebno voditi brigu o povjerljivosti određenih poslovnih podataka Agencija smatra da regulatorni finansijski izvještaji, RD i DMA trebaju biti javno dostupni dokumenti. U skladu sa time Agencija predlaže da SMP operator, nakon odobrenja Agencije, svake godine na svojim Internet stranicama objavi gore navedene dokumente.

Na osnovu gore navedenog, Agencija predlaže javno objavljivanje regulatornih finansijskih izvještaja, Izvještaj nezavisnog revizora, Računovodstvenu dokumentaciju (RD) i Dokumentaciju o metodologiji alokacije (DMA).

3.3 Čuvanje računovodstvenih evidencija, izmjena i ispravljanje regulatornih finansijskih izvještaja

3.3.1 Čuvanje računovodstvenih evidencija

Agencija predlaže da SMP operator arhivira podatke na osnovu kojih se pripremaju regulatorni finansijski izvještaji za razdoblje kako je definisano Zakonom o računovodstvu i reviziji (Sl. list RCG", br. 69/05 od 18.11.2005, "Sl. list Crne Gore", br. 80/08 od 26.12.2008). Na ovaj način će se omogućiti dostupnost informacija za eventualne kasnije provjere ili za analizu trendova.



3.3.2 Dostupnost računovodstvenih zapisa za ad-hoc izvještaje

Informacije koje služe kao potpora donošenju regulatornih odluka potrebne su na periodičnoj osnovi i kao potpora istragama i pitanjima koji se mogu pojaviti ad hoc. Zbog toga bi računovodstveni model SMP operatora izrađen za potrebe regulatornog izvještavanja trebao podržavati obje vrste zahtjeva. Regulatorni finansijski izvještaji će se pripremati jednom godišnje i korišćiće se, između ostalog, za praćenje uticaja mjera kontrole i utvrđivanja najvišeg nivoa cijena usluge i za praćenje da li SMP operator poštuje odredbe o troškovnoj usmjerenosti i nediskriminaciji.

Agencija smatra da će pružanje izvještaja na zahtjev biti potrebno za određene slučajeve provjera potencijalnih kršenja regulatornih obaveza. Pri tome će stepen detaljnosti izvještaja zavisiti od okolnosti. Periodične informacije (npr. godišnji izvještaji) trebale bi pružati sveobuhvatnije informacije od izvještaja na bazi određenog zahtjeva. Zbog toga će prilikom traženja *ad hoc* izvještaja Agencija uzeti u obzir praktičnost sopstvenih zahtjeva.

Agencija takođe može zatražiti od SMP operatora ostale detaljnije informacije koje neće biti objavljene. Agencija može zahtijevati ove informacije kako bi efikasnije pratila i osigurala sprovođenje obaveza SMP operatora, a koje se odnose na troškovnu usmjerenost i kontrolu cijena. Agencija je formirala kratku listu dodatnih informacija u poglavlju 7. Prilozi, pa će u dogovoru sa SMP operatorom utvrditi tačan format izvještaja koji će biti prezentirani Agenciji kao povjerljivi dokument.

Kako bi se omogućile kasnije provjere dokumentacije, Agencija predlaže da SMP operator arhivira podatke na osnovu kojih se pripremaju regulatorni finansijski izvještaji kako je definisano Zakonom o računovodstvu i reviziji (Sl. list RCG", br. 69/05 od 18.11.2005, "Sl. list Crne Gore", br. 80/08 od 26.12.2008).

Stav je Agencije da bi SMP operator, osim redovnih regulatornih finansijskih izvještaja, Agenciji trebao da daje tražene računovodstvene podatke na osnovu kojih će se raditi „ad hoc“ izvještaji.



4 Principi računovodstvenog odvajanja

Računovodstveno odvajanje bi trebalo da omogućava sistemsku podjelu troškova, prihoda i angažovanog kapitala između poslovnih jedinica regulisanog subjekta, tržišta, segmenata i usluga vertikalno integrisanog operatora. Takođe bi trebalo da osigura da svaki finansijski izvještaj uključuje samo troškove, prihode i angažovani kapital koji se odnose na regulatorne subjekte, segmente, tržišta ili usluge. Dostupnost detaljnih, odvojenih računovodstvenih podataka važna je, kako bi omogućila ovlaštenom revizoru, prema zahtjevu Agencije, da izda svoje mišljenje, ili kako bi Agencija sama sprovela provjeru ispravnosti dokumenata. U svrhu osiguravanja transparentnosti i nediskriminacije od strane SMP operatora, zakon ovlašćuje Agenciju da traži sve računovodstvene podatke, uključujući i podatke o prihodima trećih strana. Model računovodstvenog odvajanja koji primjenjuje SMP operator mora u potpunosti da zadovolji regulatorne obaveze na način da pruža finansijske informacije kako bi pokazao potpunu usklađenost sa regulatornim obavezama. Ova mogućnost mora da bude uporediva prema kvalitativnim kriterijumima važnosti, pouzdanosti, uporedivosti i materijalnosti.

Zahtjevi računovodstvenog odvajanja mogu da budu bazirani na principima istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) ili tekućeg troškovnog računovodstva (CCA).

Kako bi se odredile informacije neophodne za regulatorne potrebe (kao i informacije koje nisu neophodne), nužno je istražiti prirodu troškova svih aktivnosti uključenih za pružanje pojedinih usluga (ili kombinacije usluga). U skladu sa tim, da bi se utvrdila jedna ili više troškovnih mjera za datu uslugu, neophodno je:

- odrediti troškove, prihode, imovinu i obaveze vezane za sve aktivnosti pružanja usluge;
- odrediti pravila koja, između ostalog, upućuju na način kako su troškovi vezani uz više zajedničkih aktivnosti, raspodijeljeni između isporučenih usluga (budući da je većina aktivnosti uključena u pružanje više od jedne usluge ili usluga na više od jednog tržišta); i
- dokumentovanje troškova i pravila, npr. putem regulatornih finansijskih izvještaja i dokumenata metodologije alokacije.

Regulatorne računovodstvene informacije pripremaju se u skladu sa skupom principa, pravila i procedura navedenih u ovom dokumentu, ili pri inicijalnom definisanju modela ili kao rezultat procesa revizije, pregleda, istraživanja i naknadnih odluka Agencije.

4.1 Zahtjevi za nivoom kvaliteta i analitike računovodstvenih zapisa

Analitika opisuje stepen detaljnosti i obima pružanja potrebnih podataka iz računovodstvenog sistema operatora i predstavlja jedan od ključnih elemenata za postizanje pouzdane informacije i mora biti usklađena sa postavljenim okvirom analitike finansijskog sistema SMP operatora. Opšte govoreći, trebalo bi da se primjenjuje visok stepen analitike (kao npr. mogućnost identifikacije podataka o kategoriji imovine kako bi se analizirale stope amortizacije). Kako bi se osigurala cjelovitost, tačnost i da se ukaže da su informacije vezane za tržište tačno izdvojene i usklađene sa finansijskim podacima preduzeća, trebaju da se koriste troškovi dobijeni na osnovu cjelokupne troškovne baze SMP operatora (uključujući i podatke za poslovne segmente koji se ne odnose na tržišta na kojima operator ima značajnu tržišnu snagu). Troškovni podaci unutar ovih sistema mogu se podijeliti na operativne troškove, troškove kapitala i računovodstvena knjiženja u glavnoj knjizi kao što je amortizacija. Agencija smatra da podaci



računovodstvenih sistema moraju da budu dovoljni za pružanje finansijskih informacija na bazi istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) ili, ako je propisano, na osnovu tekućeg troškovnog računovodstva (eng. *Current Cost Accounting*, CCA)/dugoročnog inkrementalnog troška (LRIC), prema tome kako je određeno u pojedinim poglavljima ovog dokumenta. Takođe, Agencija smatra da se na bazi podataka iz računovodstvenih sistema moraju identifikovati svi troškovi, prihodi, imovina i obaveze svake pojedine usluge, segmenta i/ili tržišta na koja se primjenjuju regulatorne obaveze. Dalje, računovodstveni sistemi treba da omogućće identifikacije i izračunavanje troškova, dobiti, imovine i obaveza svake usluge, segmenta i/ili tržišta kako bi se moglo sprovesti računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo na način kako je propisano ovim dokumentom.

Redovno izvještavanje na nivou pojedine usluge/segmenta će omogućiti transparentnost, ubrzati proces regulatornog određivanja cijena i spriječiti dvostruki obračun ili izostavljanje nekih troškova. Pružanje informacija samo na nivou tržišta nije dovoljno s obzirom da se obaveza troškovne usmjerenosti odnosi na usluge. Troškovi i cijene na tržištu mogu biti u prihvatljivom rasponu na ukupnom nivou, a ujedno mogu biti netačni na nivou usluge. Prema tome, nije dovoljno za informacije da budu iskazane isključivo na tržišnom nivou, jer se na taj način neće moći prikazati da su ulazni iznosi za pojedine usluge pravilno cjenovno određeni. Stoga, da bi se utvrdilo korektno i prikladno određivanje cijena usluga, potrebno je analizirati prihode, rashode, imovinu i obaveze na nivou pojedine usluge/segmenta što mora da bude podržano postojećim sistemom troškovnog računovodstva/kontrolinga SMP operatora. Dalje, operatori sa značajnom tržišnom snagom na određenim tržištima mogu pružati usluge i na drugim tržištima i svoje aktivnosti potrebne za pružanje tih usluga mogu odvojiti na niz poslovnih jedinica. Način podjele aktivnosti u regulatorne svrhe koji je prihvatljiv Agenciji jeste podjela usluga i pripadajućih aktivnosti na relevantna tržišta. Relevantna tržišta mogu biti tržišta na kojima SMP operator ima značajnu tržišnu snagu, ali i ona na kojima nema značajnu tržišnu snagu zbog čega Agencija mora imati mogućnost utvrđivanja do kojeg nivoa usluge sa tržišta koja nemaju značajnu tržišnu snagu mogu uticati na usluge tržišta sa značajnom tržišnom snagom. Kako bi se utvrdile informacije potrebne za regulatorne svrhe, neophodno je istražiti prirodu troškova aktivnosti nastalih pri pružanju usluge (ili kombinacije usluga).

Kada bi se računovodstveno odvajanje primjenjivalo na nivou tržišta umjesto na nivou usluge/segmenta, posebno u slučaju maloprodajnih usluga, ne bi bilo moguće utvrditi da li su usluge i proizvodi pruženi na nediskriminisanoj osnovi.

Na osnovi gore navedenih razmatranja, Agencija smatra da bi SMP operator svoje računovodstvene sisteme trebalo da prilagodi na način da mogu pružiti informacije o troškovima na osnovu istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) i/ili, ako je propisano na osnovu tekućeg troškovnog računovodstva (CCA)/dugoročnog inkrementalnog troška (LRIC). Takođe, obaveza računovodstvenog odvajanja zahtijeva da se identifikuju svi troškovi, prihodi, imovina i obaveze svake pojedine usluge, segmenta i/ili tržišta na koja se primjenjuju regulatorne obaveze.

Agencija smatra da bi postojeći model troškovnog računovodstva/kontrolinga SMP operatora trebao da podržava zahtjeve za podacima o prihodima, rashodima, imovini i obavezama individualnih usluga i/ili segmenata.



4.2 Metode alokacije

Regulatorni finansijski izvještaji bi trebali da pružaju detalje osnovnih pretpostavki za alokaciju troškova i objasne povezanost između troškova i njihovih uzročnika:

- pregled svih mrežnih komponenti i aktivnosti uključenih u pružanje usluga interkonekcije i transfernih usluga;
- operativni troškovi, amortizacija i angažovani kapital za navedene mrežne komponente;
- prinos na angažovani kapital za navedene mrežne komponente;
- iskorišćenost jedinice i volumena za svaku mrežnu komponentu i
- ukupan iznos troškova za značajne mrežne komponente (operativni troškovi + kapitalni trošak).

4.2.1 Sadržaj regulatornih finansijskih izvještaja, izvještaja nezavisnog revizora, računovodstvenih dokumenata i dokumenta o metodologiji alokacije

Dokumenta koje će SMP operatori pripremiti za relevantna tržišta, segmente i usluge, pa će isti biti objavljeni (poštujući zakonske odredbe o povjerljivosti podataka):

REGULATORNI FINANSIJSKI IZVJEŠTAJI	Račun dobiti i gubitka
	Izvještaj o prosječnom angažovanom kapitalu
	Izvještaji o usklađivanju
	Izvještaj o jediničnim cijenama
	Izjava o odgovornosti
	Izvještaj o transfernim naknadama
	Ostali podaci
IZVJEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA I PRILOZI	Izvještaj nezavisnog revizora
	Identifikovane nepravilnosti
	Preporuke revizora
	Detaljni opis korišćene metode kontrole
RAČUNOVODSTVENA DOKUMENTACIJA	Računovodstveni principi
	Metode revalorizacije
	Opis troškovnog modela



	Detaljan opis WACC (prosječnog kapitalnog troška) kalkulacije
	Ostali podaci
DOKUMENT O METODOLOGIJI ALOKACIJE	Opis alokacije troškova u troškovnom modelu
AD-HOC IZVJEŠTAJI NA ZAHTJEV AGENCIJE	Dodatni izvještaji zahtijevani od strane Agencije

Prijedlozi regulatornih finansijskih izvještaja su u poglavljima 9.3, 9.4, 9.5, 9.6, 9.7. u prilogu. Primjeri dodatnih Ad-hoc izvještaja koje Agencija između ostalih može zatražiti su u poglavlju 9.8. u prilogu.

Agencija predlaže da SMP operator Agenciji dostavi gore navedena dokumenta.

4.2.2 Alokacija prihoda

Po pravilu se prihodi mogu direktno alocirati na proizvod ili uslugu na koju se odnose, na osnovu računovodstvenih podataka i informacija iz sistema obračuna i naplate. U slučajevima kada direktnu alokaciju nije moguće sprovesti (npr. grupni popusti), prihodi bi se trebali alocirati na osnovu mjesta nastanka.

4.2.3 Alokacija troškova

Troškovi se mogu alocirati uslugama prema sljedećim kategorijama:

- Direktni troškovi: Troškovi koji su isključivo nastali za određenu uslugu ili proizvod i računovodstveno su evidentirani uz odgovarajući proizvod, uslugu, imovinu ili funkciju.
- Direktno alocirani troškovi: Troškovi koji su isključivo nastali za određenu uslugu ili proizvod, ali nisu računovodstveno evidentirani uz odgovarajući proizvod, uslugu, imovinu ili funkciju.
- Indirektno alocirani troškovi: Troškovi koji čine dio ukupnih zajedničkih troškova, ali koji se mogu pripisati određenoj usluzi ili proizvodu na osnovu opravdanog razloga i jasnog odnosa. Nije zahtijevano da to budu jednoznačne povezanosti nego mogu biti u više koraka.
- Nealocirani troškovi: Troškovi koji su dio ukupnih zajedničkih troškova i ne mogu biti identifikovani za određenu uslugu, proizvod, imovinu ili funkciju na osnovu opravdanog razloga i jasno dokazivog odnosa.

4.2.4 „Kaskadiranje“ troška ili hijerarhija alociranja

Trošak može biti pripisan uslugama ili skupovima troškova nazvanim mrežne komponente, povezane funkcije ili ostale funkcije. One mogu biti definisane na sljedeći način:



- **Usluge** – ova cjelina sadrži troškove koji mogu biti direktno povezani sa određenom uslugom. Za tu svrhu pojam „usluga“ odnosi se takođe na usluge krajnjim korisnicima (npr. maloprodajne cijene za iznajmljene linije) i mrežne usluge (npr. usluge interkonekcije)
- **Mrežne komponente** – ova cjelina sadrži troškove koji se odnose na različite djelove prenosa, komutacije i drugih mrežnih djelova i sistema. Troškovi će odgovarati mrežnim djelovima koji se ne mogu pripisati direktno pojedinoj usluzi, jer su iskorišćeni u pružanju mnogobrojnih usluga.
- **Povezane funkcije** – ova cjelina sadrži troškove maloprodajnih i veleprodajnih funkcija potrebnih za pružanje usluga klijentima ili krajnjim korisnicima (npr. naplata, održavanje i korisnička usluga).
- **„Ostale“ funkcije** – ova cjelina sadrži troškove funkcija koje nisu vezane za pružanje pojedine usluge, ali su važan dio poslovanja preduzeća. Primjeri ovakvog troška su planiranje, trošak administracije i finansija.

Kao što je već navedeno, postoji cijeli niz koraka koji alociraju pojedine grupe troškova višestrukim pristupom kako bi se alocirali troškovi prema uslugama. Ovi koraci alokacije se obavljaju koristeći odgovarajuće upravljačke programe. Svaki korak je objašnjen u dolje navedenom tekstu:

1. Alokacija tzv. „ostalih“ funkcija na povezane funkcije, mrežne komponente i usluge
2. Alokacija povezanih troškovnih funkcija na mrežne komponente i usluge.
3. Alokacija mrežnih komponenti na usluge.
4. Grupisanje usluga na tržišta/segmente (kao što je definisano za potrebe računovodstvenog odvajanja).

Svaki korak alokacije, može uključivati veliki broj detaljnih međukoraka, posebno ako su inicijalno prikupljene troškovne informacije na nivou grupe. Gdje god je moguće, poželjnije je sprovesti alokaciju uz pomoć niza direktnih i indirektnih pripisivanja, nego alokaciju uz pomoć jednog proizvoljnog koraka, naročito ako se sumnja u pouzdanost metoda pripisivanja troškova. Metode alokacije troškova trebaju da budu detaljno dokumentovane i transparentne u skladu sa zahtjevima Agencije. SMP operatori će možda trebati da koriste ankete i tehniku prikupljanja uzoraka, npr. uzorak o korišćenju mrežne komponente za svaki tip proizvoda/mrežne usluge, podatke o aktivnostima zaposlenih i inženjerske podatke, kako bi alocirali troškove (uključujući troškove kapitala) na usluge koje pružaju, i na kraju na odabrane poslovne aktivnosti definisane za potrebe računovodstvenog odvajanja. Na primjer, periodična analiza aktivnosti zaposlenog u korisničkom pozivnom centru može se iskoristiti u određivanju vremena, direktno ili indirektno, koje su utrošili zaposleni obavljajući različite aktivnosti. Dobijena informacija se može iskoristiti za alociranje troškova povezanih sa zaposlenima, bilo direktno ili indirektno, na usluge pružene od strane operatora. Osnovni cilj je pronaći odgovarajuću osnovu alokacije koja će udovoljiti principima nosioca nastanka troška. Međutim, kada Agencija razmatra ili određuje mehanizme vrijednosti ili pokriva troškova, mora uzeti u obzir i princip uzročnosti troškova (koji se koristi u modelu troškovnog računovodstva) i još nekoliko faktora kao što su: raspodjela prihoda, efikasna konkurencija, minimalizacija troškova, reciprocitet i praktičnost. Svi aspekti procesa alokacije troškova, uključujući definiciju uzročnika troškova i njegovo izračunavanje, ankete i tehnike prikupljanja uzoraka i metodologije određivanja vrijednosti, moraju biti dostupni i podložni provjeri od strane Agencije.



4.3 Račun dobiti i gubitka

Račun dobiti i gubitka će prikazati podatke o prihodima, troškovima i prinosu na angažovani kapital za relevantne segmente/tržišta/usluge tokom obračunske godine. Troškovi su obračunati na osnovu HCA modela za prvu godinu (za 2011., predate u 2012.) i na CCA osnovi za buduće periode. Račun dobiti i gubitka sadrži standardizovane elemente prihoda i rashoda kao što je prikazano u poglavlju 9.3 i 9.6 priloga.

Agencija predlaže da se troškovi prikazani u računu dobitka i gubitka iskazuju prema relevantnim tržištima/segmentima/uslugama, prikazano u poglavlju 9.3 i 9.6 priloga.

4.4 Izvještaj o prosječnom angažovanom kapitalu

Prilikom izračunavanja troškova nastalih tokom uspostavljanja usluge ili segmenta, SMP operator može uzeti u obzir prihvatljivu stopu prinosa na angažovani kapital, uključujući vrijednost rada i troškove izgradnje, sa kapitalnom vrijednosti prilagođenom gdje je potrebno odrediti trenutnu vrijednost imovine i efikasnosti funkcionisanja. To znači da bi investicija izvršena od strane SMP operatora trebala uzeti u obzir i omogućiti opravdanu stopu prinosa na angažovani kapital, uzimajući u obzir obuhvaćene rizike.

Mora postojati dosljednost između angažovanog kapitala na kojem se bazira trošak kapitala i angažovanog kapitala koji je prikazan u regulatornim finansijskim izvještajima.

Za potrebe određivanja cijena, SMP operator će koristiti prosječni angažovani kapital tokom razdoblja radije nego angažovani kapital u jednom trenutku, kao na primjer na kraju finansijske godine. To je iz razloga što slučajno odabran uzorak u bilo kojem vremenskom razdoblju ne mora nužno biti reprezentativan prosječni angažovani kapital. Konkretno, prosječni angažovani kapital se računa koristeći geometrijsku sredinu vrijednosti sa početka i kraja fiskalne godine.

Primjeri izvještaja o prosječnom angažovanom kapitalu nalaze se u poglavljima 9.4. i 9.7 priloga.

Agencija predlaže da angažovani kapital treba da bude obračunat kao prosjek od početka do kraja fiskalne godine, i zasnovan na primjerima prikazanim u poglavljima 9.4. i 9.7 priloga.

4.5 Regulatorna izjava o usklađivanju

Regulatorni i finansijski izvještaji SMP operatora bi trebalo da budu konzistentni. Kako bi se osigurao navedeni princip, ključne pozicije regulatornih i finansijskih izvještaja trebaju biti međusobno usklađene.

SMP operatori će stoga osigurati kontrole i procedure usklađivanja uspostavljene kako bi podržavale čvrstu vezu između računovodstvenih evidencija i regulatornih finansijskih izvještaja i time:

- (a) omogućile da ovlašćeni revizor i Agencija zakluče kako je prema njihovom mišljenju model troškovnog računovodstva usklađen sa računovodstvenom dokumentacijom;
- (b) omogućile da regulatorni finansijski izvještaji mogu biti revidirani i
- (c) omogućile usklađivanje prema zakonskim finansijskim izvještajima SMP operatora.



Kako bi se osigurala konzistentnost, ključne pozicije regulatornih i finansijskih izvještaja SMP operatora trebale bi biti međusobno usklađene.

4.6 Izvještaj nezavisnog revizora i prilozi

Izvještaj nezavisnog revizora sadrži mišljenje o tome da li regulatorni finansijski izvještaji SMP operatora pružaju istinit i objektivan prikaz, po svim značajnim pitanjima i da li su pripremljeni u skladu sa Odlukom o obavezi računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva objavljenoj od strane Agencije i u skladu sa računovodstvenom dokumentacijom.

Osim Izvještaja nezavisnog revizora, ovlašćeni revizor mora izdati i sljedeće priloge:

- sve identifikovane nepravilnosti;
- preporuke revizora (sa opisom učinka svake preporuke) i
- detaljni opis korišćene metode kontrole.

Svi regulatorni finansijski izvještaji dostavljeni Agenciji trebaju biti zasnovani na pouzdanim, važećim i visokokvalitetnim informacijama. Agencija smatra da je najefektivniji način osiguranja istoga da SMP operator osigura nepristrasno prikazivanje u skladu sa revizorskim mišljenjem FPIA (eng. *Fairly Presents in Accordance*).

Primjer izvještaja nezavisnog revizora prikazan je u poglavlju 9.10 priloga ovog dokumenta.

Svi regulatorni finansijski izvještaji dostavljeni Agenciji trebaju da se zasnivaju na pouzdanim, važećim i visokokvalitetnim informacijama, odnosno, moraju biti u skladu sa FPIA revizorskim mišljenjem.

Izvještaj nezavisnog revizora sadrži mišljenje o tome da li regulatorni finansijski izvještaji SMP operatora pružaju istinit i objektivan prikaz, po svim značajnim pitanjima i da li su pripremljeni u skladu sa obavezom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva objavljenoj od strane Agencije i u skladu sa računovodstvenom dokumentacijom.

Osim Izvještaja nezavisnog revizora, ovlašćeni revizor mora izdati i sljedeće priloge:

- sve identifikovane nepravilnosti;
- preporuke revizora (sa opisom učinka svake preporuke) i
- detaljni opis korišćene metode kontrole.

4.7 Transferne naknade

Transferne naknade odnose se na transakcije koje se događaju između poslovnih jedinica, tržišta, segmenata i usluga vertikalno integrisanog operatora.

Kvalitetno definisan, transparentan i dokaziv model transfernih naknada nužan je kako bi SMP operatori prikazali nediskriminaciju i obračunali interne troškove i prihode za troškovno usmjerene i nediskriminacione svrhe. Ovaj model će odražavati vertikalno integrisanu prirodu SMP operatora, i prikazaće veleprodajne/maloprodajne odnose između tržišta, segmenata i usluga u sklopu obima aktivnosti operatora.



Osnovni elementi, odnosno preduslovi ovog modela su:

- Trebala bi da postoji jasna logička podloga za korišćenje transferne naknade, pa bi svaka naknada trebala da bude opravdana. Naknade bi trebale biti nediskriminacione i trebala bi postojati transparentnost transfernih naknada na razdvojenim računima.
- Transferne naknade trebale bi da budu izračunate kao proizvod volumena pruženih usluga i jediničnih naknada. Naknada bi trebala da bude jednaka cijeni u slučaju da je proizvod ili usluga prodana na eksternom tržištu.
- U svrhu računovodstvenog odvajanja pretpostavlja se da maloprodajni segment SMP operatora plaća istu naknadu za istu ulaznu uslugu (kupljenu na sopstvenom veleprodajnom tržištu) koju bi platio i drugi operator.
- Treba da postoji dosljednost tretiranja transfernih naknada iz godine u godinu. Svaka promjena trebala bi da bude konzistentna, transparentna i zadovoljavajuća za Agenciju.

Nediskriminacija je osnovno načelo za operatore u svrhu utvrđivanja transfernih naknada između odvojenih računa. Ovaj princip zahtijeva da naknade određene interno (npr. prodaja usluga unutar operatora) odražavaju naknade koje važe i za druge operatore. Ovaj princip omogućava regulatoru da ispravno procjeni finansijski rezultat svake pojedinačne poslovne jedinice kao što je pokazano u tabeli 5.1. ovog dokumenta.

U maloprodajnom segmentu korišćene usluge bi generisale interne troškove koji bi bili jednaki interno ostvarenim prihodima od transfernih usluga iskazanim u veleprodajnom segmentu.

Postoje dva principa za uspostavljanje transfernih naknada:

Transferna naknada bazirana na eksternim cijenama

Glavna pretpostavka kod izračunavanja naknada transfernih usluga je da moraju biti identične tržišnoj cijeni. Prema tome, u slučaju kada SMP operator pruža određene usluge interno i na eksternim veleprodajnim tržištima, cijena tih usluga bi trebala da bude jednaka veleprodajnoj cijeni za eksterne klijente, odnosno jednaka cijenama navedenim u standardnim ponudama interkonekcije (RIO) i standardnoj ponudi pristupa izdvojenoj lokalnoj petlji (RUO). Posljedično, interni prihod veleprodajnog segmenta će biti jednak veleprodajnoj cijeni pomnoženoj sa količinom usluga pruženih maloprodajnom segmentu.

Transferna naknada bazirana na jediničnoj cijeni usluge

U slučaju kada SMP operator ne pruža transferne usluge ujedno i na internom i na eksternom veleprodajnom tržištu, transferne naknade za usluge će biti jednake jediničnom trošku usluge obračunate kao što je prikazano u poglavlju 5. Prema tome, interni prihod od transfernih usluga bi trebao da bude jednak transfernim naknadama pomnoženim sa količinom transakcija u godini.

Agencija smatra da obračunavanje transfernih naknada/cijena treba da bude bazirano na sljedećim preporukama:

- **treba da postoji jasno logičko objašnjenje za korišćenje transfernih naknada i svaka naknada bi trebala da bude opravdana. Naknade treba da budu nediskriminacione i transparentno prikazane na odvojenim računima,**



- **transferne naknade treba utvrditi na osnovu obima pruženih usluga i njihovih jediničnih cijena,**
- **kad se usluga prodaje i na eksternom tržištu, transferna naknada treba da bude jednaka cijenama navedenim u referentnoj interkonekcionoj ponudi (RIO) i referentnoj ponudi za izdvojeni pristup lokalnoj petlji (RUO),**
- **kad se usluga pruža samo interno, transferne naknade za usluge će biti jednake jediničnoj trošku usluge kao što je prikazano u poglavlju 5,**
- **treba da postoji dosljednost tretiranja transfernih naknada iz godine u godinu. Svaka promjena mora da bude transparentna i zadovoljavajuća za Agenciju.**

4.7.1 Izvještaj o transfernim naknadama

Izvještaj o transfernim naknadama treba da sadrži sljedeće:

- aktivnosti maloprodaje gdje je SMP operator određen kao operator sa značajnom snagom na tržištu;
- mjerne jedinice i opseg navedenih aktivnosti za odgovarajući računovodstveni period (na primjer ukupni broj minuta, ukupni broj poziva itd.);
- informacije o naplati;
- jedinice i opseg proizvoda u svrhu identifikacije ukupne naknade za aktivnost;
- računovodstvene politike; i
- metode vrednovanja po tekućem trošku.

Primjer izvještaja o transfernim naknadama dat je u poglavlju 9.5 priloga.

Agencija smatra da izvještaj o transfernim naknadama treba da sadrži sve elemente navedene u poglavlju 4.7 i 4.8.



5 Prijedlog obaveza SMP operatora vezanih za troškovno računovodstvo

Model troškovnog računovodstva potreban je u slučaju kada su SMP operatoru nametnute sljedeće obaveze:

- raspodjela troškova na tržišta/segmente i/ili usluge,
- troškovno usmjerene cijene na veleprodajnom i maloprodajnom tržištu, uključujući cijene transfernih usluga,
- takozvane “retail minus” tarife, i
- finansijsko izvještavanje na zahtjev Agencije.

U ovom poglavlju predloženi su zahtjevi koji se odnose na model troškovnog računovodstva SMP operatora na tržištima i odgovarajućim tržišnim segmentima. Navedeni zahtjevi odnose se na prijedlog troškovne osnovice i računovodstvene metodologije koje je potrebno koristiti za potrebe računovodstvenog odvajanja izračunavanja jediničnih cijena usluga koje pruža SMP operator.

Pritom je potrebno naglasiti da, nakon sprovedene analize tržišta u skladu sa ZEK-om, Agencija namjerava ponovno da razmotri usklađenost predloženih zahtjeva, i zadržava pravo da ih izmijeni ili dopuni.

Troškovno računovodstvo za potrebe računovodstvenog odvajanja

Mišljenje Agencije je da, u suštini, svi odvojeni regulatorni izvještaji SMP operatora trebaju da se baziraju na tekućim troškovima.

Ipak, uzimajući u obzir predloženu vremensku dinamiku za dostavljanje odvojenih regulatornih finansijskih izvještaja i karakteristike postojećeg modela troškovnog računovodstva SMP operatora, Agencija predlaže postupni prelaz sa troškovne osnovice bazirane na istorijskim troškovima (HCA) na troškovnu osnovicu baziranu na tekućim troškovima (CCA), na način da se:

- Revidirani regulatorni izvještaji za sva relevantna tržišta, tržišne segmente i usluge za 2011. 2012. i 2013. godinu, baziraju se na istorijskoj troškovnoj osnovici (HCA) i metodologiji potpuno raspodijeljenih troškova (FAC); i
- Revidirani regulatorni izvještaji za sva relevantna tržišta, tržišne segmente i usluge za 2014. godinu, i za sve godine nakon toga, baziraju se na tekućim troškovima (CCA) kao troškovnoj osnovici i potpuno raspodijeljenim troškovima (FAC) kao računovodstvenoj metodologiji.

Metode troškovnog računovodstva za potrebe izračunavanja jediničnog troška usluga

Za potrebe izračunavanja jediničnog troška usluga koje pruža SMP operator na pojedinim tržištima/segmentima/uslugama, Agencija predlaže primjenu pristupa postupnog prelaza na način da se prelaz sprovodi kroz dvije faze, koje su već navedene za potrebe računovodstvenog odvajanja.



U tom smislu, za godine 2011. 2012. i 2013. godinu Agencija predlaže izračunavanje jediničnog troška usluga upotrebom istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) kao troškovne osnovice i potpuno raspodijeljenih troškova (FAC) kao računovodstvene metodologije.

Dalje, za godinu koja završava 31. decembra 2014. i godine nakon toga, Agencija predlaže da se:

- Jedinični trošak maloprodajnih usluga izračunavanja primjenom istorijskog troškovnog računovodstva i/ili tekućeg troškovnog računovodstva (HCA/CCA) kao troškovne osnovice, i potpuno raspodijeljenih troškova kao računovodstvene metodologije (FAC);
- Jedinični trošak veleprodajnih usluga izračunavanja primjenom tekućeg troškovnog računovodstva (CCA) kao troškovne osnovice i dugoročnih inkrementalnih troškova kao računovodstvene metodologije (LRIC);

Prilikom predlaganja troškovne osnovice i računovodstvene metodologije u slučaju maloprodajnih usluga, Agencija je odlučila da slijedi praksu većine nacionalnih regulatornih tijela zemalja EU.

Analize evropskih elektronskih komunikacionih tržišta pokazuju da se, u slučaju maloprodajnih tržišta, najčešće koristi računovodstvena metodologija zasnovana na potpuno raspodijeljenim troškovima. Takođe, istorijsko troškovno računovodstvo i tekuće troškovno računovodstvo podjednako se koriste prilikom određivanja troškovne osnovice.

Isto tako, primjena računovodstvene metodologije zasnovane na dugoročnim inkrementalnim troškovima u većini zemalja Evropske unije smatra se najpogodnijom za izračunavanje jediničnih troškova veleprodajnih usluga. Pored toga, Agencija ukazuje na činjenicu da bi, prema ekonomskoj teoriji, cijene bazirane na dugoročnim inkrementalnim troškovima trebale da odražavaju cijene koje bi se postigle u slučaju savršene konkurencije. Takođe, primjena metode dugoročnog inkrementalnog troška na veleprodajnim tržištima preporučena je od strane regulatornih organizacija kao što je IRG (eng. *Independent Regulators Group*).

Pregled predložene troškovne osnovice i računovodstvene metodologije za svako relevantno tržište, za period do 2014. godine, prikazan je u dolje navedenoj tabeli.

Tabela 5.1: Ukratko predložene troškovne osnovice i računovodstvene metodologije za potrebe računovodstvenog odvajanja i izračunavanja jediničnog troška usluga za 2011. 2012. i 2013. godinu

Relevantno tržište	Obaveza računovodstvenog odvajanja (2011 – 2013)		Izračunavanje jediničnog troška usluga (2011 – 2013)	
	Troškovna osnovica	Računovodstvena metodologija	Troškovna osnovica	Računovodstvena metodologija
<i>Tržište 1:</i> Pristup javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica	HCA	FAC	HCA	FAC
<i>Tržište 2:</i> Započinjanje (originacija) poziva	HCA	FAC	HCA	FAC



AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo
 April 2011

<i>Tržište 3: Završavanja (terminacija) poziva</i>	HCA	FAC	HCA	FAC
<i>Tržište 4: Veleprodajni (fizički) pristup mrežnoj infrastrukturi</i>	HCA	FAC	HCA	FAC
<i>Tržište 5: Veleprodajni širokopojasni pristup</i>	HCA	FAC	HCA	FAC
<i>Tržište 6: Veleprodajni terminalni segmenti iznajmljenih linija</i>	HCA	FAC	HCA	FAC

Ukratko predložene troškovne osnovice i računovodstvene metodologije za svako relevantno tržište, za 2014. godinu i za godine nakon toga, prikazan je u dolje navedenoj tabeli.

Tabela 5.2: Ukratko predložene troškovne osnovice i računovodstvene metodologije za potrebe računovodstvenog odvajanja i izračunavanja jediničnog troška usluga za 2014. godinu i za naredne godine

Relevantno tržište	Obaveza računovodstvenog odvajanja		Izračunavanje jediničnog troška usluga	
	Troškovna osnovica	Računovodstvena metodologija	Troškovna osnovica	Računovodstvena metodologija
<i>Tržište 1: Pristup javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica</i>	CCA	FAC	CCA i HCA	FAC
<i>Tržište 2: Započinjanje (originacija) poziva</i>	CCA	FAC	CCA	LRIC
<i>Tržište 3: Završavanja (terminacija) poziva</i>	CCA	FAC	CCA	LRIC
<i>Tržište 4: Veleprodajni (fizički) pristup mrežnoj infrastrukturi</i>	CCA	FAC	CCA	LRIC
<i>Tržište 5: Veleprodajni širokopojasni pristup</i>	CCA	FAC	CCA	LRIC
<i>Tržište 6: Veleprodajni terminalni segmenti iznajmljenih linija</i>	CCA	FAC	CCA	LRIC



6 Uputstva za troškovno računovodstvo

6.1 Načela i postupak raspodjele troškova

U ovom poglavlju navode se osnovna načela koja bi trebalo poštovati pri raspodjeli troškova, angažovanog kapitala i prihoda u svrhu implementacije troškovnog računovodstva i računovodstvenog odvajanja.

Identifikacija različitih vrsta troškova i raspodjela istih na pojedine usluge ili mrežne komponente može biti vrlo kompleksna. Raspodjela troškova bi se pri tome trebala zasnivati na načelima:

- uzročnosti troškova,
- objektivnosti,
- konzistentnosti,
- proporcionalnosti,
- materijalnosti,
- efikasnosti, i
- transparentnosti.

Načelo uzročnosti troškova podrazumijeva da se troškovi (i prihodi) raspodjeljuju, direktno ili indirektno, na usluge koje ih „uzrokuju”. Za primjenu ovog načela potrebno je stoga implementirati adekvatnu i detaljnu metodologiju raspodjele troškova.

Stav Agencije je da načelo uzročnosti troška znači da se od operatora očekuje:

- da preispita i opravda relevantnost svake pozicije troška, angažovanog kapitala i prihoda,
- da utvrdi i kvantifikuje “pokretača” (eng. *driver*) ili uzročnika nastanka svake pozicije troška, angažovanog kapitala i prihoda, i
- da primijeni utvrđenog uzročnika pri raspodjeli svake pozicije troška, angažovanog kapitala i prihoda na pojedinačne objekte izvještavanja (npr. poslovne aktivnosti, mrežne komponente ili regulisane usluge).

Svaki prihod i trošak potrebno je, na kraju, raspodijeliti na proizvode i usluge koje operator pruža. U slučaju prihoda, veći dio prihoda bi trebalo raspodijeliti direktno.

U slučaju kada troškove nije moguće direktno raspodijeliti na pojedine objekte izvještavanja, potrebno je definisati specifične metodologije raspodjele. Pritom se mogu koristiti različite tehnike upravljačkog računovodstva kao što je na primjer takozvana ABC (eng. *Activity Based Costing*) metodologija. Za identifikaciju i kvantifikaciju relevantnih uzročnika troškova, kao što su obim prometa, iskorišćenost pojedinih dijelova opreme i dr, mogu se koristiti razne tehnike prikupljanja i statističke obrade podataka.

Prilikom raspodjele troškova na pojedine usluge moguće je primijeniti sljedeće metodologije:

- **Potpuno raspodijeljeni troškovi** (eng. *Fully Allocated Cost - FAC*) – primjenom ovog pristupa raspodjeljuju se svi relevantni nastali troškovi, prihodi, imovina i obaveze operatora



na pripadajuće usluge, za primjenu načela uzročnosti. Na ovaj način direktno i indirektno pripisivi troškovi alociraju se primjenom tehnika kao što su ABC ili obrada statističkih podataka.

- **Dugoročni inkrementalni troškovi** (eng. *Long Run Incremental Costs – LRIC*) – primjenom ovog pristupa, direktno i indirektno pripisivi troškovi alociraju se na usluge ili proizvode, korišćenjem odnosa između uzročnika troška i iznosa troška, odnosno takozvanih troškovnih krivih (eng. *Cost Volume Relationship – CVR*).

ABC metodologija raspodjele troškova

ABC metodologija jedna je od tehnika u okviru upravljačkog računovodstva koji omogućava utvrđivanje uzročno-posljedičnih odnosa između troškova i usluga ili proizvoda. Prema ABC metodologiji, usluge i proizvodi se posmatraju kao slijed aktivnosti, pri čemu svaka od njih koristi resurse preduzeća i stoga generiše troškove. Ova metodologija, zasnovana na uzročnicima troškova, prati i raspodjeljuje troškove na osnovu sprovedenih aktivnosti i utvrđuje jasne uzročno-posljedične veze između aktivnosti, njenih troškova i pripadajućih usluga koje proizlaze iz istih.

Primjena ABC metodologije pruža mogućnost obračuna svakog troška uzrokovanog pojedinom aktivnošću u preduzeću (na primjer izgradnja elektronske komunikacione mreže, procesuiranje narudžbi i slično) i raspodjele ovog troška na usluge i proizvode primjenom uzročno-posljedične veze između troška i njegovog uzročnika. Ova metoda raspodjele omogućava raspodjelu resursa direktno uključenih u pružanje usluge kao i raspodjelu opštih i režijskih troškova na pojedine proizvode i/ili usluge.

Pritom se pod resursima podrazumijeva sve što je potrošeno sa svrhom pružanja usluge. Resursi tako mogu uključivati rad zaposlenih, mašine i opremu, informacioni sistem, finansijsku imovinu itd.

Pod aktivnostima se podrazumijevaju procesi koji služe za stvaranje proizvoda i usluga. Aktivnosti se mogu posmatrati kao jedinstveni procesi, funkcije ili zadaci. Na taj način se na primjer mogu razlikovati osnovne aktivnosti i aktivnosti podrške. Osnovne aktivnosti su direktno povezane za pojedini proizvod i uslugu. S druge strane, aktivnosti podrške povezane su sa količinama proizvoda i usluga, ili sa osnovnim aktivnostima.

Uzročnici troška su mjerljivi faktori koji prikazuju koliko se resursa troši od strane pojedine aktivnosti i koliki je udio pojedine aktivnosti sadržan u krajnjem proizvodu. Uzročnici troška mogu biti različiti, npr. broj iteracija, iznos uloženog napora, itd.

Na osnovu navedenog, može se reći da je ABC metoda zasnovana na načelu uzročnosti troškova i resurse dodjeljuje i alocira po proizvodu (troškovni objekat) tako da prikaže kako troškovni objekat uzrokuje nastajanje troška. Pritom u nekim situacijama može postojati direktna uzročno-posljedična veza između troška i krajnjeg proizvoda (direktna raspodjela), dok u nekim drugim slučajevima uzročno-posljedičnu vezu je potrebno utvrditi kroz niz međukoraka (indirektna raspodjela).

Detalji glavnih mrežnih komponenti i opšte prihvaćenih uzročnika troškova u slučaju fiksne elektronske komunikacione mreže, zajedno sa glavnim nemrežnim aktivnostima su dati u poglavlju 9.11 u Prilozima.



Agencija smatra da SMP operator na relevantnom tržištu za raspodjelu troškova treba da koristi ABC metodu. U slučaju kada operator smatra prikladnijom neku drugu metodu, takav prijedlog je potrebno obrazložiti i dokumentovati.

6.2 Istorijsko troškovno računovodstvo

Prema metodologiji istorijskog troškovnog računovodstva, bruto knjigovodstvena vrijednost imovine određena je njenom istorijskom nabavnom cijenom i dalja usklađivanja vrijednosti imovine nisu potrebna. Amortizacija se obračunava prema bruto knjigovodstvenoj vrijednosti imovine, a neto knjigovodstvena vrijednost imovine se dobija na način da se bruto knjigovodstvena vrijednost umanji za akumuliranu amortizaciju. Istorijsko troškovno računovodstvo pritom ne uzima u obzir uticaj inflacije na vrijednost imovine, troškova i angažovanog kapitala.

Troškovna osnovica prilikom korišćenja istorijskog troškovnog računovodstva određuje se primjenom sljedećeg izraza:

$$\text{Troškovna osnovica}_t = \text{Opex}_t + \text{Amort}_t + \text{WACC} \cdot (\text{NBV}_{\text{SR}} + \text{WC}_{\text{SR}})$$

Gdje je:

Opex = operativni troškovi,

Amort = amortizacija obračunata za posmatrani period (neakumulirana amortizacija),

NBV_{SR} = prosječna vrijednost neto knjigovodstvene vrijednosti imovine,

WC_{SR} = prosječna vrijednost obrtnog kapitala, i

WACC = prosječna ponderisana cijena kapitala.

6.3 Tekuće troškovno računovodstvo

6.3.1 Osnovni principi tekućeg troškovnog računovodstva

Metoda tekućeg troškovnog računovodstva se koristi u svrhu finansijskog izvještavanja u uslovima promjenljivih cijena. Svrha računovodstva tekućih troškova je pružanje korisnih i pouzdanih informacija koje istorijsko troškovno računovodstvo ne može pružiti budući da ne uzima u obzir promjene cijena, odnosno uticaj inflacije.

Takođe, tekuće troškovno računovodstvo uzima u obzir sadašnje uslove na tržištu u smislu cijena i tehnologije. U tom smislu, vrijednost imovine na bazi tekućeg troška odražava njenu vrijednost za ukupno poslovanje, što rezultira neto troškovnom osnovicom i nivoom profitabilnosti koji bi se mogao očekivati u uslovima potpune tržišne konkurencije.

Primjena ovog pristupa direktno utiče na vrijednost prosječnog angažovanog kapitala koji se koristi za obračunavanje troška kapitala s obzirom da:

- prema istorijskom troškovnom računovodstvu, vrijednost dugotrajne imovine jednaka je njenoj istorijskoj nabavnoj vrijednosti umanjenoj za amortizaciju, dok

- prema tekućem troškovnom računovodstvu, vrijednost dugotrajne imovine jednaka je njenom tekućem trošku umanjenom za amortizaciju.

Postupak određivanja tekućeg troška prikazan je na slici dolje:



Šema 1. Metoda određivanja tekućeg troška imovine

Gdje je:

- **Neto prodajna vrijednost** (eng. *Net Realisable Value* - NRV) iznos koji bi se stekao prodajom imovine (umanjen za troškove prodaje) po sadašnjim cijenama,
- **Ekonomska vrijednost** (eng. *Economic Value* – EV) mjeri neto sadašnju vrijednost budućih novčanih tokova koje će imovina generisati tokom korišćenja,
- **Nadoknadivi iznos** (eng. *Recoverable Amount* - RA) predstavlja viši iznos između neto prodajne vrijednosti i ekonomske vrijednosti,
- **Neto trošak zamjene** (eng. *Net Replacement Cost* – NRC) predstavlja trošak zamjene postojeće imovine sa drugom imovinom sličnih karakteristika i približne starosti i
- **Procijenjena prodajna vrijednost** (eng. *Deprival Value* – DV) je tekući trošak imovine odnosno iznos gubitka u slučaju gubitka ili uništenja imovine. Procijenjena prodajna vrijednost je niži iznos između neto troška zamjene i nadoknadivog iznosa.

Nadoknadivi iznos pruža najbolju ekonomsku dobrobit sa stanovišta poslovanja:



- Ako je $EV > NRV$, imovina više vrijedi operatoru dok se koristi nego u slučaju prodaje, stoga će operator zadržati imovinu u stanju tekućeg korišćenja, odnosno
- Ako je $NRV > EV$, operator će prodati imovinu, jer mogući prihod od prodaje premašuje očekivanu ekonomsku vrijednost u slučaju zadržavanja imovine.

Kao što je gore navedeno, procijenjena prodajna vrijednost niži je iznos između neto troška zamjene i nadoknadivog iznosa, što se može utvrditi uzimajući u obzir sljedeće:

- U slučaju da je $NRC < RA$, to znači da u slučaju prodaje imovine operator neće izgubiti sav prinos na imovinu (nadoknadi iznos) već će samo zamijeniti imovinu. Stoga je u tom slučaju procijenjena prodajna vrijednost (tekući trošak) jednak trošku zamjene. To je uobičajen slučaj s obzirom da se imovina kupuje uglavnom ako se od prinosa na imovinu očekuje da premaši troškove.
- U slučaju da je $NRC > RA$, to znači da je imovina nepovratno izgubila na vrijednosti. U tom slučaju, ako se imovina proda, operator je neće zamjenjivati. Stoga je procijenjena prodajna vrijednost jednaka izgubljenom prihodu koji bi imovina inače ostvarila.

Ako je imovina neophodna za pružanje usluge, razmatranje neto prodajne vrijednosti nije prikladno s obzirom da se imovina ne bi trebala prodavati. Takođe, u praksi je vrlo teško obračunati ekonomsku vrijednost imovine. Zbog toga se za obračunavanje njene vrijednosti koristi neto trošak zamjene.

U ovom smislu, Agencija predlaže da se pri obračunavanju tekućeg troška imovine zanemari nadoknadi iznos osim kada je neto trošak zamjene viši od 150% pripadajuće istorijske vrijednosti. Takođe, Agencija smatra da se u slučaju nekretnina koje SMP operator posjeduje za određivanje tekućeg troška treba koristiti metode obračunavanja ekonomske vrijednosti i neto prodajne vrijednosti.

6.3.2 Određivanje bruto troška zamjene

Bruto trošak zamjene (eng. *Gross Replacement Cost* - GRC) predstavlja vrijednost nove mreže kojom se može pružiti isti nivo funkcionalnosti i kapaciteta kao i postojećom mrežom, uzimajući u obzir promjene u tehnologiji i vrijeme nabavke imovine. Naime, u slučaju kada je imovina kupljena u razdoblju kada su nastali regulatorni izvještaji, odnosno na početku njenog ekonomskog vijeka trajanja, bruto trošak zamjene jednak je istorijskom trošku navedene imovine.

U slučaju kada su pojedini dijelovi imovine kupljeni u različitom razdoblju i nalaze se u različitim stadijumima u okviru njihovog ekonomskog vijeka trajanja, najprikladnija metoda procjene jeste upotreba neto troška zamjene i iznosa amortizacije zasnovanog na tekućem trošku. Neto trošak zamjene predstavlja trošak zamjene postojeće imovine sa drugom imovinom sličnih karakteristika i približne starosti (u slučaju brzog napretka tehnologije, postojeća imovina često više nije zamjenljiva istovjetnom opremom). Stoga će možda biti neophodno uzeti u obzir modernu opremu sa istim nivoom funkcionalnosti i kapaciteta – moderni ekvivalent imovine (eng. *Modern Equivalent Asset* – MEA). Koncept modernog ekvivalenta imovine detaljnije je opisan u poglavlju 6.3.3.

U ovom poglavlju obuhvaćene su različite metode koje se mogu koristiti pri revalorizaciji imovine prema neto trošku zamjene za potrebe tekućeg troškovnog računovodstva. Odabir



pojedine metode će zavisiti od karakteristika i prirode imovine koja se procjenjuje. Treba napomenuti da je s vremena na vrijeme potrebno ponovo razmotriti svaku od izabranih metoda kako bi se sa sigurnošću utvrdilo da one pružaju tačne procjene uzimajući u obzir tehnološke promjene i nivo ulaganja u imovinu.

Prvi korak pri utvrđivanju stvarne vrijednosti elektronske komunikacione mreže odnosi se na utvrđivanje troškova zamjene postojeće imovine novom koja ima istu funkcionalnost. Nakon što se utvrdi trošak zamjene, primjenjuju se određena usklađivanja da bi se što bolje odredila približna ekonomska vrijednost. Ova usklađivanja ukazuju na činjenicu da postojeća imovina ima kraći preostali ekonomski vijek trajanja od novokupljene imovine. Takođe, postojeća imovina je ponekad fizički istrošena pa su joj stoga troškovi održavanja viši od troškova održavanja nove imovine.

Međunarodna praksa pokazuje da je metodologija utvrđivanja vrijednosti imovine koju primjenjuju operatori, a koja je odobrena od regulatornih tijela različita, odnosno uključuje korišćenje istorijskog troška, adekvatnih indeksa i apsolutnih vrijednosti.

Istorijski trošak

Istorijski trošak se može koristiti kao dobra aproksimacija tekućeg troška imovine u slučaju kada postoji velika vjerovatnoća da bi obje metode dale sličan rezultat. Radi se uglavnom o slučajevima kada je u pitanju imovina male jedinične i ukupne vrijednosti ili imovina sa kratkim vijekom trajanja. Istorijski trošak se takođe koristi prilikom novih nabavki tokom godine s obzirom da u trenutku procjene najvjerovatnije neće biti razlike u odnosu na primjenu metode tekućeg troška.

Prema metodologiji istorijskog troškovnog računovodstva, neto trošak zamjene imovine proizlazi iz neto knjigovodstvene vrijednosti (eng. *Net Book Value* - NBV), koja je jednaka bruto knjigovodstvenoj vrijednosti (eng. *Gross Book Value* - GBV) umanjenoj za akumuliranu amortizaciju. Pritom, u ovom slučaju nisu potrebna usklađivanja vrijednosti imovine.

Indeksacija

Prema metodi indeksacije, vrijednost pojedine vrste imovine se procjenjuje primjenom godišnjeg cjenovnog indeksa. Gdje god je to moguće, primijenjeni cjenovni indeksi trebaju da budu specifični za pojedinu vrstu imovine. U slučaju kada informacija o vrijednosti odgovarajućeg indeksa nije dostupna, kao najbolja aproksimacija može se koristiti neki od opštih cjenovnih indeksa.

Metoda indeksacije se koristi u sljedećim slučajevima:

- kada nije došlo do značajnih tehnoloških promjena vezanih za imovinu kojoj se procjenjuje vrijednost ili tehnološke promjene nisu bile značajne,
- kada su informacije koje se nalaze u registru dugotrajne imovine i ostalim bazama podataka koje operator posjeduje tačne i dovoljne za procjenu vrijednosti imovine, i
- kada je imovina kojoj se procjenjuje vrijednost homogena sa aspekta promjene cijene.

Agencija smatra da se procjena vrijednosti primjenom metode indeksacije može sprovesti za sljedeće vrste imovine:



- **pomoćni sistemi i sistemi upravljanja zalihama,**
- **kancelarijska oprema i potrošni materijal i**
- **računarska i informatička oprema.**

Potpuna procjena vrijednosti

Potpuna procjena vrijednosti podrazumijeva alociranje tekuće nabavne cijene, odnosno tekućeg troška svakog pojedinog dijela imovine. Prilikom primjene ove metode potrebno je razmotriti sljedeće:

- operator mora posjedovati pouzdanu bazu podataka koja sadrži informacije o broju ili količini svake imovinske pozicije koja je sadržana u registru dugotrajne imovine i inventarnoj listi, i
- potrebno je raspolagati ažurnim informacijama o cijenama imovine.

U praksi, metoda potpune procjene vrijednosti neophodna je pri procjeni vrijednosti elektronske komunikacione opreme, pri čemu se moderni ekvivalent imovine koristi kao osnova za procjenu vrijednosti. Metoda potpune procjene vrijednosti posebno se koristi:

- kada pojedini dijelovi imovine nisu homogeni sa aspekta promjene u cijeni,
- u slučaju kada je došlo do značajnih tehnoloških promjena vezanih za pojedinu vrstu ili djelove imovine i
- u slučaju kada registar dugotrajne imovine operatora ne sadrži dovoljne informacije o pojedinim dijelovima imovine koji su predmet procjene vrijednosti.

Uzimajući u obzir prethodne prijedloge vezane za izbor neto troška zamjene i nadoknadivog iznosa kao metoda obračunavanja tekućeg troška, Agencija smatra da se procjena vrijednosti primjenom metode potpune procjene vrijednosti treba sprovesti za sljedeće vrste imovine:

- **kanali i kablovi,**
- **centrale,**
- **transmisiona oprema i**
- **oprema za napajanje.**

Dakle, Agencija predlaže sljedeća pravila pri izboru odgovarajuće metodologije određivanja bruto troška zamjene:

- **Istorijski troškovi se mogu koristiti u slučaju kada:**
 - **imovina čija se vrijednost procjenjuje ima nisku vrijednost ili kratak vijek trajanja,**
 - **imovina nije izložena značajnim promjenama cijena,**
 - **nije bilo većih tehnoloških promjena vezanih za imovinu čija se vrijednost procjenjuje i**



- **efekat procjene vrijednosti imovine po tekućem trošku ne dostiže granice materijalnosti.**
- **Metoda indeksacije može se koristiti u slučaju kada:**
 - nije bilo većih tehnoloških promjena vezanih za imovinu čija se vrijednost procjenjuje,
 - baze podataka i registar dugotrajne imovine operatora pružaju dovoljno tačnih informacija o imovini koja je predmet procjene i
 - imovina čija se vrijednost procjenjuje je homogena sa aspekta promjene cijena.
- **Metodu potpune procjene vrijednosti potrebno je koristiti u slučaju:**
 - kada imovina čija se vrijednost procjenjuje nije homogena sa aspekta promjene cijena,
 - kada je kod imovine čija se vrijednost procjenjuje došlo do značajnih tehnoloških promjena, i
 - kada baze podataka i registar dugotrajne imovine operatora ne pružaju dovoljno tačnih informacija o imovini koja je predmet procjene.

6.3.3 Moderni ekvivalent imovine

Prilikom utvrđivanja tekućih troškova potrebno je uzeti u obzir tehnološke promjene. Kao posljedica tehnoloških promjena, vrijednost pojedinih dijelova imovine može se značajno razlikovati s obzirom na:

- nabavnu vrijednost,
- nivo operativnih troškova, npr. nižih troškova održavanja,
- mogućnosti pružanja usluge (kapacitet i/ili funkcionalnost) i
- ekonomski vijek trajanja.

U slučaju da se postojeća oprema ne može zamijeniti za istovjetnu (tj. kad direktna zamjena ne postoji), trošak zamjene određuje se korišćenjem bruto troška zamjene modernog ekvivalenta imovine koja je predmet procjene vrijednosti. Isto važi i za imovinu koja se namjerava zamijeniti u okviru definisanog planiranog perioda.

S obzirom da su nove tehnologije u pravilu efikasnije i funkcionalnije u odnosu na stare, vrijednost modernog ekvivalenta imovine mora odražavati vrijednost imovine istog kapaciteta i funkcionalnosti. Stoga su potrebna određena usklađivanja kako bi dobijeni troškovi odražavali troškove imovine sa istim ili sličnim karakteristikama.

Usklađivanja vezana za moderni ekvivalent imovine (MEA)

U slučaju kada se moderni ekvivalent imovine razlikuje od postojeće imovine u smislu operativnih troškova, vijeka trajanja ili vrste usluge koju pruža, potrebno je ove razlike uzeti u obzir prilikom procjene vrijednosti. Navedena usklađivanja uključuju:



a) Usklađivanja operativnih troškova

Operativni trošak nove opreme može biti niži od troška postojeće opreme. U tom slučaju, trošak modernog ekvivalenta imovine potrebno je umanjiti za sadašnju vrijednost dodatnih operativnih troškova nastalih tokom preostalog vijeka trajanja postojeće opreme.

b) Usklađivanja vezana za funkcionalnost opreme

Nova oprema može imati viši nivo funkcionalnosti. U tom slučaju, trošak modernog ekvivalenta imovine potrebno je umanjiti uzimajući u obzir razliku u kapacitetu i/ili funkcionalnosti između postojeće imovine i njenog modernog ekvivalenta.

c) Usklađivanja vezana za višak kapaciteta

U slučaju viška kapaciteta, tj. kapaciteta koji nije trenutno u upotrebi i ne očekuje se da bude u upotrebi u dogledno vrijeme, procijenjena vrijednost bi trebala da bude manja u odnosu na vrijednost pri punoj iskorišćenosti kapaciteta opreme. Na primjer, zgrade u kojima se nalaze centrale mogu potpasti pod gore navedenu definiciju, s obzirom na činjenicu da moderna oprema za centrale ne zauzima toliko prostora kao starija oprema. Način na koji je moguće ostvariti usklađenje u ovakvoj situaciji je da se kao moderni ekvivalent imovine uzme moderna zgrada s pripadajućim troškovima, ali površine koja je potrebna za smještaj moderne opreme.

Stav Agencije je da model troškovnog računovodstva SMP operatora mora da sadrži specifikaciju MEA tehnologija uzetih u obzir pri definisanju modernih ekvivalenata imovine upotrijebljenih pri procjeni vrijednosti imovine u skladu sa CCA metodologijom. Takođe, izbor pojedinog modernog ekvivalenta imovine treba da bude jasno objašnjen i dokumentovan, a u slučaju razlika u funkcionalnosti i iskorišćenosti između postojeće imovine i njenog modernog ekvivalenta potrebno je izvršiti usklađivanja nabavne vrijednosti i operativnih troškova.

6.3.4 Godišnji troškovi dugotrajne imovine

Postoje tri pristupa pomoću kojih se efikasno mogu obračunati godišnji troškovi dugotrajne imovine:

- pristup na osnovu ekonomskog troška,
- pristup na osnovu anuiteta i
- pristup na osnovu računovodstvenog troška.

Navedeni pristupi se razlikuju po tome što različito pristupaju obračunu amortizacije.

6.3.4.1 *Pristup na osnovu ekonomskog troška*

Pristup na osnovu ekonomskog troška zasniva se na ekonomskoj amortizaciji koja odražava promjenu ekonomske vrijednosti imovine i uzima u obzir tehnološke promjene i vijek trajanja imovine. Ekonomska vrijednost imovine predstavlja cijenu po kojoj je operatoru, iz pozicije pružanja usluga, svejedno zadržava li neku opremu ili je zamjenjuje sa novim modernim ekvivalentom imovine.

Odluke o investiranju u dugotrajnu imovinu donose se na osnovu obračunavanja sadašnje vrijednosti. Stoga, operator neće kupovati mrežnu komponentu ukoliko sadašnja vrijednost



budućih prihoda od te mrežne komponente nije veća ili jednaka bruto knjigovodstvenoj vrijednosti, što znači da je neto sadašnja vrijednost veća ili jednaka nuli. Na osnovu navedenog, ekonomska amortizacija računa se kao razlika između procijenjene neto sadašnje vrijednosti budućih novčanih tokova na početku posmatranog razdoblja i procijenjene neto sadašnje vrijednosti budućih novčanih tokova na kraju istog razdoblja.

Iznos amortizacije će pri tom zavisiti od pokazatelja kao što su očekivani godišnji operativni troškovi, troškovi kupovine imovine i prihod generisan upotrebom imovine. Razdoblje u kojem će se imovina amortizovati (ekonomski vijek trajanja imovine) će zavisiti od razlike između prihoda i operativnih troškova. Nakon isteka navedenog razdoblja, operativni troškovi veći su od prihoda i stoga korišćenje imovine više nije ekonomski isplativo.

Prema pristupu na osnovu ekonomskog troška, godišnji troškovi dugotrajne imovine su zbir ekonomske amortizacije i troška kapitala (koji je jednak proizvodu ponderisane prosječne cijene kapitala i prosječne ekonomske vrijednosti imovine).

6.3.4.2 *Pristup zasnovan na anuitetima*

Pristup koji se zasniva na anuitetima obuhvata sumu troškova imovine i troškova kapitala. Nakon diskontovanja određena je naknada koja pokriva troškove imovine i troškove kapitala. Ukupni trošak dugotrajne imovine zasniva se na bruto trošku zamjene pojedine imovine i njegov godišnji iznos se obračunava upotrebom sljedeće formule:

$$\text{Godišnji trošak dugotrajne imovine} = \text{GRC} \times \text{WACC} / (1 - (1 / (1 + \text{WACC})^t))$$

gdje je:

t = vijek trajanja imovine,

WACC = prosječna ponderisana cijena kapitala

Iznos anuiteta ne mijenja se tokom vremena i u početku se sastoji većinom od troška kapitala, da bi se tokom vremena povećavao udio amortizacije.

Ukoliko se očekuju promjene cijene imovine tokom vremena, poželjno je koristiti pristup takozvanih kosih anuiteta (eng. *Tilted annuity*). Ovaj pristup obračunava iznose anuiteta koji se mijenjaju tokom vremena po istoj stopi po kojoj se očekuje promjena cijene imovine. Ukoliko se očekuje pad cijena imovine tokom vremena, to će rezultirati smanjivanjem godišnjih troškova dugotrajne imovine.

$$\text{Godišnji trošak dugotrajne imovine} = \text{GRC} \times (\text{WACC} - p) / (1 - [(1+p)/(1+\text{WACC})^t])$$

gdje je

p = stopa promjene cijene.

Trošak amortizacije u pristupu koji se zasniva na anuitetima zavisi prije svega od ekonomskog vijeka trajanja imovine i stope zamjene.



Prema IRG-u (Međunarodna grupa regulatora) obračunavanje troška dugotrajne imovine putem anuiteta je preporučeno za troškovne modele koji se zasnivaju na pristupu „odozdo prema gore”.⁸

6.3.4.3 *Pristup zasnovan na računovodstvenom trošku*

Računovodstvena amortizacija odražava činjenicu da korišćenje dugotrajne imovine predstavlja smanjivanje potencijala imovine da doprinosi pružanju krajnje usluge. Pritom određivanje iznosa amortizacije podliježe računovodstvenim i/ili poreznim pravilima u svrhu pripreme finansijskih izvještaja.

Metoda računovodstvene amortizacije se uopšte smatra najprikladnijim pristupom za obračunavanje iznosa amortizacije, jer se bazira na stvarnim troškovima operatora koji su zabilježeni u računovodstvenim evidencijama i bazama podataka operatora.

Prema ovom pristupu, godišnji trošak dugotrajne imovine jednak je zbiru računovodstvene amortizacije i troška kapitala (koji je jednak proizvodu ponderisane prosječne cijene kapitala i neto troška zamjene imovine).

Postoje dvije glavne metode obračunavanja računovodstvene amortizacije:

- Takozvana NBV/GBV (neto knjigovodstvena vrijednost/ bruto knjigovodstvena vrijednost) metoda, i
- Takozvana “*rolling forward*” metoda.

NBV/GBV metoda

Najjednostavniji pristup za obračunavanje neto troška zamjene vrijednosti imovine je množenje bruto troška zamjene imovine odnosom neto knjigovodstvene vrijednosti i bruto knjigovodstvene vrijednosti:

$$NRC = NBV/GBV \times GRC$$

Ovaj obračun potrebno je napraviti za svaku kategoriju imovine pojedinačno. Međutim, ovakav pristup ne omogućava tačne rezultate u slučaju promjenljivih cijena. Ukoliko cijene imovine porastu, ova metodologija previše uzima u obzir najnoviju opremu i njenu vrijednost. To proizlazi iz činjenice da povećanje cijene imovine rezultira višom bruto knjigovodstvenom vrijednošću po jedinici usluge u slučaju nove opreme što je u suprotnosti sa pretpostavkom da bruto vrijednost imovine po jedinici usluge mora biti ista za sve djelove iste opreme. Ovakva odstupanja rezultiraju precijenjenom neto vrijednošću imovine i kao posljedicu precijenjene troškove dugotrajne imovine. Sasvim suprotan rezultat se događa ukoliko cijene padaju. Takođe, postoje i ostali faktori koji mogu u praksi rezultirati sličnim odstupanjima. Na primjer, malo je vjerovatno da će intenzitet investiranja biti ujednačen tokom vremena.

Stvarni intenzitet investiranja će uticati na iznos neto knjigovodstvene vrijednosti i bruto knjigovodstvene vrijednosti što može rezultirati odstupanjima u vrijednosti imovine bilo u negativnom ili pozitivnom smislu.

“Rolling forward” metoda

⁸ Javni konsultativni dokument Međunarodne grupe regulatora – Principles of Implementation and Best Practice regarding the use of current cost accounting methodologies as applied to electronic communications activities, 2006



Primjenom takozvane „rolling forward” metode neto vrijednost imovine obračunava se kao bruto vrijednost imovine umanjena za akumuliranu amortizaciju zasnovanu na tekućim troškovima.

„Rolling forward” pristup pruža tačnu neto vrijednost imovine ako se zadrže određene pretpostavke. Prvo, ovaj pristup podrazumijeva da je amortizacija zasnovana na tekućem trošku sumirana sa kapitalnim dobitcima i gubicima jednaka ekonomskoj amortizaciji u svakoj pojedinoj godini. Drugo, početni neto trošak zamjene treba da bude tačno procijenjen, što u praksi može biti težak zadatak s obzirom da zahtijeva detaljne podatke o datumima ugradnje svakog pojedinog dijela opreme uključene u bruto trošak zamjene. Takvi podaci nisu uvijek dostupni, pogotovo kada se radi o kategorijama imovine koje uključuju znatan broj proizvoda ili u slučaju modifikacije znatnog broja individualnih proizvoda u različitim periodima vijeka trajanja imovine. U takvim okolnostima, početna neto vrijednost imovine može se obračunati pomoću NBV/GBV metodologije. Što je duži period za koji se koristi NBV/GBV metodologija, veća je mogućnost pogrešnog obračunavanja neto troška zamjene.

Iako je “Rolling forward” metoda teoretski tačna, postoji niz poteškoća u njenoj praktičnoj primjeni. SMP operator stoga može birati između dvije opisane metodologije.

S obzirom da NBV/GBV metodologija vodi višim (nižim) anuitetnim troškovima od “rolling forward” metodologije, u slučaju kada cijene imovine rastu (padaju), Agencija smatra da je važno je da se ove dvije metodologije koriste na konzistentan način. U slučaju korišćenja različitih metodologija za različite vrste imovine, iste je potrebno dokumentovati i opravdati u dokumentaciji.

Vežano za obračunavanje tekućih troškova, Agencija smatra da u okviru modela troškovnog računovodstva, SMP operator treba da koristi pristup zasnovan na računovodstvenom trošku.

6.3.5 Očuvanje kapitala

S obzirom na činjenicu da se u određenim okolnostima vrijednost imovine može razlikovati na početku i na kraju posmatranog perioda (npr. zbog inflacije ili tehnološkog napretka), neophodno je prikazati uticaj ovih razlika u izvještajima zasnovanim na tekućem troškovnom računovodstvu. Usklađivanja koja se primjenjuju u navedene svrhe opisana su u nastavku.

Postoje dva alternativna pristupa primjeni tekućeg troškovnog računovodstva, pri čemu se jedan od drugog razlikuju u definiciji „Očuvanje kapitala”, odnosno načina na koji se posmatra kapital preduzeća pri određivanju profita, odnosno troška dugotrajne imovine. Očuvanje kapitala od velike je važnosti pri mjerenju dobiti u računu dobiti i gubitka, a utiče i na podjelu između kapitala i zadržane dobiti u bilansu.

Kapital se može posmatrati na sljedeće načine:

- u operativnom smislu, kao sposobnost preduzeća da proizvodi dobra i usluge, ili
- u finansijskom smislu, kao vrijednost imovine akcionara (eng. *shareholders value*).

Ova dva koncepta poznatija su kao „Koncept očuvanja operativnog kapitala” (eng. *Operating Capital Maintenance - OCM*) i „Koncept očuvanja finansijskog kapitala” (eng. *Financial Capital Maintenance - FCM*).



- **OCM** – pretpostavlja održanje operativne sposobnosti preduzeća tokom posmatranog razdoblja u uslovima tekućih cijena. Prema ovom pristupu, profit se određuje na način da se od ukupnih prihoda, pored ostalih troškova, oduzme i trošak dugotrajne imovine koji je dovoljan da bi se zadržala fizička ili operativna sposobnost te iste imovine. Drugim riječima, upotrebom OCM pristupa trošak dugotrajne imovine jednak je amortizaciji zasnovanoj na tekućim troškovima. Ovo zahtjeva usklađivanje vrijednosti imovine na osnovu specificiranih inflacijskih indikatora.
- **FCM** – razmatra očuvanje finansijskog kapitala preduzeća i njegove sposobnosti da nastavi finansiranje svojih funkcija. Prema ovom pristupu smatra se da je kapital očuvan ako su realne vrijednosti sredstava akcionara na kraju razdoblja jednake nivou sa početka razdoblja. Prema navedenom konceptu profit je realizovan jedino ako je stvorena dovoljna rezervacija da se održi jednak nivo kupovne moći početnog finansijskog kapitala.

Upotrebom ova dva koncepta mogu se dobiti bitno različiti rezultati pri obračunavanju troškova i profita. Stoga je odabir između OCM ili FCM koncepta je ključan za utvrđivanje oblika jednačine potrebnog prihoda (formula troškovnog računovodstva, detaljnije objašnjeno u poglavlju 6.1.5.1.).

Ako se pri određivanju naknada koristi OCM zahtijevani prihod se računa kao zbir operativnih troškova, amortizacije prema istorijskom trošku, dodatne amortizacije i nadoknadivog iznosa neto imovine. S druge strane koristeći FCM zahtijevani prihod će biti zbir operativnih troškova, nadoknadivog iznosa neto imovine manje zadržana dobit/gubitak uvećan za korekciju sredstava akcionara, amortizaciju prema istorijskom trošku i dodatnu amortizaciju. Shodno tome, zahtijevani prihod se razlikuje zavisno od toga koji se koncept očuvanja kapitala koristi.

U slučaju korišćenja OCM metodologije, potreban prihod definisan je kao:

Potreban prihod operatora = operativni troškovi + amortizacija zasnovana na istorijskom trošku
+ dodatna amortizacija + prinos na imovinu (Neto trošak zamjene \times WACC)

S druge strane, prema FCM metodologiji, potreban prihod je definisan kao:

Potreban prihod operatora = operativni troškovi + amortizacija zasnovana na istorijskom trošku
+ dodatna amortizacija + prinos na imovinu – kapitalni gubici/dobitci + korekcija vrijednosti
kapitala akcionara

Evropska komisija preferira upotrebu FCM koncepta⁹. Glavni razlozi zbog kojih se FCM smatra prikladnijim su sljedeći:

- Prema FCM metodologiji, prinosi na uloženi kapital jednaki su očekivanom prinosu (mjereno na osnovu troška kapitala) bez obzira na to da li su troškovi zamjene rasli ili su se smanjivali u odnosu na kretanje opštih cijena. To nije slučaj pri upotrebi OCM koncepta, budući da obračunavanje dobiti ne uključuje kapitalne dobitke/gubitke,
- Evropska komisija preporučuje FCM metodologiju na osnovu činjenice da “korišćenje OCM koncepta može sistemski uključivati nedozvoljene ili pretjerano visoke prinose na nivou dopuštenog prihoda (zavisno od toga je li očekivana inflacija povezana za imovinu

⁹ Preporuka Komisije datira od 8. aprila 1998 godine, 98/322/EK, 2.dio – Računovodstveno razdvajanje i troškovno računovodstvo. Commission Recommendation 98/322/EK of 8 April 1998, Part 2 - Accounting separation and cost accounting



viša ili niža od opšte inflacije). Navedeno nije poželjna karakteristika bilo kojeg regulatornog sistema”, i

- FCM pristup tekućem troškovnom računovodstvu koristi znatan broj zemalja Evropske unije.

Na osnovu navedenih razmatranja Agencija smatra da bi SMP operator trebao koristiti FCM kao prikladan koncept očuvanja kapitala.

6.3.5.1 Formula troškovnog računovodstva

Prema formuli troškovnog računovodstva zasnovanoj na principu “odozgo prema dolje”, troškovna osnovica koju je potrebno nadoknaditi iz prihoda u godini t data je sljedećim izrazom:

$$\text{Troškovna osnovica}_t = \text{Opex}_t + \text{Amortizacija}_t + \text{WACC} \cdot (\text{NBV}_{\text{PR}} + \text{WC}_{\text{PR}})$$

gdje je:

Opex = Operativni troškovi,

Amortizacija = Tekuća amortizacija tokom razdoblja (nije akumulirana amortizacija),

WACC = Ponderisana prosječna cijena kapitala,

NBV_{PR} = Prosječna neto knjigovodstvena vrijednost, i

WC_{PR} = Prosječni obrtni kapital.

6.3.5.2 Uticaj primjene FCM koncepta na formulu troškovnog računovodstva

Primjena FCM koncepta rezultira sljedećim prilagođavanjem formule navedene u prethodnom poglavlju:

$$\text{Troškovna osnovica}_t = \text{Opex}_t + \text{PovAmort}_t + \text{DodAmort}_t + \text{WACC} (\text{NRC}_{\text{PR}} + \text{WC}_{\text{PR}}) - \text{HG}_t + \text{UsklVIGlav}_t$$

Gdje je:

PovAmort = Amortizacija zasnovane na istorijskom trošku,

DodAmort = Dodatna amortizacija (usklađivanje za tekuće troškove),

NRC_{PR} – Prosječni trošak zamjene,

WC_{PR} – Prosječni obrtni kapital,

HG = Kapitalni dobitak/gubitak, i

UsklVIGlav = Usklađivanje vlasničke glavnice.

Navedena jednačina predstavlja ukupnu troškovnu osnovicu koju je potrebno nadoknaditi bilo putem naknada za transferne usluge ili prihodom od regulisanih usluga.

Treba naglasiti da su operativni troškovi i obrtni kapital bliže objašnjeni u poglavlju 6.4.4.



Dodatna amortizacija

Amortizacija za neko razdoblje obračunava se na osnovu procjene vrijednosti imovine zasnovane na tekućem trošku, što osigurava da se tekući trošak dugotrajne imovine nadoknadi iz prihoda. Za svaku imovinu ili grupu imovine za koju se amortizacija računa linearnom metodom, amortizacija tekućeg troška se može izvesti tako da podijelimo razliku između tekućeg GRC i preostale vrijednosti imovine sa vijekom trajanja imovine.

Dodatna amortizacija je razlika između amortizacije zasnovane na istorijskom trošku (odnosno prvobitnom trošku nabavke imovine) i amortizacije zasnovane na tekućem trošku (odnosno tekućem trošku zamjene imovine). Ona može biti pozitivna ili negativna, zavisno od toga da li vrijednost imovine raste ili pada u posmatranom razdoblju.

Ovaj odnos može se prikazati sljedećim izrazom:

$$\text{DodAmort} = \text{PovAmort} \cdot [\text{GRC} / (\text{trošak akvizicije})] - \text{PovAmort}$$

S obzirom na to da je amortizacija istorijskog troška dobijena kao trošak akvizicije podijeljen sa vijekom trajanja imovine, ova se formula može ukratko prikazati, kako slijedi:

$$\text{DodAmort} = (\text{GRC} - \text{trošak akvizicije}) / \text{vijek trajanja imovine}$$

S obzirom da se računovodstvena amortizacija može obračunati na nekoliko načina, potrebno je obratiti pažnju na usklađivanja koja je potrebno sprovesti zavisno od metode koja se koristi.

Zaostala amortizacija

Troškovi amortizacije zasnovani na tekućem trošku određuju se na osnovu tekuće bruto knjigovodstvene vrijednosti imovine. Kako se tokom vremena vrijednost imovine povećava, odnosno smanjuje, uporedo se povećava ili smanjuje i pripadajući trošak amortizacije. Prethodno rezultira time da, iznos tekućeg troška amortizacije u svakoj pojedinoj godini premašuje odnosno postaje manji u odnosu na iznos tekućeg troška amortizacije u prethodnoj godini (koji je dobijen putem više/nije bruto vrijednosti imovine). Iz navedenih razloga, potrebno je korigovati troškove amortizacije u prethodnim godinama kako bi oni odražavali bruto knjigovodstvene vrijednosti imovine. Ove korekcije troškova amortizacije nazivaju se zaostala amortizacija (eng. *Backlog depreciation*).

Dakle, bruto trošak zamjene potrebno je uskladiti za zaostalu amortizaciju kako bi se dobio odgovarajući neto trošak zamjene.

Kapitalni dobici/gubici zbog promjene u cijeni imovine

Dobici/gubici zbog promjene u cijeni imovine su jednaki povećanju/smanjenju bruto knjigovodstvene vrijednosti imovine, i mogu se obračunati, kako slijedi:

$$\text{Bruto dobitak} = \text{GRC}_{\text{završni}} - \text{GRC}_{\text{početni}} - \text{ulaganja} + \text{prodaja i otpis (na nivou tekućeg troška)}^{10}$$

Gdje je:

$$\text{GRC}_{\text{završni}} = \text{Bruto trošak zamjene na kraju perioda}$$

¹⁰ Bruto knjigovodstvena vrijednost pomnožena sa početnim bruto troškom zamjene/početna bruto knjigovodstvena vrijednost navedene imovine.



$GRC_{početni}$ = Bruto trošak zamjene na početku perioda

Neto dobitak moguće je obračunati primjenom sljedećih izraza:

Neto dobitak = Bruto dobitak – Zaostala amortizacija

ili

Neto dobitak = $[GRC_{završni} - GRC_{početni} - ulaganja + prodaja i otpis (na nivou tekućeg troška)] \cdot NBV/GBV$

Pri odlučivanju o prikladnim konceptima za očuvanje kapitala Agencija će uzeti u obzir u kontekstu ciljeva regulisanja sljedeće:

- a) tretman zadržane dobiti/gubitka u svrhu izvještavanja i
- b) prikladan metodološki pristup u primjeni zadržanih dobiti/gubitka u odluci.

Usklađivanje vlasničke glavnice

Uticaj opšte inflacije na vlasničku glavnica može se uzeti u obzir putem usklađivanja vlasničke glavnice. Ovo usklađivanje dobija se množenjem početne vrijednosti vlasničke glavnice sa promjenom indeksa cijena u posmatranom periodu.

Obračun cijene kapitala, odnosno prosječne ponderisane cijene kapitala (WACC), bilo da se radi o nominalnoj ili realnoj vrijednosti, ima značajan uticaj na akcijski kapital. Ukoliko se na angažovani kapital primjenjuje nominalna vrijednost prosječne ponderisane cijene kapitala, stav Agencije je da se troškovna osnovica u modelu troškovnog računovodstva ne bi trebala usklađivati za uticaj inflacije na akcijski kapital.

6.3.6 Dodatna razmatranja vezana za procjenu vrijednosti imovine

6.3.6.1 Granica materijalnosti pri procjeni vrijednosti

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, procjena vrijednosti imovine na osnovu tekućeg troška uključuje upotrebu određenih resursa za obavljanje aktivnosti kao što je utvrđivanje količine imovine, utvrđivanje cjenovnih indeksa itd. U nekim slučajevima, u svrhu pojednostavljenja i pojeftinjenja procesa, može se utvrditi granična maksimalna vrijednost imovine zavedena u računovodstvenom sistemu operatora ispod koje se pripadajuća stavka može definisati kao nematerijalna. Prethodno ima za posljedicu da komponente ove pozicije imovine mogu se voditi na nivou istorijskih vrijednosti. Spomenuta granična vrijednost imovine poznata je kao granica materijalnosti.

Generalno, smatra se da je proces tekućeg troškovnog računovodstva zadovoljavajuće tačan ukoliko imovina koja je izuzeta iz procesa tekućeg troškovnog računovodstva, i čija se vrijednost vodi na nivou istorijskih troškova, ima ukupnu bruto knjigovodstvenu vrijednost ispod granice materijalnosti.

U tom smislu, Agencija predlaže da granica materijalnosti bude određena kao veći iznos između 0,05% ukupne vrijednosti dugotrajne imovine i 0,05% ukupnog prihoda od regulisanih usluga SMP operatora. Dakle, stav je Agencije da ukoliko operator definiše granicu materijalnosti ista mora da bude jasno obrazložena i dokumentovana.



6.3.6.2 Imovina u pripremi

Agencija smatra da bi u bruto trošak zamjene imovine trebao uključiti kapitalizovanu kamatu na imovinu u pripremi. Takvu kapitalizaciju moguće je koristiti isključivo za aktivnosti neophodne da bi se imovina mogla početi koristiti. Amortizacija, međutim, ne bi trebala da se obračunava sve dok se imovina ne počne koristiti. Stoga, vezano za imovinu u pripremi, jedini dopušteni trošak na godišnjem nivou je trošak kapitala.

Na osnovu navedenog, Agencija smatra da se u slučaju imovine u pripremi ne bi trebala obračunavati amortizacija. Međutim, vrijednost imovine u pripremi može biti uključena u bruto iznosu pri obračunavanju troška kapitala.

6.3.6.3 Oprema pod zakupom

Imovina se može držati pod finansijskim ili operativnim zakupom.

Finansijski zakup

Finansijski zakup uključuje plaćanje ukupnih troškova imovine zajedno sa prinosom na finansiranje koje je pružio davalac zakupa. Iz ovog razloga, u slučaju finansijskog zakupa, primalac zakupa snosi najveći dio rizika držanja te imovine. Stoga je imovina pod finansijskim zakupom u bilansu kapitalizovana i amortizovana i obračunata u okviru računa dobiti i gubitka.

Operativni zakup

Operativni zakup uključuje plaćanje samo zakupa imovine. Stoga većinu rizika snosi davalac zakupa. Zakup takve imovine plaća se i obračunava u okviru računa dobiti i gubitka, ali vrijednost imovine ne bi trebala da bude dio troškovne osnovice.

Na osnovu gore navedenih razmatranja, Agencija smatra da bi imovina pod finansijskim zakupom trebala da bude uključena u troškovnu osnovicu i priznaje se obračunavanje njene amortizacije. S druge strane, troškovi finansiranja ne priznaju se kao dio operativnih troškova, budući da su oni već uključeni u trošak kapitala u okviru troškovne osnovice (ali kamatni dio finansijske naknade bi trebao da bude uključen). Svaki drugačiji pristup od strane operatora treba da bude detaljno objašnjen, uključujući detalje o uticaju na troškovnu osnovicu.

Takođe, plaćanje zakupa opreme pod operativnim zakupom priznaje se kao dio operativnih troškova. Vrijednost navedene imovine se, s druge strane, ne priznaje kao dio troškovne osnovice.

6.3.6.4 Potpuno amortizovana imovina

Operator može da posjeduje imovinu koja je u zakonskim finansijskim izvještajima potpuno amortizovana, ali se još uvijek koristi za pružanje usluga i donosi prihod. Drugim riječima, ekonomski/operativni vijek trajanja imovine prelazi računovodstveno utvrđen vijek trajanja imovine. Potpuno amortizovana imovina ima pozitivnu bruto knjigovodstvenu vrijednost i pozitivni bruto trošak zamjene, dok je neto knjigovodstvena vrijednost jednaka nuli što uzrokuje neto trošak zamjene takođe jednak nuli (pod pretpostavkom da se neto trošak zamjene računa



množenjem bruto troška zamjene sa neto knjigovodstvenom vrijednošću podijeljenom sa bruto knjigovodstvenom vrijednošću). Stoga, u skladu sa računovodstvenim pristupom amortizaciji, potpuno amortizovana imovina ne može se uključiti u troškovnu osnovicu.

Na osnovu navedenih razmatranja, stav Agencije je da se vrijednost potpuno amortizovane imovine ne bi trebala ponovno procjenjivati u okviru tekućeg troškvnog računovodstva, s obzirom da je vrijednost ove imovine već nadoknađena kroz prethodno obračunatu amortizaciju. Tretman potpuno amortizovane imovine potrebno je dokumentovati. Svaki drugačiji pristup od strane operatora potrebno je obrazložiti i na odgovarajući način dokumentovati.



7 Uputstva za primjenu metodologije dugoročnih inkrementalnih troškova

7.1 Karakteristike metodologije dugoročnih inkrementalnih troškova

7.1.1 Dugoročnost

Dugoročnost je definisana kao određeno vremensko razdoblje u kojem su svi inputi varijabilni. Dugoročno, nema fiksnih inputa. U praksi, preduzeće mora donijeti dvije važne odluke vezane za proizvodnju. Prva se odnosi na količinu proizvoda ili usluga, a druga se odnosi na kapacitete potrebne za pružanje istih. Dugoročno, s obzirom da ne postoje fiksni inputi, ne postoje ni fiksni troškovi. U tom smislu, ukupni dugoročni troškovi (eng. *Long Run Total Costs* - LRTC) jednaki su dugoročnim varijabilnim troškovima (*Long Run Variable Costs* – LRVC). U tom kontekstu možemo razlikovati:

- Dugoročni prosječni inkrementalni trošak (*Long Run Average Incremental Cost* - LRAIC);
- Dugoročni marginalni trošak (*Long Run Marginal Cost* - LRMC); i
- Dugoročni prosječni trošak (*Long Run Average Cost* - LRAC).

Dugoročni prosječni inkrementalni trošak (LRAIC) definisan je kao povećanje dugoročnog ukupnog troška (LRTC-a) koje proizilazi iz inkrementalnog povećanja količine proizvoda ili usluga podijeljenog sa tim istim inkrementom. Kada se inkrement odnosi na ukupnu količinu proizvoda ili usluga, LRAIC je jednak LRTC.

Dugoročni marginalni trošak (LRMC) definisan je kao povećanje dugoročnog ukupnog troška (LRTC-a) koji proizilazi iz jediničnog povećanja količine proizvoda ili usluga. U slučaju da se inkrement definiše kao jedinična količina proizvoda ili usluge, LRAIC je jednak LRMC.

Dugoročni prosječni trošak (LRAC) ukupne količine proizvoda ili usluga, definisan je kao ukupni dugoročni trošak (LRTC) podijeljen sa količinom proizvoda ili usluga. S obzirom da dugoročno nema fiksnih troškova, u slučaju kada je inkrement cjelokupna količina proizvoda ili usluga, LRAC je jednak LRAIC.

U načelu, troškovni modeli trebali bi prilagoditi sve inpute prognoziranoj potražnji za proizvodima ili uslugama. S druge strane, potrebno je uzeti neke praktične aspekte kao što su minimalna veličina inputa i kvaliteta usluge. Uzevši u obzir navedene praktične aspekte poslovanja, operatori se mogu suočiti sa takozvanim fiksnim troškovima na vrlo niskom nivou pruženih usluga. U skladu sa definicijom, ovi troškovi se ne mogu zvati fiksnima, ali činjenica je da se oni ne mijenjaju sa promjenom količine pruženih usluga. Na primjer, u fiksnoj telefoniji, nacionalna mreža mora da bude izvedena na način da pruža mogućnost prenosa jednog minuta prometa sa bilo koje fiksne linije na drugu liniju. Trošak ovakve mreže pojavljuje se bez obzira na broj pretplatnika ili obim saobraćaja, pa stoga predstavlja takozvani (dugoročni) fiksni trošak.



7.1.2 Pristup sa pogledom u budućnost

Iako je HCA metoda opšte prihvaćena za svrhe finansijskog izvještavanja, ona može pružati nezadovoljavajuće i subjektivne rezultate za regulativne odluke. Pristup sa pogledom u budućnost, odnosno tekuće troškovno računovodstvo, obično se koristi sa svrhom preovladavanja ograničenja istorijskog troškovnog računovodstva. Troškovi “sa pogledom u budućnost” definišu se kao troškovi efikasnog operatora koji bi gradio svoju mrežu u sadašnjem trenutku koristeći modernu tehnologiju kupljenu po trenutnim (tekućim) cijenama. Ovako definisani troškovi čine odgovarajuću troškovnu osnovicu za modeliranje dugoročnih inkrementalnih troškova.

Mjera troška mora imati “pogled u budućnost” da bi odražavala stvarne ekonomske troškove proizvodnje inkrementa proizvoda ili usluga. U praksi, međutim, često dolazi do ozbiljne rasprave vezane za preciznu definiciju što to znači “sa pogledom u budućnost”. Naime, elektronske komunikacione mreže toliko se brzo razvijaju da bi čak i mreža efikasnog operatora mogla potpuno drugačije izgledati ako bi se u sadašnjem trenutku projektovala i gradila od početka (ova pretpostavka često se naziva pretpostavka spaljene zemlje – eng. *schorched earth*).

Agencija smatra da „pogled u budućnost“ podrazumijeva potrebu da se uzmu u obzir očekivane promjene u cijenama, prije svega u cijenama imovine i očekivane promjene u potražnji za uslugama ili proizvodima. Troškovi „sa pogledom u budućnost“ su troškovi preduzeća koje optimizira svoje poslovanje uzimajući u obzir prognoziranu potrebu za proizvodima ili uslugama koje pruža.

Agencija smatra da model troškovnog računovodstva treba da uzme u obzir optimalnu mrežu kao da ona već postoji. To bi značilo da u model ne bi trebali da budu uključeni bilo kakvi troškovi prelaska sa postojeće na optimalnu elektronsku komunikacionu mrežu.

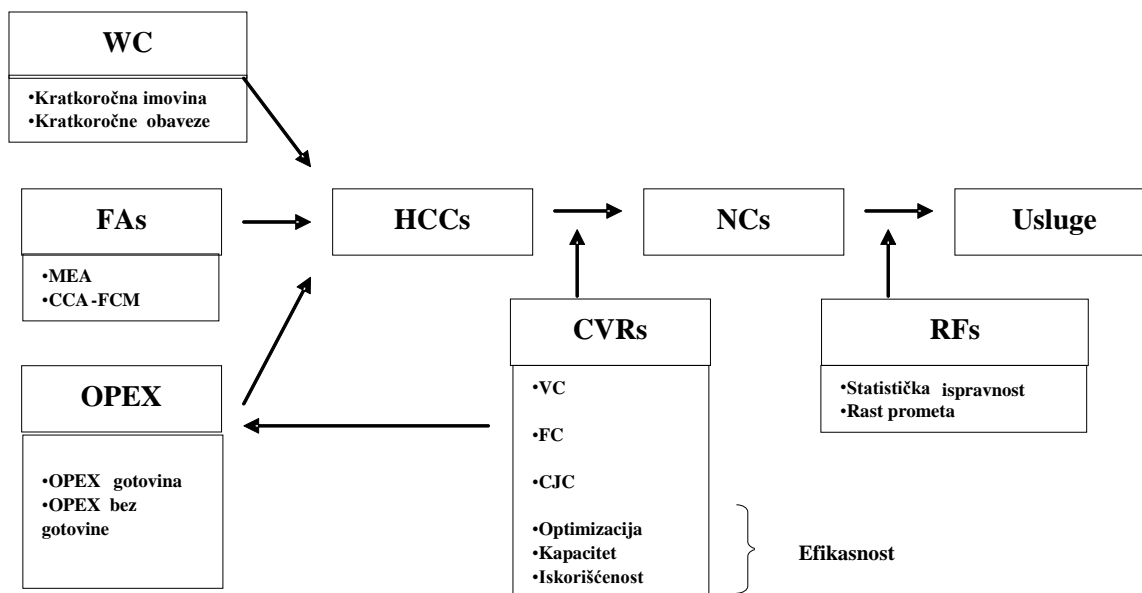
7.2 Uputstva za modele troškovnog računovodstva

7.2.1 Model na osnovu pristupa „odozgo prema dolje“

Modeli troškovnog računovodstva zasnovani na primjeni pristupa “odozgo prema dolje” za polaznu tačku uzimaju stvarne troškove operatora zabilježene u računovodstvenim evidencijama i ostalim bazama podataka (glavna knjiga, registar dugotrajne imovine, knjiga otvorenih stavki, inventarski i upravljački sistemi itd.), kao i stvarnu topologiju i arhitekturu elektronske komunikacione mreže. Stoga, ovi troškovi odražavaju stvarne troškove pružanja i održavanja postojećih kapaciteta.

U slučaju primjene pristupa “odozgo prema dolje” ponekad se koriste i takozvani “odozdo prema gore” inženjerski modeli koji se izrađuju da bi se modelirala efikasna mreža, da bi se razumio kvalitet usluge i faktori preusmjeravanja (eng. *Routing factors*), i za konstrukciju troškovnih krivih.

Prikaz procesa modeliranja uz korišćenje pristupa “odozgo prema dolje” prikazan je na slici:



Slika 7.1.4.1 Koraci pri raspodjeli troškova u troškovnom modelu zasnovanom na principu „odozgo prema dolje“

Gdje je:

WC = Obrtni kapital,

FAs = Dugotrajna imovina,

OPEX = Operativni troškovi,

CCA-FCM = Usklađivanja vezana za primjenu koncepta očuvanja kapitala,

VC (varijabilni troškovi), FC (fiksni troškovi) and CJC (zajednički i združeni troškovi) detaljnije su objašnjeni u poglavlju 6.4.7.1.

Kao što je prikazano na prethodnoj slici, prvi korak pri izradi troškovnog modela sastoji se od grupisanja troškova sa sličnim karakteristikama u pojedinačne troškovne kategorije, koje se još nazivaju i homogenim troškovnim kategorijama (eng. *Homogenous Cost Categories* – HCCs). Nivo homogenosti pri tom se utvrđuje putem identifikacije pojedinačnih uzročnika troškova i uzimanjem u obzir promjene u strukturi troškova tokom vremena.

Nakon što se utvrde homogene troškovne kategorije, sljedeći korak uključuje utvrđivanje mrežnih komponenti (eng. *Network components* - NCs). Troškovi se na mrežne komponente raspodjeljuju korišćenjem krivih između ukupnih troškova i uzročnika troškova (eng. *Cost Volume Relationships* – CVRs; u nastavku: troškovnih krivih), što rezultira iznosom troška po pojedinačnoj mrežnoj komponenti. Troškovne krive:

- prikazuju kretanje pojedinačnog troška zavisno od promjene iznosa uzročnika troška; i
- služe za određivanje varijabilnih, fiksnih, zajedničkih i združenih troškova.

Ukratko, troškovne krive opisuju međuzavisnost troška i njegovog uzročnika.



Posljednji korak pri izradi troškovnog modela po principu „odozgo prema dolje“ je raspodjela mrežnih komponenti na pojedine usluge. Trošak mrežnih komponenti raspodjeljuje se na usluge putem faktora usmjeravanja (eng. *Routing Factors*).

Agencija predlaže da troškovni model razvijen od strane operatora treba da se zasniva na principu „odozgo prema dolje“, koji je baziran na tekućem trošku i dugoročnim inkrementalnim troškovima kako bi se osigurala usklađenost troškova prikazanih u modelu sa troškovima prikazanim u finansijskim izvještajima operatora.

Prilikom razvoja troškovnih modela operatori bi trebali da slijede pristup koji se sastoji od dva glavna koraka ilustrovana na slici 6.2. Posebno, SMP operator treba da definiše mrežne komponente i prvo izračuna dugoročni inkrementalni trošak pojedine komponente i na osnovu tog obračuna odredi dugoročni inkrementalni trošak pojedine usluge.

7.2.2 Podaci potrebni za izradu troškovnog modela

Podaci potrebni za izradu troškovnih modela na principu “odozgo prema dolje” su:

- **Finansijski podaci** – operativni troškovi, amortizacija, neto knjigovodstvene vrijednosti itd,
- **Operativni podaci vezani za mrežu** – faktori usmjeravanja, troškovne krive itd, i
- **Podaci vezani za saobraćaj u mreži** – saobraćaj u vrijeme najveće opterećenosti itd.

Detalji vezani za navedene podatke opisani su u pojedinim poglavljima ovog dokumenta. Ovdje je ipak potrebno napomenuti da navedeni podaci treba da se odnose na isto razdoblje.

Finansijski podaci treba da proizilaze iz najnovijih revidiranih finansijskih izvještaja na način da ih je moguće ponovo međusobno uskladiti sa iznosima u finansijskim izvještajima.

Operativni podaci vezani za mrežu treba da se baziraju na mrežnoj statistici za isto razdoblje na koje se odnose i revidirani finansijski izvještaji. Ove podatke potrebno je redovno ažurirati u slučaju potrebe za povećanjem kapaciteta koja se zasniva na projekcijama saobraćaja.

Podaci vezani za saobraćaj u mreži treba da se baziraju na prometu za isto razdoblje na koje se odnose i revidirani finansijski izvještaji i trebaju da sadrže projekcije za razdoblje od 2 godine unaprijed. Takođe, troškovne krive trebaju da budu izrađene na način da uzimaju u obzir kapacitet potreban na kraju posmatranog razdoblja.

Agencija smatra da se troškovni modeli moraju zasnivati na najnovijim raspoloživim podacima iz revidiranih finansijskih izvještaja. Finansijski, operativni i podaci vezani za saobraćaj u mreži treba da se odnose na isto razdoblje i potrebno je takođe pripremiti projekcije za dvije godine unaprijed da bi se osiguralo da kapacitet mreže odražava zahtjeve za povećanjem kapaciteta.



7.3 Homogene troškovne kategorije

7.3.1 Potreban nivo analitičnosti

Kako bi se izračunao dugoročni inkrementalni trošak troškove je potrebno grupisati u prikladnije homogene troškovne kategorije. Elektronske komunikacione mreže karakteriše veliki broj različitih vrsta opreme. Stoga je slične troškove mrežne opreme poželjno grupisati u homogene troškovne kategorije, pri čemu je nivo homogenosti (ili granularnosti) određen činjenicom da je za svaku homogenu troškovnu kategoriju potrebno definisati:

- uzročnike troška,
- kretanje cijena pojedinih vrsta opreme i
- troškovne krive.

Definicija uzročnika troškova potrebna je u slučaju troškovnih modela zasnovanih na potpuno raspodijeljenim troškovima kao i na dugoročnim inkrementalnim troškovima, dok je kretanje cijena opreme i troškovne krive potrebno definisati samo u slučaju troškovnih modela zasnovanih na dugoročnim inkrementalnim troškovima. Posljedično, modeli zasnovani na dugoročnim inkrementalnim troškovima zahtijevaju definiciju značajno većeg broja troškovnih kategorija.

Uzročnici troškova

Troškove sa zajedničkim uzročnikom potrebno je grupisati u odvojene homogene troškovne kategorije. U svrhu boljeg razumijevanja postupka određivanja uzročnika troška, za primjer se može uzeti telefonska centrala. Uzročnik troška linijske kartice broj je pristupnih linija koje se na njoj nalaze, pri čemu je uzročnik broja linija broj pretplatnika spojenih na centralu. S druge strane, uzročnik troška kapaciteta je obim saobraćaja na centrali. Na osnovu navedenog, kada bi se linijske kartice i preusmjeravanje poziva u centrali grupisali u istu troškovnu kategoriju, za istu ne bi bilo moguće identifikovati jedinstveni uzročnik troška.

Kretanje cijena imovine

Na primjeru fiksne linije može se razmatrati oprema pristupne mreže. ADSL pristupna mreža sastoji se od sljedećih vrsta imovine:

- Kablovske kanalizacija,
- Kablova,
- DSLAM jedinice i
- Opreme koja se nalazi na lokaciji korisnika.

Tokom vremena, kretanje cijena svake od navedenih vrsta imovine bilo je potpuno različito. Glavna troškovna komponenta izgradnje kanalske infrastrukture odnosi na građevinske troškove izgradnje kanala. Obzirom na opštu inflaciju plata, troškovi građevinskih radova povećali su se tokom godina. S druge strane, troškovi nabavke DSLAM jedinica i opreme koja se nalazi na



lokaciji korisnika su se smanjili. U slučaju da se sva navedena imovina svrsta u istu troškovnu kategoriju bilo bi vrlo teško procijeniti njenu vrijednost na osnovu tekućeg troška.

Troškovne krive

Troškovna kriva predstavlja funkciju koja opisuje kako se kreću troškovi sa promjenom obima uzročnika troška. Svaku homogenu troškovnu kategoriju potrebno je opisati sa jedinstvenom troškovnom krivom. S obzirom da se troškovne krive koriste za obračunavanje dugoročnog inkrementalnog troška, oblik troškovne krive trebao bi da bude isti za svu opremu grupisanu u jednu homogenu troškovnu kategoriju.

Detaljniji opis i objašnjenje troškovnih krivih dati su u poglavlju 6.4.7.

Na osnovu navedenog, uputstva Agencije su slijedeća:

- **Prilikom izrade troškovnog modela, potrebno je identifikovati troškovne kategorije, pri čemu svaka troškovna kategorija u modelu mora da bude homogena troškovna kategorija. Pri tom se neka homogena troškovna kategorija može okarakterisati putem jedinstvenog uzročnika troška, kretanja cijena i troškovne krive,**
- **Kapitalni ili operativni troškovi koji imaju različite uzročnike troška ne mogu se svrstati u istu homogenu troškovnu kategoriju,**
- **Kapitalni ili operativni troškovi koji imaju različito kretanje cijena ne mogu se svrstati u istu homogenu troškovnu kategoriju, i**
- **Kapitalni i operativni troškovi sa različitim troškovnim krivima ne mogu se svrstati u istu troškovnu kategoriju.**

7.4 Definicija vrste troška

Homogene troškovne kategorije potrebno je jasno kategorizovati u sljedeće opšte vrste troškova:

- Dugotrajna imovina,
- Amortizacija,
- Operativni troškovi i
- Obrtni kapital.

U nastavku je navedeno bliže objašnjenje navedenih vrsta troškova.

Trošak dugotrajne imovine

Troškovi dugotrajne imovine su svi novčani izdaci koji se odnose na dugotrajnu imovinu koja je u upotrebi više od jedne godine. Vrijednost dugotrajne imovine može se izvesti iz bilansa operatora. Primjeri fiksne imovine su kablovska kanalizacija, kablovi, centrale, zgrade i službena vozila.

Troškovi dugotrajne imovine su troškovi kapitala i dobitaka/gubitaka koji proizlaze iz promjena cijena imovine.



Amortizacija

Amortizacija je nenovčani trošak, koji odražava trošenje imovine tokom vremena. Prema navedenom, vrijednost imovine potrebno je svake godine umanjiti za iznos amortizacije tokom cjelokupnog vijeka trajanja imovine kako bi se na odgovarajući način prikazalo trošenje imovine tokom vremena. Amortizacija je jedna od stavki u računu dobiti i gubitka operatora.

Operativni troškovi (eng. Operating Expenditures – OPEX)

Operativni troškovi odnose se na novčane izdatke tokom posmatranog računovodstvenog razdoblja. Oni ne uključuju troškove finansiranja i vanredne troškove kao ni porez na dobit. Operativni troškovi stavka su u obračunu dobiti i gubitka operatora. U okviru operativnih troškova možemo razlikovati gotovinske i negotovinske pozicije.

Obrtni kapital

Obrtni kapital se definiše kao kratkotrajna imovina umanjena za kratkoročne obaveze. Obje kategorije navedene su kao pozicije u bilansu operatora.

Kratkotrajna imovina obuhvata zalihe, potraživanja, novac, obračunatu i odloženu imovinu. Potraživanja uključuju potraživanja od prodaje i date avanse (npr. za zakup). Novac obuhvata novac u banci, gotovinu i kratkoročne investicije.

Kratkoročne obaveze su kratkoročna dugovanja i vremenski razgraničene i odložene obaveze. Dugovanja trebaju da obuhvataju dugovanja proizašla iz operativnih aktivnosti i kapitalnih troškova. Na primjer, ona mogu uključivati plaćanja dobavljačima, plate i zakup.

Troškovni model SMP operatora trebao bi pri tome jasno razdvojiti dugovanja i potraživanja koja se odnose na aktivnosti vezane za mrežu i maloprodajne aktivnosti.

Sumarno, obrtni kapital uključuje:

- Investicije u dugotrajnu imovinu (čisto finansijske investicije, investicije u nevezane aktivnosti, ostale investicije),
- Kratkotrajne investicije (uključujući gotov novac i novac na računu),
- Zalihe,
- Dugovanja,
- Potraživanja,
- Dugoročna rezervisanja,
- Kratkoročne pozajmice i
- Obaveze za poreze i ostale obaveze.

Na osnovu gore navedenog, stav Agencije je sljedeći:

- **U okviru troškovnog modela potrebno je definisati opšte vrste troškova i u skladu sa njima kategorizovati homogene troškovne kategorije. To obuhvata dugotrajnu imovinu, amortizaciju, operativne troškove i obrtni kapital.**



- **Obrtni kapital izračunava se kao kratkoročna imovina umanjena za iznos kratkoročnih obaveza. Pri tome obrtni kapital treba iskazati kao srednju godišnju vrijednost koja je jednaka srednjoj vrijednosti između iznosa obrtnog kapitala na početku i na kraju posmatranog razdoblja.**

7.5 Topologija mreže

Kako bi se izračunao inkrementalni trošak, prije svega je potrebno definisati izgled, odnosno topologiju elektronske komunikacione mreže za koju se izračunava inkrementalni trošak. Generalno, postoje dvije opcije pri definisanju topologije mreže:

- Takozvani „*Greenfield/Scorched Earth*” pristup definisanju topologije mreže, ili
- Takozvani „*Scorched Node*” pristup definisanju topologije mreže.

7.5.1 Tzv. „Greenfield” topologija mreže

Korišćenje tzv. „Greenfield” pristupa podrazumijeva topologiju mreže konfigurisanu na način da se uz najmanji mogući trošak omogući pružanje postojećeg nivoa elektronskih komunikacionih usluga. Korišćenje Greenfield pristupa može stoga rezultirati različitom mrežnom topologijom od topologije stvarne mreže SMP operatora.

Postojeća topologija mreže SMP operatora odražava istorijski razvoj, a razvoj i promjene konfiguracije teku sporo i predvidivo. Na primjer, u načelu je moguće zamijeniti stotine zastarjelih centrala sa nekoliko modernih, a trošak izgradnje takve moderne mreže od početka bio bi znatno niži. Međutim, potpuno je jasno da je nemoguće iz početka redizajnirati i ponovno izgraditi mrežu sa nekoliko miliona pretplatnika i stotinama uređaja, kablova i zgrada.

Iz navedenih razloga, tzv. *Greenfield* pristup najčešće se primjenjuje prilikom izrade troškovnih modela po načelu „odozdo prema gore“ (eng. *bottom up*).

7.5.2 Tzv. „Scorched node” topologija mreže

Korišćenje „*Scorched node*” pristupa podrazumijeva topologiju mreže konfigurisanu na način da se lokacija čvorova postojeće mreže ne smije mijenjati. Geografske lokacije elemenata mreže odražavaju njen razvoj. Topologija optimalno definisane digitalne mreže može se u teoriji znatno razlikovati od analogne, ali jednom kada se mreža i prateći objekti izgrade, vrlo teško je mijenjati njihov položaj i redizajnirati ih. Na primjer, neposredno kraj svake centrale nalazi se kablovska galerija preko koje kablovi ulaze u zgradu. Premještanjem lokacije centrale, bilo bi potrebno promijeniti raspored kablova što bi bilo izuzetno skupo.

Tzv. geografski i logički „scorched node” pristup

U slučaju primjene tzv. **geografskog „scorched node”** pristupa pri definisanju topologije mreže, nije moguće mijenjati geografske lokacije čvorova postojeće mreže operatora, pri čemu se misli na to da pojedini čvorovi mreže ostaju na postojećoj geografskoj lokaciji. Međutim, pored toga što se geografska topologija mreže ne smije mijenjati, količina ili kapaciteti postojeće opreme mogu se na pojedinim lokacijama redukovati.



U slučaju primjene tzv. **logičkog „scorched node“** pristupa pri definisanju topologije mreže, nije moguće mijenjati logičke lokacije čvorova postojeće mreže operatora. Pri tom svaki dio mrežne opreme mora imati jedinstvenu (logičku) identifikaciju, a logička topologija mreže ne smije se mijenjati. Pored toga što svaki dio postojeće opreme mora da ostane na istoj lokaciji, postojeća oprema se može zamijeniti sa opremom manjeg kapaciteta koja odražava trenutni saobraćaj.

Na osnovu navedenog, Agencija predlaže da se pri određivanju mrežne topologije za potrebe troškovnih modela primjenjuje takozvani geografski “*scorched node*” pristup.

7.6 Optimizacija opreme

Optimizacija opreme može uključivati usklađivanja u smislu povećanja efikasnosti i postizanja optimalnog kapaciteta mreže. Proces optimizacije opreme trebao bi se sprovesti samo ukoliko bi se na taj način smanjili troškovi.

Agencija stoga smatra da je prilikom izrade troškovnih modela potrebno primjenjivati postupke optimizacije opreme u slučaju kada oni rezultiraju nižim troškovima.

7.6.1 Efikasnost opreme

Prema zajedničkom stavu Evropske grupe regulatora¹¹, utvrđivanje različitih vrsta troškova i raspodjela istih na usluge ili mrežne komponente treba da bude zasnovana na principu efikasnosti.

Na elektronskom komunikacionom tržištu gdje postoji monopol, jedna od najvažnijih pretpostavki pri izradi troškovnog modela jeste da troškovi trebaju da budu modelirani na osnovu aktivnosti efikasnog operatora. Ovakav pristup zasniva se na pretpostavci da monopol nije sam po sebi efikasan i da konkurencija ne bi trebala plaćati neefikasnost operatora koji ima monopol.

Prema tome, efikasnost je ključni aspekt primjene LRIC metodologije pri izradi troškovnih modela pa ga je potrebno uzeti u obzir pri obračunavanju regulatorne troškovne osnovice.

Ukoliko regulatorno tijelo sumnja u efikasnost SMP operatora, uobičajena praksa je sprovođenje analize o mogućem smanjenju troškova kako bi operator bio što efikasniji.

Ključna komponenta utvrđivanja neefikasnosti je poređenje SMP operatora sa sličnim operatorima iz drugih zemalja. Međutim, za takvo poređenje, potrebno je pažljivo odabrati odgovarajuću referentnu vrijednost (eng. *benchmark*).

Suvišni prostor

Većina elektronskih komunikacionih centrala je izgrađena/kupljena kako bi u njima bila smještena stara analogna elektromehanička oprema koja zauzima znatnu količinu prostora. S obzirom na tehnološke promjene analogna oprema je sa vremenom zamijenjena digitalnom opremom, koja zauzima znatno manje prostora. Određeni dio prostora postao je stoga suvišan. Isti se problem javlja pri zamjeni zastarjele digitalne opreme novom digitalnom opremom.

¹¹ ERG Common Position C (2005) 3480



Jasno je da će svaki novi operator na tržištu upotrijebiti novu tehnologiju i graditi manje zgrade za smještaj opreme. U slučaju da se operatorima prizna trošak suvišnog prostora, to može iskriviti pretpostavke vezane za odluku o izgradnji/kupovini i dovesti do neefikasnosti novog operatora.

Na osnovu gore navedenog, Agencija predlaže da neto prodajna vrijednost poslovnog prostora, koji je postao suvišan zbog uvođenja novih tehnologija, treba da bude jednaka nuli, osim u slučaju kada se može pokazati da postoji ekonomska opravdanost zadržavanja ovakvog neiskorišćenog prostora.

7.6.2 Kapacitet i iskorišćenost opreme

Kablovska mreža je područje gdje svaki operator posjeduje značajne rezervne kapacitete. Važno je, međutim, napomenuti da ekonomski nije opravdano graditi kablove samo za određeni promet koji se očekuje unutar nekoliko sljedećih godina. Naime, puno je skuplje naknadno povećavati kapacitet dodavanjem kablova svakih nekoliko godina nego osigurati dovoljan kapacitet za duži vremenski period (npr. 15-20 godina). Stoga se, u ovom slučaju trenutani nivo rezervnog kapaciteta smatra efikasnim. Slično, u slučaju mrežne opreme, potrebno je imati određeni nivo rezervnog kapaciteta, pa će stepen iskorišćenosti ove opreme uvijek biti manji od 100%.

U svakom slučaju, Agencija bi trebala provjeriti nivo iskorišćenosti mrežne opreme i odlučiti da li je taj nivo prikladan. U skladu sa tim, Agencija smatra da bi SMP operator trebao pružiti opravdanje za postignuti nivo iskorišćenja mreže, i da treba formirati usklađivanja uzimajući u obzir sljedeće faktore:

- **uticaj gubitka korisnika (posebno u slučaju razvoja konkurencije),**
- **potreba za rastom poslovanja,**
- **potreba za nadogradnjom opreme u skladu sa razvojem tehnologije,**
- **potreba za pružanjem zadovoljavajućeg nivoa usluga i**
- **distribucija, odnosno gustina korisnika na pojedinim lokacijama.**

7.7 Troškovne krive

7.7.1 Definicije

Troškovne krive su osnova za obračunavanje inkrementalnih troškova s obzirom da je pomoću troškovnih krivih moguće:

- utvrditi sve varijabilne troškove,
- utvrditi sve fiksne troškove,
- utvrditi sve zajedničke i grupisane troškove i
- pratiti međuzavisnost troškova i njihovih pokretača.

Posebno, troškovne krive pokazuju kretanje troškova zavisno od volumena pripadajućih uzročnika troškova. Obim uzročnika troška proizilazi iz potražnje za elektronskim

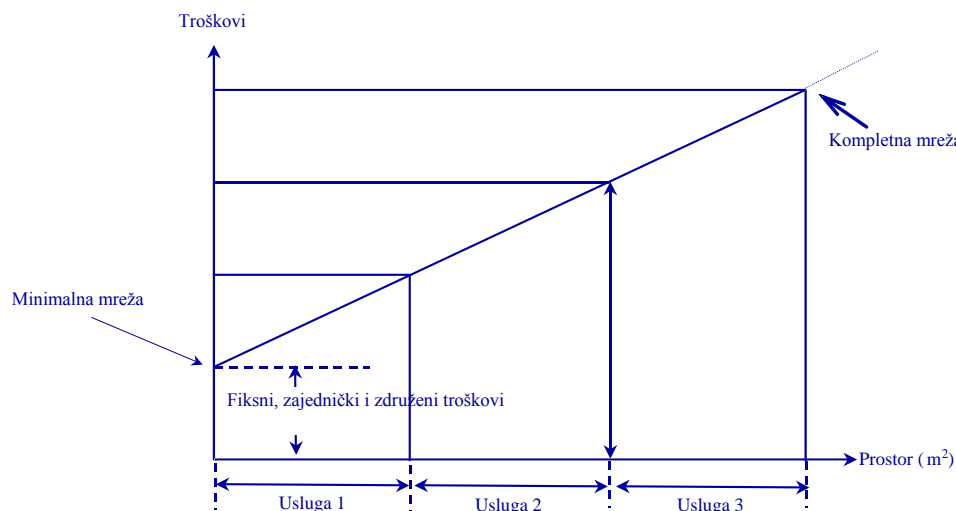
komunikacionim linijama ili potražnje za pozivima. Na primjer, uzročnik troška čvorova za prijenos je broj sklopova za prenos. Što je veća potražnja za sklopovima za prenos između čvorova za prenos to je veći pripadajući trošak. Količina saobraćaja uslovljava broj potrebnih sklopova između čvorova za prenos. Promjenom količine saobraćaja kroz mrežu, moguće je pratiti promjenu količine sklopova za prenos, a time i trošak čvorova za prenos.

Varijabilni troškovi su troškovi koji variraju sa promjenom iznosa uzročnika troška. Za svaku homogenu troškovnu kategoriju, varijabilni troškovi se raspodjeljuju na mrežne komponente na osnovu količine, odnosno iznosa uzročnika troška raspodijeljenog na dotičnu mrežnu komponentu.

Fiksni troškovi specifični za pojedinu mrežnu komponentu direktno se raspodjeljuju na pojedine mrežne komponente.

Zajednički i združeni troškovi su takođe fiksni troškovi, ali su zajednički za dvije ili više komponenti. Primjer zajedničkih i združenih troškova su kućišta za elektronsku komunikacionu opremu, čiji trošak ne može biti na smisleni način raspodijeljen na mrežne komponente. Zajednički i združeni troškovi detaljno su opisani u poglavlju 6.4.9.

Jednostavna troškovna kriva prikazana je na slici niže. Uzročnik troška prikazane troškovne kategorije je površina, izražena u kvadratnim metrima. Trošak je pri tome potrebno raspodijeliti na tri različite usluge (usluga 1, 2 i 3). Iznosi uzročnika troška, odnosno pripadajuće površine, dobijene su putem analize zauzetosti prostora, koju operator treba povremeno sprovesti.



Slika 6.3: Jednostavna troškovna kriva

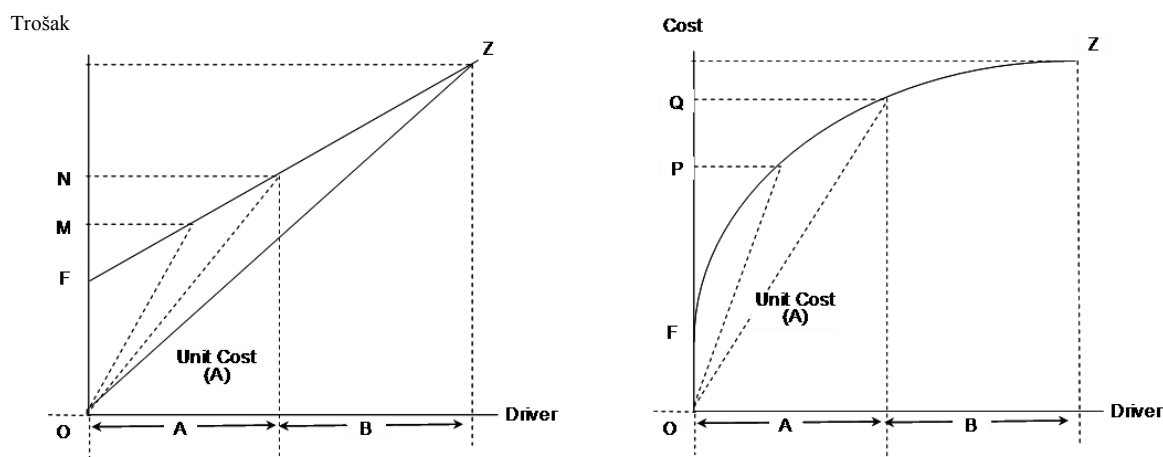
U slučaju operatora fiksne mreže, **minimalna mreža** definisana je kao ona koja ima mogućnost primiti ili uspostaviti poziv sa bilo koje telefonske linije priključene na navedenu mrežu. Za to je potrebna najmanje jedna linijska kartica smještena na svaki koncentrator koji treba da bude priključen na lokalnu centralu. Posljedica toga je minimalna potreba za objektima u kojima je smještena oprema.

S druge strane, **potpuna mreža** je ona mreža koja je izvedena da može podržati postojeći nivo saobraćaja. Ona zahtijeva više lokalnih centrala i posljedično, više objekata u kojima je smještena oprema.

Na osnovu gore navedenog, Agencija smatra da se, u slučaju operatora fiksne mreže, **minimalna mreža definiše kao mreža u kojoj je moguće uspostaviti poziv sa bilo kojeg telefona trenutno priključenog na mrežu.**

7.7.2 Troškovne krive i ekonomija obima

Slike prikazane u nastavku ilustriraju uticaj ekonomije obima na oblik troškovne krivulje. Grafik (a) prikazuje uticaj fiksnih, zajedničkih i združenih troškova na jedinične troškove.



Slika 6.4 Uticaj fiksnih, združenih i zajedničkih troškova na oblik troškovne krive

Uključivanje fiksnih, zajedničkih i združenih troškova (prikazani na liniji FZ) dovodi do opadanja jediničnih troškova uporedo sa povećanjem obima uzročnika troška. Bez fiksnih troškova, jedinični troškovi ostaju konstantni (kao što je prikazano na liniji OZ).

Grafik (b) prikazuje uticaj kupovne moći uporedo sa povećanjem obima uzročnika troška. Kupovna moć je sposobnost većih operatora da dogovore povoljnije cijene sa dobavljačima. To rezultira nelinearnim/konveksnim odnosom između troška i njegovog uzročnika uz brže opadanje jediničnih troškova uporedo sa povećanjima obima uzročnika troška. S obzirom da je efekat kupovne moći uobičajeno prisutan pri kupovini elektronske komunikacione opreme, smatra se da bi sve troškovne krive trebale da imaju nelinearan, odnosno konveksan oblik. Kada bi troškovna kriva imala ravan pravac trebalo bi detaljno objasniti zašto ne postoji uticaj ekonomije obima u kupovnoj moći.

Na osnovu gore navedenog, Agencija smatra da bi troškovne krive trebale da imaju konveksan oblik, čime bi se uzeli u obzir efekti ekonomije obima u kupovnoj moći. Ukoliko bi za potrebe izrade troškovnog modela neka troškovna kriva imala linearan oblik, Agencija smatra da operator u tom slučaju mora pružiti i dokumentovati



odgovarajuće obrazloženje zbog čega kupovna moć i ekonomija obima u konkretnom slučaju ne utiču na oblik troškovne krive.

7.7.3 Konstrukcija troškovnih krivih

Kako bi definisali troškovne krive i na osnovu njih alocirali troškove (uključujući trošak kapitala) na mrežne komponente i nadalje na usluge operatori mogu da koriste analize i metode uzorka kao što su trendovi korišćenja mrežne komponente (npr. određeni tip proizvoda/mrežne usluge) podatke o aktivnostima zaposlenih i inženjerske informacije. Na primjer, periodična analiza zadataka koje obavlja osoblje u pozivnim centrima može se iskoristiti da bi se odredio iznos vremena potrošenog na pojedine zadatke. Ova informacija tada može da bude iskorišćena za direktnu ili indirektnu raspodjelu troškova vezanih za osoblje na usluge koje operator pruža.

Za potrebe konstrukcije troškovnih krivih uobičajeno se koriste sljedeće metode:

- Inženjerski modeli/simulacije,
- Statistički pregledi i
- Intervjui/istraživanje tržišta.

Inženjerski modeli/simulacije

Inženjerski modeli koriste se kako bi se konstruisale troškovne krive za elektronsku komunikacionu opremu. To su takozvani “odozdo prema dolje” simulacijski modeli, u okviru kojih se koriste inženjerske međuzavisnosti i algoritmi kako bi se razumjela zavisnost troška o promjeni obima uzročnika troška.

Statistički pregledi

Statističke analize i pregledi obično se primjenjuju za mjerenje dužine kanalizacijske mreže i prosječnog broja kablovskih šahti po kilometru kanalizacione mreže. Takve analize zahtijevaju uvid u statistiku mreže i služe za definisanje broja kablovskih šahti po kilometru potrebnih za minimalnu mrežu i potpunu mrežu.

Intervjui, istraživanje tržišta

Terenska istraživanja koriste se prije svega za prikupljanje informacija o operativnim troškovima kao što su troškovi održavanja. Na primjer, terensko istraživanje uključuje razgovore sa inženjerima o potrebnom vremenu i troškovima održavanja specifične prijenosne opreme.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Agencija predlaže da se prilikom izrade troškovnih modela, troškovne krive konstruišu primjenom:

- inženjerskih modela,
- statističkih analiza i pregleda i
- intervjua, istraživanja tržišta.



Takođe, zahtjev je Agencije da prilikom dostave troškovnih modela, SMP operator dostavi i sve modele i dokumentaciju vezanu za konstrukciju troškovnih krivih.

7.7.4 Zavisne i nezavisne homogene troškovne kategorije

Postoje dvije vrste homogenih troškovnih kategorija:

- nezavisne i
- zavisne.

Nezavisne troškovne kategorije

Uzročnik troška nezavisnih troškova je direktno povezan sa npr. potražnjom za linijama ili za pozivima. Količine nezavisnih troškovnih kategorija mogu se direktno generisati iz operatorovog upravljačkog sistema.

Zavisne troškovne kategorije

Uzročnik troška zavisne troškovne kategorije zavisi indirektno o npr. potražnji za linijama ili pozivima. Kao primjer, mogu se razmotriti troškovi održavanja. Uzročnik troška održavanja elektronskih komunikacionih centrala je broj radnih sati provedenih na poslovima održavanja, koji zavisi od ukupnog broja linija i obima saobraćaja. Ukoliko bi bio klasifikovan kao nezavisna homogena troškovna kategorija specifični volumeni bi bili generisani za svaku pojedinačnu mrežnu komponentu.

U slučaju zavisnih troškovnih kategorija, količinu uzročnika troška potrebno je izračunati na način da se prvo izračuna dugoročni inkrementalni trošak troškovne kategorije od koje dotična troškovna kategorija zavisi. Za primjer se mogu uzeti u obzir troškovi kancelarijskih prostorija. Trošak kancelarijskih prostorija zavisi od površine poslovnih prostora, a površina poslovnih prostora zavisi od broja radnika. Broj radnika povezan je s troškom plata (ili tačnije, trošak plata zavisi od broja radnika). Na bazi navedenog, moguće je odrediti troškovnu krivu koja prikazuje zavisnost troška kancelarijskih prostorija od troška plata (kao uzročnika troška).

Prirodni slijed obračunavanja ukupnog dugoročnog inkrementalnog troška je da se najprije izračunaju dugoročni inkrementalni troškovi nezavisnih troškovnih kategorija, na osnovu kojih je moguće izračunati dugoročne inkrementalne troškove zavisnih troškovnih kategorija.

Agencija smatra da se sve homogene troškovne kategorije trebaju klasifikovati kao nezavisne ili zavisne. U slučaju zavisnih homogenih troškovnih kategorija, potrebno je dokumentovati njihovu zavisnost od pojedinog uzročnika troška. Takođe, optimizacija opreme mora prolaziti kroz sva područja mreže (od HCC (homogenih troškovnih kategorija) do HCC i od CVR (troškovnih krivih) do CVR.



7.8 Podaci o aktivnostima i saobraćaju u mreži

7.8.1 Podaci o saobraćaju u mreži

Agencija smatra da podaci o saobraćaju u mreži moraju biti konzistentni sa onima iz bazne godine iz revidiranih finansijskih izvještaja i sa prognozama za naredne dvije godine kako bi se osiguralo da troškovne krive predviđaju tačan kapacitet.

7.8.2 Izračunavanje jediničnog troška usluge

Nakon što se izračuna ukupni godišnji trošak svake mrežne komponente, koji je potrebno pokriti iz naknade za pripadajuće usluge, sljedeći korak je obračunavanje jediničnog troška pojedine mrežne komponente. U praksi, ni jedna usluga ne koristi neku mrežnu komponentu u cijelosti, pa je prema tome trošak svake komponente potrebno podijeliti sa obimom pripadajućih usluga, odnosno količinom prometa da bi se došlo do jediničnog troška mrežne komponente odnosno troška po minuti za svaku uslugu.

Jedinična naknada može se za svaku mrežnu komponentu izračunati uz pomoć faktora usmjeravanja, odnosno jednostavne matrice koja prikazuje prosječno korišćenje svake mrežne komponente po pojedinoj usluzi. Ukupni trošak pojedine usluge tada se može izračunati sumiranjem troškova usluge svake mrežne komponente, uzimajući u obzir iskorišćenost pojedine mrežne komponente u minutima za pružanje dotične usluge.

Niže prikazane tabele prikazuju jednostavan primjer izračunavanja LRIC usluga.

Tabela (a) prikazuje matricu faktora usmjeravanja koja prikazuje iskorišćenost mrežnih komponenti (MK1, MK2 i MK3) od strane pojedine usluge i volumene prometa u minutima po pojedinoj usluzi. Množenjem faktora usmjeravanja sa prometom pojedine usluge i sabiranjem dobijenih rezultata za svaku mrežnu komponentu, izračunava se ukupno opterećenje svake mrežne komponente.

Tabela (b) prikazuje obračunavanje inkrementalnog troška po minuti uz pomoć informacije o ukupnom opterećenju svake mrežne komponente, na način da se ukupni inkrementalni trošak mrežne komponente podijeli sa ukupnim opterećenjem (u minutima) iste mrežne komponente.

Na kraju, tabela (c) prikazuje obračunavanje inkrementalnog troška po minuti za svaku uslugu. Faktori usmjeravanja iz tabele (a) množe se sa inkrementalnim troškom po minuti za svaku komponentu i sabiraju po pojedinoj usluzi.

Tabela (a)

Usluge	Promet (u milionima minuta)	Faktori usmjeravanja		
		MK 1	MK 2	MK 3
Usluga 1	5000	1	2	3
Usluga 2	8000	1,5	1	1,5
Usluga 3	4000	2,5	2	2

Tabela (b)

Usluge	Promet	Faktori usmjeravanja
--------	--------	----------------------



	(u milionima minuta)	MK 1	MK 2	MK 3
Usluga 1	5000	5000	10000	15000
Usluga 2	8000	12000	8000	12000
Usluga 3	4000	10000	8000	8000
Ukupna potražnja za MK		27000	26000	35000
Inkrementalni trošak		30000	50000	100000
Inkrementalni trošak po minutu		1,11	1,92	2,86

Tabela (c)

Usluge	Inkrementalni trošak po minutu		
	MK 1	MK 2	MK 3
Usluga 1	1,11	3,85	8,57
Usluga 2	1,67	1,92	4,27
Usluga 3	2,78	3,85	5,71

Slika 6.5 Matrica usmjeravajućih faktora i inkrementalnog troška po minutu

Obimi saobraćaja korišćeni za navedenu kalkulaciju obuhvataju ukupni obim saobraćaja na pojedinoj mrežnoj komponenti uključujući promet interkonekcije. Ukoliko je namjena modela određivanje standardnih naknada za usluge u određenom razdoblju, tada je potrebno koristiti projekcije obima saobraćaja tokom tog razdoblja. Isto tako, za trošak svake mrežne komponente potrebno je uzeti prognozirani trošak za to isto razdoblje.

Jedinični trošak mrežnih komponenti bi trebao da bude izračunat na način da se trošak svake komponente podijeli sa pripadajućim obimom usluge. Jedinični trošak usluga se izvodi alociranjem jediničnog troška mrežnih komponenti na osnovu relevantnog faktora usmjeravanja.

Na osnovu gore navedenog, Agencija smatra da faktori usmjeravanja treba da se baziraju na dvogodišnjim prognozama saobraćaja. Pri tome je u dokumentaciji troškovnog modela potrebno priložiti odgovarajuće informacije i statističke podatke koji potvrđuju tačnost navedenih prognoza saobraćaja. Faktori usmjeravanja bi trebali da budu konzistentni sa datim prognozama saobraćaja.

7.9 Fiksni, združeni i zajednički troškovi

7.9.1 Definicije

U praksi se fiksni troškovi mogu podijeliti na dvije vrste:

- **Fiksni troškovi specifični za pojedinu komponentu** su fiksni troškovi koji se mogu direktno dodijeliti određenoj mrežnoj komponenti, i
- **Zajednički i združeni troškovi** su fiksni troškovi koji su zajednički za dvije ili više mrežnih komponenti.



Zajednički troškovi (eng. *Common Costs*) su troškovi koji se ne mogu direktno dodijeliti mrežnim komponentama i koji su zajednički za jednu ili više aktivnosti. Ove troškove moguće je eliminirati samo ukoliko se eliminišu sve aktivnosti kojima su ti troškovi zajednički.

Združeni troškovi (eng. *Joint Costs*) su troškovi koji nastaju prilikom proizvodnje dva ili više proizvoda pri čemu je odnos između količina proizvoda fiksiran.

7.9.2 Združeni i zajednički troškovi operatora fiksne mreže

Elektronski komunikacioni operatori obično pružaju nekoliko različitih usluga, što rezultira troškovima koji mogu biti zajednički za dvije ili više usluga. Pri tome se troškovi mogu klasifikovati iz dvije različite perspektive. Ako dugoročni inkrementalni trošak definišemo sa aspekta pružanja maloprodajnih, odnosno veleprodajnih usluga, jasno je da će mnogi troškovi biti zajednički ili združeni za pojedine usluge. Međutim ako dugoročni inkrementalni trošak definišemo sa aspekta mrežnih komponenti, količina zajedničkih ili združenih troškova će biti znatno manja. U ovom slučaju troškovi će biti združeni ili zajednički samo ako obuhvataju dvije ili više mrežnih komponenti. To bi na primjer bio slučaj sa pomoćnom opremom kao što je oprema za napajanje i klimatizaciona oprema.

Na osnovu navedenog, Agencija smatra da udio zajedničkih i združenih troškova mora biti iskazan i dokumentovan za svaku homogenu troškovnu kategoriju s tim da je potrebno objasniti po čemu su navedeni troškovi zajednički.

7.10 Dodatak za zajedničke troškove

Obračun dugoročnog inkrementalnog troška ne obuhvata sve troškove. Utvrđivanje naknade za usluge interkonekcije koja bi bila jednaka dugoročnom inkrementalnom trošku će uzrokovati kontinuirane gubitke s obzirom da iznos naknade ne bi pokrивao zajedničke troškove. Stoga je dugoročnom inkrementalnom trošku potrebno pridružiti dodatak (eng. *Mark-up*) kako bi se obuhvatili i zajednički troškovi. Najprimjerenije rješenje sa ekonomskog stanovišta bilo bi utvrđivanje cijena prema dugoročnom marginalnom trošku. S obzirom da to nije praktično moguće, druga najbolja solucija je utvrđivanje cijena na Ramsey principu.

Povećanje obima pružene usluge u pravilu ne uzrokuje proporcionalan rast zajedničkih troškova. U načelu nije moguće utvrditi jednoznačnu zavisnost zajedničkih troškova od porasta obima pružanja usluge. U tom slučaju nije moguće sprovesti direktno alociranje zajedničkih troškova na pojedinu uslugu, već je zajedničke troškove potrebno raspodijeliti upotrebom neke od metoda raspodjele. Najznačajnije metode su pri tom utvrđivanje cijena po Ramsey principu i metoda jednako proporcionalnog dodatka (eng. *Equal Proportional Mark-up*).

Ramsey princip

Pri upotrebi ove metode, raspodjela zajedničkih troškova na različite usluge zavisi od uticaja promjene cijene usluge na profitabilnost operatora. Ramsey princip dozvoljava priznavanje različitih marži na usluge sa različitim elastičnostima tražnje. Elastičnost pokazuje osjetljivost tražnje na promjenu cijene stoga pokazuje koliko će se promijeniti potražnja u slučaju jedinične promjene cijene. Ako usluga ima visoku elastičnost tražnje, marža bi trebala biti niža s obzirom da je nivo potražnje osjetljiviji na cijenu. Usluge sa niskom elastičnošću potražnje otpornije su na povećanje cijena sa stanovišta profitabilnosti i to je razlog zašto marža može da bude viša i



da se najčešće većina zajedničkih troškova alocira na te usluge. Stoga, da bi se kupac zadržao, samo mali dio zajedničkih troškova raspodjeljuje se na usluge sa visokom elastičnošću potražnje.

Ramsey utvrđivanje cijena, međutim, ima niz nedostataka kada se pokuša sprovesti u praksi. Prije svega, vrlo je teško je odrediti i verifikovati elastičnost cijena, što je važno pitanje, s obzirom da će operator koji djeluje na regulisanim i neregulisanim (konkurentskim) tržištima imati jak podsticaj za raspodjelu neproporcionalnog iznosa zajedničkih troškova na regulisane proizvode. Elastičnost cijena najvjerojatnije će, zajedno sa cijenama, varirati tokom vremena, zavisno od nivoa tržišnog takmičenja u različitim segmentima tržišta. Takođe neki proizvodi ili usluge imaju višestruku namjenu, što znači da imaju mnogostruke elastičnosti cijena. Iz navedenog vidljivo je da ćemo se prilikom primjene ove metode suočiti sa nizom praktičnih poteškoća.

Dalje, može se činiti nekorektno da potrošači snose veće troškove samo zato što su zavisni od pojedinih usluga ili imaju vrlo malo alternativnih mogućnosti tako da njihova potražnja nije toliko osjetljiva na promjenu cijena.

Na kraju, nije uvijek jasno na koji način bi se mogla odrediti elastičnost potražnje za usluge pristupa i usluge interkonekcije, s obzirom da se te usluge prodaju ostalim operatorima koji ih ponovo prodaju krajnjim korisnicima sa znatno različitom elastičnošću potražnje.

Jednako proporcionalni dodatak

Primjenom metode jednako proporcionalnog dodatka zajednički troškovi se raspodjeljuju na usluge ili proizvode proporcionalno iznosu inkrementalnih troškova koji su već raspodijeljeni na te usluge ili proizvode. To znači da je za svaku uslugu izračunat procentni udio u ukupnim inkrementalnim troškovima, te se zajednički troškovi raspodijele na tu uslugu u istom procentu.

Ova metoda raspodjele zajedničkih troškova ne odražava stvarni doprinos pojedine usluge pri nastanku zajedničkih troškova. Međutim, lako ju je primijeniti i ne unosi nikakve distorzije u inkrementalne troškove različitih mrežnih komponenti. Zbog navedenih razloga, ova metoda se vrlo često koristi pri raspodjeli zajedničkih troškova u troškovnim modelima.

Kao pojednostavljeni primjer metode jednako proporcionalnog dodatka, možemo navesti troškovni model sa dva inkrementa: pristup i interkonekcija. Pretpostavimo da dugoročni inkrementalni trošak iznosi 6 miliona EUR za pristup, 4 miliona EUR za interkonekciju i zajednički troškovi iznose 2 miliona EUR. U tom slučaju dodatak za zajedničke troškove bi se definisao kao 20% ($=2/(6+4)$) ukupnih dugoročnih inkrementalnih troškova pa bi dodatak za zajedničke troškove u slučaju pristupa bio 1,2 miliona EUR, i 0,8 miliona EUR u slučaju interkonekciju.

Na osnovu gore navedenog, Agencija predlaže da se zajednički troškovi raspodjeljuju primjenom metode jednako proporcionalnog dodatka.



8 Uputstva vezana za izračunavanje troška kapitala

Prema pravnoj osnovi opisanoj u poglavlju 2.1, cijene za usluge koje pružaju SMP operatori koji su prepoznati kao operatori sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu moraju da budu u skladu sa načelom transparentnosti i troškovne usmjerenosti, i moraju uključivati razumnu stopu prinosa na ulaganje. Iz perspektive regulacije elektronskog komunikacionog sektora to znači da, u okviru određivanja cijena za usluge, operatori imaju pravo na razumne prinose na ulaganja bez obzira na to da li je riječ o veleprodajnim ili maloprodajnim uslugama.

Izračunavanje cijene kapitala je najprikladnija metoda izračunavanja razumne stope prinosa s obzirom da se ona odnosi na izračunavanje finansijskog prinosa na kapital koji je angažovan od strane akcionara nekog preduzeća. Tačno utvrđivanje troška kapitala je stoga ključni element u procesu regulacije cijena usluga s obzirom da utiče na regulisane prihode SMP operatora kao i na cijene koje moraju platiti ostali operatori za usluge pružene od strane SMP operatora.

U tom smislu, Agencija mora osigurati da iznos troška kapitala korišćen u izračunavanju troškova/cijena za pružanje regulisanih maloprodajnih ili veleprodajnih usluga pruženih krajnjim korisnicima predstavlja efikasan, odnosno optimalni trošak kapitala.

Važno je napomenuti da Agencija nema namjeru da propisuje ili predlaže određene vrste finansijskih aranžmana za određenog operatora. To je pitanje koje zavisi isključivo od odluke operatora. Međutim, Agencija ima obavezu da procijeni da li određeni finansijski aranžman može neopravdano povećati trošak usluga naplaćen ostalim međusobno povezanim operatorima, pa iz tog razloga predlaže korišćenje određenog pokazatelja kapitala i duga za izračunavanje troška kapitala isključivo u svrhu određivanja cijena regulisanih usluga.

8.1 Postupak određivanja troška kapitala SMP operatora

Agencija predlaže sljedeći postupak pri određivanju troška kapitala SMP operatora:

- do 31. januara svake godine u kojoj je SMP operator obavezan da pripremi regulatorne finansijske izvještaje Agencija će izvršiti izračunavanje troška kapitala SMP operatora za godinu na koju se odnose regulatorni finansijski izvještaji (u nastavku: Izračunavanje). Izračunavanje će se bazirati na metodologiji predloženoj u nastavku ovog poglavlja i treba da sadrži odgovarajuća objašnjenja i opis primjene metodologije kao i pripadajuće ulazne vrijednosti za izračunavanje pojedinih parametara. Navedeni obračun Agencija će objaviti kao podlogu za javne konsultacije.
- Zainteresovane strane imaju mogućnost da dostave svoje komentare na Izračunavanje u roku od 30 dana nakon njegove objave, odnosno do 2. marta tekuće godine.
- Nakon analize primljenih komentara, i eventualnih dodatnih konsultacija sa zainteresovanim stranama, Agencija će u roku od 15 dana izdati službeno Rješenje koji će sadržati konačni obračun troška kapitala SMP operatora.



8.2 Obračun troška kapitala pomoću metode ponderisanog prosječnog troška kapitala

Metoda ponderisanog prosječnog troška kapitala (eng. *Weighted Average Cost of Capital – WACC*) je široko prihvaćena metoda za izračunavanje troška kapitala, prihvaćena je od strane finansijskog sektora i u industriji, te je koristi veliki broj regulatornih tijela. Osnovni koncept WACC metodologije odnosi se na to da očekivani prinos od ulaganja u imovinu operatora mora predstavljati ukupne očekivane prinose na pozajmljeni i sopstveni kapital, ponderisane prema pripadajućim udjelima u finansiranju preduzeća.

Navedeno se može prikazati sljedećom formulom:

$$WACC = r_e \frac{E}{V} + r_d \frac{D}{V} (1 - t_c)$$

Gdje je:

- r_e = prinos na kapital
- r_d = prinos na dug
- E = tržišna vrijednost kapitala
- D = tržišna vrijednost duga
- V = tržišna vrijednost društva ($D+E$)
- t_c = stopa poreza na dobit

Gore navedena formula za izračunavanje ponderisanog prosječnog troška kapitala ne uključuje trošak poreza te predstavlja potreban prinos da bi investitori preuzeli rizik ulaganja u društvo. S druge strane ponderisani prosječni trošak kapitala prije poreza, koji predstavlja potreban prinos da bi društvo iz svojih prihoda moglo isplatiti akcionare i povjerioce i finansirati svoje poreske obaveze, izračunava se primjenom sljedećeg izraza:

$$WACC = \frac{E}{E+D} r_E + \frac{D}{E+D} \times r_D + r_E \times \frac{E}{E+D} \times \frac{t_c}{1-t_c}$$

S obzirom da troškovna osnovica korišćena u modelima troškovnog računovodstva ne uključuje porez na dobit, Agencija smatra da je pri izračunavanju ponderisanog prosječnog troška kapitala potrebno primijeniti trošak kapitala prije poreza određen gore prikazanom formulom.

Većinu parametara koji se koriste pri izračunavanju ponderisanog prosječnog troška kapitala u praksi je potrebno procijeniti ili izvesti iz dostupnih podataka. Prema tome, jasno je da će dobijeni rezultat biti procjena zasnovana na pretpostavkama i procjenama koje se baziraju na teoriji i podacima koji se koriste u izračunavanju. Takođe, treba reći da je osnovni oblik izračunavanja ponderisanog prosječnog troška kapitala prikladan ukoliko nema tržišnih nesavršenosti. Tržišne nesavršenosti, posebno nesavršenosti tržišta u razvoju, kao što je crnogorsko tržište, zahtijeva procjenu efikasnosti ovih nesavršenosti s obzirom da one utiču na ispravnost osnovnog modela izračunavanja ponderisanog prosječnog troška kapitala.



U nastavku je data analiza različitih parametara korišćenih za obračunavanje ponderisanog prosječnog troška kapitala, kao i prilagođavanja klasičnog modela za izračunavanje troškova kapitala u slučaju mogućih nedostataka finansijskog tržišta u fazi razvoja kao što je crnogorsko tržište.

8.3 Pokazatelj zaduženosti

Ponder korišćen u formuli za ponderisani prosječni trošak kapitala odnosi se na zaduženost društva. Zaduzenost je pokazatelj odnosa duga i vrijednosti društva (koja je jednaka zbiru duga i kapitala) i definiše se kao:

$$\text{Pokazatelj Zaduzenost } i = \frac{D}{D + E}$$

Postoji niz načina na koje se utvrđuje nivo zaduzenosti, a svaki od njih utiče na trošak kapitala. U nastavku su navedene tri najčešće metode:

- a) *Na bazi knjigovodstvenih vrijednosti*: zaduzenje se izračunava korišćenjem računovodstvenih vrijednosti duga i kapitala kompanije;
- b) *Na bazi tržišnih vrijednosti*: zaduzenje se može izračunati na osnovu procijenjene tržišne vrijednosti duga i kapitala kompanije, odnosno tržišne kapitalizacije koja u teoriji odražava stvarnu ekonomsku vrijednost strukture kapitala kompanije;
- c) *Optimalni ili efikasni pokazatelj zaduzenosti*: bazira se na optimalnoj strukturi kapitala definisanoj od strane regulatora na osnovu definisane metodologije.

Metoda knjigovodstvenih vrijednosti je transparentna metoda nad čijom primjenom se lako sprovodi nadzor i revizija, ali ona se ne zasniva na "pogledu u budućnost" i ne odražava stvarnu ekonomsku vrijednost kompanije. Problemi kod korišćenja tržišnih vrijednosti odnose se na zavisnost tržišnih vrijednosti od tržišnih faktora, kao što su volatilnost, očekivanja investitora i špekulacije, koji mogu biti predmet ozbiljnih fluktuacija, čime se negativno utiče na stabilnost ovog parametra. Primjena metode optimalnog ili efikasnog zaduživanja zasniva se na pretpostavci da operator koji se prezaduži ili se zaduži uz nepovoljne uslove ne smije biti nagrađen za donošenje takve finansijske odluke. Ova metoda može se primijeniti uzimajući u obzir strukturu kapitala efikasnog operatora umjesto strukture stvarnog operatora. S druge strane, utvrđivanje optimalnog nivoa zaduzenosti može zavisiti od subjektivne procjene.

Agencija smatra da operator koji ne posjeduje značajnu tržišnu snagu na konkurentskom tržištu, prisiljen je da minimizira trošak pružanja svojih usluga kako bi i dalje bio profitabilan. U tom slučaju, operator će biti primoran da koristi optimalnu strukturu finansiranja kako bi snizio trošak kapitala. S druge strane, tržišna struktura sa ograničenim brojem učesnika omogućava operatoru sa značajnom tržišnom snagom odabir strukture finansiranja koja ne mora biti optimalna, što znači da su ostali operatori koji koriste njegove usluge kao i krajnji korisnici primorani da plaćaju za njegovu neefikasnost. Prema tome, pri izračunavanju troška kapitala za regulatorne usluge, sa ekonomskog gledišta nije opravdano koristiti trenutnu strukturu finansiranja SMP operatora s obzirom da ona ponekad ne predstavlja optimalnu strukturu koja bi bila potrebna u slučaju potpune tržišne konkurencije. S obzirom da finansiranje putem duga može uzrokovati određene poreske olakšice u odnosu finansiranja sopstvenim kapitalom (pošto



se plaćanje kamate, za razliku od dividendi, smatra troškom operatora), moguće je smanjiti ukupni trošak kapitala većom primjenom optimalnog udjela duga u finansiranju. Međutim, to važi samo za optimalan nivo zaduženosti s obzirom da visok nivo zaduženosti utiče na finansijsku stabilnost kompanije. Kada zaduženost nadmaši optimalan nivo, rizik vraćanja duga se povećava što rezultira rastom traženog prinosa na dug povjeriocima, pa ponderisani prosječni trošak kapitala takođe raste. Na primjer, pokriće kamata pokazuje odnos između zarade prije kamata i poreza i kamata na dug. Ako se nivo zaduženosti poveća, pokazatelj pokrića kamate pada, te će se najvjerovatnije trošak zaduženosti povećati. Iz navedenog slijedi zaključak da je nivo optimalnog pokazatelja zaduženosti relativno viši za profitabilnije kompanije u poređenju sa kompanijama koje tek ulaze na tržište.

Uzimajući u obzir gore navedene prednosti i nedostatke svake metode, Agencija predlaže korišćenje metode optimalnog ili efikasnog pokazatelja zaduženosti SMP operatora. Pri tome agencija predlaže da se pri određivanju pokazatelja zaduženosti SMP operatora uzmu u obzir podaci o pokazatelju zaduženosti sličnih operatora za elektronske komunikacije na uporednim tržištima.

8.4 Cijena akcijskog kapitala

Postoje različite metode koje se mogu koristiti za određivanje cijene akcijskog kapitala. Sve one pritom dijele zajedničku pretpostavku da će investitori na tržištu kapitala smanjiti ukupne sopstvene rizike u slučaju da drže diversifikovan portfelj ulaganja.

Postoje četiri najčešća pristupa pri određivanju cijene akcijskog kapitala:

- 1) **Model rastuće dividende** pretpostavlja da će kompanija isplaćivati dividende koje rastu po konstantnoj stopi tokom vremena. Trošak kapitala je pri tome diskontni faktor koji ostavlja investitore neodlučnima između prihoda od prodaje udjela danas i prihoda od dividendi kada bi zadržali akcije;
- 2) **Teorija arbitražnog određivanja cijena** (eng. *Arbitrage Pricing Theory* (APT)), tvrdi da na stvarni prinos $R(i)$ na imovinu (i) utiče niz varijabli ili faktora na tržištu kao što su kamatne stope, kurs itd;
- 3) **Cjenovni model vrednovanja kapitalne imovine** (eng. *Capital Asset Pricing Model* - CAPM), koji povezuje vrijednost kapitala sa pripadajućim rizikom koji investitori moraju preuzeti. Ovaj model je kraći oblik APT modela i stoga je i efikasniji;
- 4) **Fama Frenchov model tri faktora** se može smatrati posebnim slučajem APT modela ili poboljšanim CAPM modelom. Model se sastoji od tri faktora: tržišnog faktora, faktora veličine kompanije i faktora mjere knjigovodstvene/tržišne vrijednosti.

U akademskim krugovima, a posebno između regulatornih tijela, postoji opšti konsenzus oko toga da je CAPM model trenutno najprikladniji model određivanja cijene akcijskog kapitala. Ipak, u posljednje vrijeme neki teoretičari, iako prihvataju osnovnu ideju modela, upozoravaju da CAPM nije potpuno prikladan za nova tržišta te predlažu određena prilagođavanja pri izračunavanju, u okviru CAPM modela.

Agencija smatra da je CAPM metoda trenutno najprikladnija metoda za izračunavanje cijene akcijskog kapitala na osnovu njene teoretske vrijednosti, dugogodišnje prakse korišćenja i dostupnosti podataka potrebnih za implementaciju. Pored toga, Agencija je



svjesna da postoji potreba za određenim prilagođavanjima CAPM metode s obzirom da Crna Gora spada u kategoriju zemalja sa tržištem u razvoju.

8.4.1 Cjenovni model vrednovanja kapitalne imovine (CAPM)

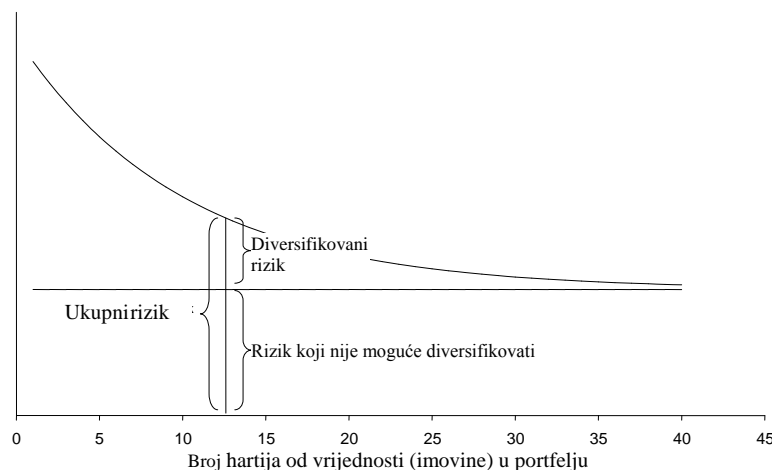
CAPM se bazira na teoriji portfelja prema kojoj investitori nisu skloni izlaganju riziku te stoga traže način kako da smanje izlaganje rizicima koji se odnose na pojedinačna poslovanja na način da stvaraju diversifikovane portfelje. Značajna implikacija posjedovanja diversifikovanog portfelja hartija od vrijednosti je činjenica da rizik pojedine akcije može biti podijeljen na dvije komponente:

- 1) *Specifični ili diversifikovani rizik* – može se eliminisati stvaranjem diversifikovanog portfelja. Ova vrsta rizika uključuje rizike specifične za dotično preduzeće kao što je otkriće novog proizvoda (pozitivan efekt) ili štrajk zaposlenih (negativan efekt). Pri tome, činjenica da preduzeće posluje u okviru konkurentnog sektora na tržištu ne mora značiti da će ono imati visoku cijenu kapitala.
- 2) *Tržišni ili nediversifikovani rizik* – ne može se ukloniti putem diversifikovanog portfelja. Ova vrsta rizika uključuje rizike od događaja koji utiču na cjelokupnu ekonomiju umjesto na samo jednu kompaniju, kao što su promjene u ekonomskoj stopi rasta, inflacija i kamatne stope.

Prema teoriji, smatra se da finansijska tržišta ne uzimaju u obzir specifični rizik, pošto se on može ukloniti putem diversifikacije portfelja bez ikakvog troška. Prema tome, jedini rizik koji je bitan pri utvrđivanju potrebnog prinosa na finansijsku imovinu je tržišni rizik. Drugim riječima, potreban nivo prinosa na finansijska ulaganja zavisi jedino od tržišnog rizika.

Osnovna pretpostavka teorije portfelja je ta da što se više imovine/hartija od vrijednosti (sa raznolikim nivoima rizika) dodijeli portfelju, rizik cjelokupnog portfelja postaje niži. Teoretski, što se više poveća broj akcija portfelja prema beskonačnosti, diversifikovani rizici se više smanjuju. U praksi to znači da portfelj sa oko 40 različitih akcija ima diversifikovani rizik približno jednak nuli (iz čega proizlazi zaključak da čak i berza sa manje od 100 kompanija koje se kotiraju može biti dovoljna da se uspješno stvori diversifikovan portfelj, pod uslovom da u strukturi berze ne dominiraju preduzeća iz određene industrije). Dakle, važan je uticaj koji određena imovina ima na sam portfelj, a ne pojedinačni rizik te imovine.

Na sljedećem dijagramu, prikazan je uticaj smanjene promjenljivosti portfelja dodavanjem pojedinih akcija postojećem portfelju:



Slika 6.7: Uticaj broja hartija od vrijednosti u portfelju na diversifikovan rizik portfelja

CAPM uzima u obzir istraživanja da investitori za ulaganje u akcije zahtijevaju premiju u odnosu na bezrizična ulaganja. Ova premija se uobičajeno naziva premija za rizik tržišta (eng. *Market Risk Premium – MRP*) i predstavlja premiju potrebnu da bi se kompenzirao rizik ulaganja na tržištu akcija.

Tržišni rizik nekog preduzeća obično se mjeri u odnosu na rizik tržišnog portfelja (portfelja koji sadrži dovoljno akcija da diversifikovani rizik teži nuli). Tržišni rizik akcije procjenjuje se pri tome mjerenjem osjetljivosti promjene njenih prinosa na promjene u sveobuhvatnom tržišnom indeksu. Ova osjetljivost naziva se “beta koeficijentom” akcije.

S obzirom da beta koeficijent mjeri rizik akcije u odnosu na tržišni portfelj, premija za rizik akcije jednaka je premiji za rizik tržišta pomnoženoj sa beta koeficijentom. Prema CAPM metodi, očekivani prinos za svaku hartiju od vrijednosti jednak je zbiru stope prinosa na bezrizična ulaganja i proizvoda premije za rizik tržišta i beta koeficijenta hartije od vrijednosti:

$$r_e = r_f + \beta_{e,l}(r_m - r_f)$$

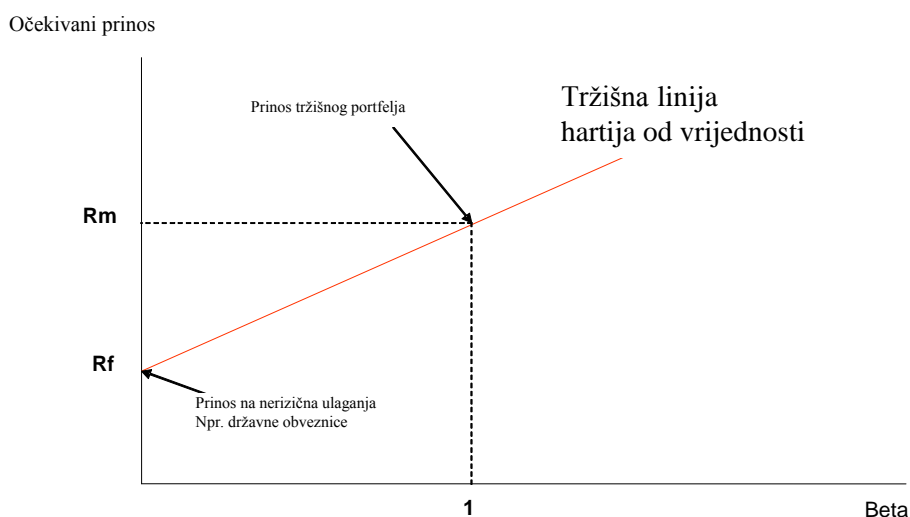
Gdje je:

r_f = prinos na bezrizično ulaganje

$\beta_{e,l}$ = beta koeficijent akcije

r_m = prinos tržišta [($r_m - r_f$) se najčešće naziva premijom za rizik tržišta].

Na grafičkom prikazu, tržišna linija hartija od vrijednosti (eng. *security market line*) prikazana je kao pravac koji ordinatu siječe u tački prinosa na bezrizična ulaganja. Presjek linije tržišta hartijama od vrijednosti i tačke u kojoj je beta koeficijent jednak jedinici, predstavlja prinos tržišta. Promjene u beta koeficijentu rezultiraju prinosima koji su viši ili niži od prinosa tržišta.



Slika 6.6: Tržišna linija hartija od vrijednosti

8.4.2 Dijelovi CAPM jednačine koje je potrebno odrediti

Na osnovu gore navedenog, pri utvrđivanju troška kapitala, potrebno je uzeti u obzir:

- 1) Prinos na bezrizično ulaganje,
- 2) Premiju za rizik tržišta (eng. *Market Risk Premium* - MRP) i
- 3) Beta koeficijent.

Svaki od ovih elemenata opisan je u nastavku.

Prinos na bezrizično ulaganje

Prinos na bezrizično ulaganje nije lako utvrditi na tržištima u razvoju kao na već razvijenim tržištima. Postoje tri glavne poteškoće pri utvrđivanju prinosa na bezrizično ulaganje za tržišta u razvoju. Kao prvo, državni dug, koji se smatra najboljom aproksimacijom bezrizičnog ulaganja u praksi nije bezrizičan. Takođe, često je teško pronaći dugoročnu hartiju od vrijednosti koja bi odgovarala dugoročnom razdoblju novčanih tokova koji se posmatraju.

Postoje tri moguća modela koji se predlažu za procjenu prinosa na bezrizična ulaganja u slučaju tržišta u razvoju:

- 1) **Metoda 1** – prinos na lokalnu obveznicu (eng. *Local Bond Yield*). Ova metoda zasniva se na prinosu na obveznicu denominiranu u lokalnoj valuti,
- 2) **Metoda 2** – prinos na lokalnu obveznicu denominiranu u stranoj valuti, i



- 3) **Metoda 3** – prinos na ulaganje u obveznice na razvijenom tržištu. Ova metoda zasniva se na prinosu na obveznice u razvijenom stabilnom tržištu i eventualnim usklađenjima s obzirom na rizik države i razlike u stopi inflacije.

S obzirom da je Euro službena valuta u Crnoj Gori Metoda 1 i 2 se u praksi svode na isto. U tom smislu, a uzimajući u obzir praktičnosti izračunavanja i dostupnost informacija Agencija za određivanje prinosa na bezrizično ulaganje predlaže korišćenje prinosa do dospijeca na državne obveznice, odnosno obveznice Ministarstva finansija Crne Gore.

U kontekstu gore navedenog potrebno je definisati rok dospijeca državnih obveznica na osnovu kojih će se odrediti prinos na bezrizično ulaganje. U praksi, investitori često koriste prinose na obveznice sa rokom dospijeca od 10 godina kao aproksimaciju za razdoblje u kojem imovina, odnosno u ovom slučaju elektronska komunikaciona oprema, generiše novčane tokove.

Na osnovu gore navedenog, Agencija smatra da bi odgovarajući rok dospijeca državnih obveznica na osnovu kojih se određuje prinos na bezrizično ulaganje trebao biti 10 godina. Pored toga, na osnovu informacija dostupnih Agenciji, period od 10 godina smatra se odgovarajućim i od strane drugih evropskih regulatornih tijela.

Na kraju, pri definisanju prinosa na bezrizično ulaganje potrebno je definisati način na koji će se izračunati prinos na bezrizično ulaganje u određenoj godini.

Agencija predlaže da prinos na bezrizično ulaganje bude definisan kao aritmetička sredina prinosa do dospijeca na 10-godišnje državne obveznice na kraju svakog kalendarskog mjeseca u godini na koju se odnose regulatorni finansijski izvještaji.

Premija za rizik tržišta

Premija za rizik tržišta predstavlja dodatni prinos koji investitor očekuje za rizik ulaganja u akcije u odnosu na prinos koji bi očekivao kod bezrizičnih ulaganja.

Kod procjene premije za rizik možemo koristiti *ex-post* procjenu (zasnovanu na istorijskim prinosima) ili *ex-ante* procjenu (zasnovanu na procjeni očekivanog prinosa na ulaganje).

Premija rizika zasnovna na istorijskim podacima

Premija rizika zasnovana na istorijskim podacima (eng. *Historic Equity Risk Premium* - ERP) može se mjeriti upoređivanjem prinosa ulaganja u akcije sa prinosom kod bezrizičnog ulaganja. Navedeni pristup se primarno oslanja na rezultate dobijene analizom dugoročnih prosječnih razlika između ostvarenih prinosa na tržišni portfelj i prinosa na ulaganje u bezrizičnu imovinu (prinos na državne obveznice). Potrebno je razmotriti nekoliko metodoloških pitanja pri definisanju ovih razlika:

a) *Aritmetička sredina umjesto geometrijske sredine*: prikladnije je koristiti aritmetičku sredinu koja bolje uključuje nepredvidive prinose,

b) *Relevantni indeksi*: najčešći pristup je korišćenje indeksa domaćeg tržišta kapitala, ali kod procjene svjetske premije, razmatra se puno više podataka i time se omogućava tačna procjena.



Odabrani indeks bi trebao biti u skladu sa indeksom odabranim za izračunavanje beta koeficijenta, i

c) Vremensko razdoblje: Predugo vremensko razdoblje loše utiče na procjenu premije, dok u prekratkom razdoblju jedan ekstremni slučaj može uzrokovati pogrešnom procjenom “stvarne” premije. U praksi se, kod analize istorijskih podataka, ispravno vremensko razdoblje ne može tačno odrediti pa se zato relevantno vremensko razdoblje mora procijeniti na osnovu očekivanja i trendova na tržištu.

Kao što se može zaključiti, pristup zasnovan na istorijskim podacima nije u potpunosti objektivn i postoje razlozi za stav da takav pristup precjenjuje prinos koji očekuju investitori. Međutim, uzimajući u obzir da će određivanje premije za rizik na osnovu procjena budućih kretanja uvijek biti, u neku ruku, špekulativno, istorijski prinosi se mogu iskoristiti kao zamjena za očekivane prinose na osnovu procjena budućih kretanja.

Usklađena premija za rizik zasnovana na istorijskim podacima

Postoji nekoliko argumenata koji sugerišu da promjene nivoa rizika povezane sa tržištem akcija smanjuju premiju rizika za buduće vremensko razdoblje u poređenju sa prošlim vremenskim razdobljem. U tom slučaju, korišćenje premije za rizik zasnovane na istorijskim podacima može rezultirati precijenjenom premijom, koju bi trebalo na neki način uskladiti, uključujući usklađivanje za sve značajne promjene rizika akcija nastale tokom posmatranog vremenskog razdoblja.

Premija za rizik zasnovana na istraživanju

Istraživanje je jedan od načina kojim se mogu ustanoviti buduća očekivanja učesnika na tržištu. Budući da premija za rizik predstavlja prosjek svih premija koje zahtijevaju investitori, istraživanje zasnovano na budućim očekivanjima investitora može predstavljati dobar pristup. Najviše se pažnje, kod ovog pristupa, mora posvetiti sastavljanju pitanja kako bi se izbjegli dvosmisleni i beznačajni odgovori. Uobičajene probleme kod istraživanja stvara činjenica da kod ispitanika postoje nerazumljiva očekivanja, na koja su uticali prethodni tržišni trendovi. Takođe, takve procjene su često kratkoročne prirode. Odgovori takođe mogu zavisiti od uzorka odabranih investitora.

Uporedna vrijednost

Sljedeća alternativna metoda za procjenu premije za rizik je putem uporednih vrijednosti. Ona se može primijeniti odabirom stranog tržišta koje se zatim usklađuje za ekonomske razlike između domaće i strane zemlje i razlike između SMP operatora i operatora za koje su uzimaju uporedne vrijednosti. Navedene razlike se mogu odnositi na osobine i veličine kompanija, razlike u porezima i rizicima i mogu biti prouzrokovane različitim metodama kalkulacije, ali i konkretnim razlozima (razvijenost tržišta akcija, razlike u rizicima među zemljama itd.).

Pretpostavljena premija (i model rastuće dividende)

Postoje alternativni načini za procjenu premije za rizik koji ne zahtijevaju istorijske podatke, obično zvani *ex-ante* pristupi. Totalni *ex-ante* pristup izračunava premiju za rizik kao razlike između trenutno zapaženih i očekivanih prinosa i trenutno zapaženih i očekivanih prinosa za



ulaganje u bezrizičnu imovinu. Ostale *ex-ante* mjere za izračunavanje premije za rizik odnose se na analizu određenih finansijskih indikatora odnosno na predviđanje prinosa na akcijski kapital kao što je kamatna stopa, odnos dividende i cijene akcije, odnos prinosa na dividendu i na dobit. Jedna od najčešće korišćenih metodologija za izračunavanje *ex-ante* premije za rizik je model rastuće dividende. Premija za rizik je procijenjena korišćenjem tržišnih podataka o aktuelnim cijenama akcija i zaradi po akciji, povezanih sa prognoziranjem rasta dobiti, preko kojeg se izvodi pretpostavljeni trošak akcijskog kapitala. Prednosti ovog pristupa su izračunavanje na temelju kretanja na tržištu što ne zahtijeva istorijske podatke. Međutim, procijenjena tržišna premija za rizik izračunata na ovaj način u suštini je zbir tri komponente, od kojih je jedna procijenjena i stoga je u nekom stupnju nesigurna.

Glavni razlog suzdržanosti Agencije u pogledu korišćenja ove metode kao i modela rastuće dividende su pretpostavke navedenih modela da je finansijsko tržište efikasno i ispravno vrednovano i da su prinosi na dividende, rast dividendi i očekivana inflacija konstantni u beskonačnost, što su vrlo diskutabilne pretpostavke. Takođe, ovaj pristup podrazumijeva prognoziranje očekivane premije za rizik tržišta putem prognoziranja budućih prinosa na dividende i stopa rasta, a ne putem premije koju investitori traže kao kompenzaciju za rizik.

Na osnovu navedenog, Agencija smatra da crnogorsko tržište akcija nije dovoljno veliko i likvidno i nema dovoljno dugu tradiciju da bi bila moguća značajnija procjena premije tržišnih rizika preko direktnog posmatranja. Agencija stoga predlaže da se za potrebe određivanja premije za rizik tržišta koriste međunarodne uporedne vrijednosti dobijene iz priznatih međunarodnih finansijskih izvještaja kao što su studija autora Dimson, Marsh i Staunton¹² ili SBBI publikacija kuće Ibbotson Associates.

Beta koeficijent

Beta koeficijent predstavlja mjeru rizika imovine povezanu sa tržišnim rizikom. U teoriji, jedini rizik obuhvaćen Beta koeficijentom je tržišni rizik odnosno rizik koji investitor ne može da ukloni diversifikacijom. Veća vrijednost Beta koeficijenta predstavlja veću nesigurnost za prinos na akcijski kapital kompanije. Buduće procjene prinosa na pojedine akcije i na cjelokupno tržište nisu lako dostupne, stoga procjenjivanje vrijednosti Beta koeficijenta predstavlja komplikovan zadatak. Postoji nekoliko pristupa za procjenjivanje Beta koeficijenta i oni su navedeni u nastavku.

Beta koeficijent na bazi istorijskih podataka

Procjena Beta koeficijenta se obično izvodi uz pomoć regresione analize istorijskih podataka o prinosima kompanija i prinosima tržišta. Dakle, za kompanije koje se kotiraju na berzi Beta koeficijent se može procijeniti regresijom prinosa akcije (R_j) koji uključuje apresijaciju dividende i cijene kao i prinose tržišta (R_m):

$$R_j = a + b \cdot R_m$$

Gdje je:

R_j = prinos na akcije,

¹² Dimson, Marsh and Staunton (DMS) of the London Business School (LBS).



R_m = prinos tržišta,

a = presjek krive regresije, i

b = koeficijent nagiba krive regresije koji odgovara kovarijansi (R_j, R_m)/ $\sigma^2(R_m)$ i predstavlja vrijednost Beta koeficijenta akcije.

Korišćenje istorijskih prinosa za procjenu budućih vrijednosti Beta koeficijenta otvara pitanje koje je korektno vremensko razdoblje i frekvencija prikladna za navedenu procjenu. Većinom se za regresionu analizu koristi razdoblje od 2 do 5 godina. Relevantna učestalost treba biti definisana na taj način da pruža prihvatljiv nivo podataka na osnovu kojih se mogu generisati statističke procjene vrijednosti Beta koeficijenta. Izračunavanje Beta koeficijenta putem regresione analize istorijskih podataka pruža samo približnu vrijednost. Međutim, greške u procjeni će vjerovatno nastati zbog variranja Beta koeficijenta tokom vremena. Prema tome, procjena relevantnog Beta koeficijenta na bazi istorijskih podataka trebala bi da bude dopunjena drugim pristupima.

Beta koeficijent određen “odozdo prema gore”

Beta koeficijent takođe može biti procijenjen korišćenjem takozvanog “odozdo prema gore” pristupa. Ovakav Beta koeficijent je procijenjen na osnovu uporednih vrijednosti Beta koeficijenta sličnih kompanija. Prednost ovakvog pristupa je u tome što se eliminiše potreba za istorijskom cijenom akcija i što ovaj pristup umanjuje standardnu grešku pri izračunavanju Beta koeficijenta nastalu regresionom analizom.

Budući da finansijska poluga može da varira u industrijama, zemljama i kompanijama, i budući da finansijska poluga određuje Beta koeficijent, uobičajeno je da se uporedivi Beta koeficijenti prvo svedu na nivo koji ne uključuje komponentu duga te da se nakon toga koriguju uzimajući u obzir ciljani nivo finansijske poluge koja se smatra odgovarajućom za dotičnu djelatnost. Beta koeficijent za imovinu se izračunava sljedećim formulama:

Millerova Formula:

$$\beta_{\text{imovine}} = \beta_{\text{akcijskog kapitala}} / (1 + D/E)$$

ili Modigliani - Millerova Formula:

$$\beta_{\text{imovina}} = \beta_{\text{akcijskog kapitala}} / (1 + (1-t) * (D/E))$$

Gdje je

- β_{imovine} predstavlja Beta koeficijent koji ne uključuje komponentu duga,
- $\beta_{\text{akcijskog kapitala}}$ predstavlja Beta koeficijent koji uključuje komponentu duga

Veće razlike između navedenih formula nema, međutim Miller formula je jednostavnija jer ne zahtijeva procjene budućih efektivnih poreznih stopa za elektronske komunikacione kompanije. Stoga se kod upoređivanja portfelja kompanija, poslije izračunavanja nekoliko $\beta_{\text{akcijskog kapitala}}$ za svaku kompaniju za dobijanje β_{imovine} isključuje komponenta duga korišćenjem odnosa duga i akcijskog kapitala za uzorak portfelja svake kompanije istog portfelja.

Odabranoj “odozdo prema gore” β_{imovine} se može isključiti komponenta duga uzimajući u obzir relevantnu finansijsku strukturu kompanije.



Ovaj pristup može biti naročito koristan za kompanije koje ne kotiraju na berzi, kada su kompanije prošle značajno restrukturiranje ili kada je standardna greška Beta koeficijenta dobijenog regresijskom analizom visoka.

Ciljani nivo Beta koeficijenta

Smatra se da je “odozdo prema gore” Beta koeficijent u poređenju sa Beta koeficijentom na bazi istorijskih podataka, pristup usmjeren na budućnost (eng. *forward looking*) kome je cilj da utvrdi rizike aktivnosti (β_{imovine}) i rizike finansijske poluge. Za operatore koji obavljaju slične aktivnosti očekuje se da će imati slične rizike aktivnosti. U određenim okolnostima se međutim može činiti da homogene kompanije imaju heterogene rizike aktivnosti. U takvim slučajevima regulator će možda željeti da odredi ciljani rizik aktivnosti koji bi trebao da predstavlja rizik aktivnosti.

Na osnovu gore navedenog, Agencija smatra da bi bilo prikladno koristiti “odozdo prema gore” metodologiju putem korišćenja uporednih vrijednosti. Međunarodne uporedne vrijednosti mogu se koristiti za izračunavanje približne vrijednosti Beta koeficijenta. Agencija želi pri tome da stavi naglasak na pažljivu selekciju kompanija koje će se koristiti za uporedne vrijednosti kako bi se osiguralo da takve kompanije odražavaju odgovarajući nivo rizika i koje su uporedive sa SMP operatorom.

8.5 Trošak duga

Trošak duga predstavlja trošak za kompaniju kada pribavlja kapital za finansiranje svojih aktivnosti, bilo putem finansijskih institucija ili putem zajmova drugih kompanija. Trošak duga predstavlja ponderisani prosjek troškova raznih dugoročnih zajmova kompanije i čvrsto je vezan za trenutni nivo kamatnih stopa, finansijski kapacitet kompanije i čak za državnu fiskalnu politiku.

Trošak duga može se, između ostalog, izračunati:

- Koristeći računovodstvene podatke iz kojih se izvodi kamatna stopa,
- Procjenom optimalnog nivoa duga i povezanog troška duga, i
- Koristeći sumu prinosa na bezrizično ulaganje i odgovarajuće premije za specifičan dug kompanije.

Agencija smatra da se prikladna metoda izračunavanja indikativnog nivoa troška duga treba bazirati na sumi prinosa na bezrizično ulaganje i odgovarajuće premije za specifičan dug kompanije. Pritom se za izračunavanje premije mogu koristiti podaci uporedivih kompanija.



9 Prilozi

9.1 Kratak pregled preporuka i regulativa koji se odnose na računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo

<i>POGLAVLJE</i>	<i>PREDLOG AGENCIJE</i>	<i>ODGOVORNOST</i>
3. Opšti principi regulatornog računovodstva		
<i>3.1. Principi regulatornog računovodstva</i>	<i>Agencija predlaže da SMP operator, prilikom pripremanja regulatornih računovodstvenih izvještaja, treba da se oslanja na sljedeće principe:</i> <ul style="list-style-type: none">• <i>troškovna uzročnost,</i>• <i>objektivnost i nediskriminacija,</i>• <i>konzistentnost primjene,</i>• <i>korišćenje IFRS-a i</i>• <i>transparentnost.</i>	<i>SMP OPERATOR</i>
<i>3.2.1 Vremenski tok i dokumentacija koju je potrebno pripremiti</i>	<i>Agencija predlaže da se proces pripreme, revizije, odobravanja i objavljivanja regulatornih finansijskih izvještaja odvija prema vremenskom rasporedu i koracima navedenim i opisanim u ovom poglavlju.</i>	<i>AGENCIJA</i>
<i>3.2.2. Revizija regulatornih finansijskih izvještaja</i>	<i>Agencija predlaže da se prilikom procesa revizije, imenovanja ovlašćenog revizora, zamjene ovlašćenog revizora, pitanja vezanih za ograničenja ovlašćenog revizora, obaveze ovlašćenog revizora prema SMP operatoru i Agenciji te dodatnog angažmana ovlašćenog revizora usvoje prijedlozi navedeni u ovom poglavlju.</i>	<i>SMP OPERATOR</i>



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
3.2.3 Objavljivanje regulatornih finansijskih izvještaja	<i>Na osnovu gore navedenog, Agencija predlaže javno objavljivanje regulatornih finansijskih izvještaja, Izvještaj nezavisnog revizora, Računovodstvenu dokumentaciju (RD) i Dokumentaciju o metodologiji alokacije (DMA).</i>	AGENCIJA
3.3. Čuvanje računovodstvenih evidencija, izmjena i ispravljanje regulatornih finansijskih izvještaja	<i>Kako bi se omogućile kasnije provjere dokumentacije, Agencija predlaže da SMP operator arhivira podatke na osnovu kojih se pripremaju regulatorni finansijski izvještaji kako je definisano Zakonom o računovodstvu i reviziji (Sl. list RCG", br. 69/05 od 18.11.2005, "Sl. list Crne Gore", br. 80/08 od 26.12.2008).</i> <i>Stav je Agencije da bi SMP operator, osim redovnih regulatornih finansijskih izvještaja, Agenciji trebao da daje tražene računovodstvene podatke na osnovu kojih će se raditi „ad hoc“ izvještaji.</i>	SMP OPERATOR
4.Principi računovodstvenog odvajanja		
4.1 Zahtjevi za nivoom kvaliteta i analitike računovodstvenih zapisa	<i>Na osnovi gore navedenih razmatranja, Agencija smatra da bi SMP operator svoje računovodstvene sisteme trebalo da prilagodi na način da mogu pružiti informacije o troškovima na osnovu istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) i/ili, ako je propisano na osnovu tekućeg troškovnog računovodstva (CCA)/dugoročnog inkrementalnog troška (LRIC). Takođe, obaveza računovodstvenog odvajanja zahtijeva da se identifikuju svi troškovi, prihodi, imovina i obaveze svake pojedine usluge, segmenta i/ili tržišta na koja se primjenjuju regulatorne obaveze.</i> <i>Agencija smatra da bi postojeći model troškovnog računovodstva/kontrolinga SMP operatora trebao da podržava zahtjeve za podacima o prihodima, rashodima, imovini i obavezama individualnih usluga i/ili segmenata.</i>	SMP OPERATOR
4.2.1 Sadržaj regulatornih finansijskih izvještaja, izvještaja nezavisnog revizora,	<i>Agencija predlaže da SMP operator Agenciji dostavi dokumenta navedena u poglavlju 4.2.1.</i>	SMP OPERATOR



AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo

April 2011

POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
<i>računovodstvenih dokumenata i dokumenta o metodologiji alokacije</i>		
<i>4.3 Račun dobiti i gubitka</i>	<i>Agencija predlaže da se troškovi prikazani u računu dobitka i gubitka iskazuju prema relevantnim tržištima/segmentima/uslugama, prikazano u poglavlju 9.3 i 9.6 priloga.</i>	<i>SMP OPERATOR</i>
<i>4.4 Izvještaj o prosječnom angažovanom kapitalu</i>	<i>Agencija predlaže da angažovani kapital treba da bude obračunat kao prosjek od početka do kraja fiskalne godine, i zasnovan na primjerima prikazanim u poglavljima 9.4. i 9.7 priloga.</i>	<i>SMP OPERATOR</i>
<i>4.5 Regulatorna izjava o usklađivanju</i>	<i>Kako bi se osigurala konzistentnost, ključne pozicije regulatornih i finansijskih izvještaja SMP operatora trebale bi biti međusobno usklađene.</i>	<i>SMP OPERATOR</i>
<i>4.6 Izvještaj nezavisnog revizora i prilozi</i>	<i>Svi regulatorni finansijski izvještaji dostavljeni Agenciji trebaju da se zasnivaju na pouzdanim, važećim i visokokvalitetnim informacijama, odnosno, moraju biti u skladu sa FPIA revizorskim mišljenjem.</i> <i>Izvještaj nezavisnog revizora sadrži mišljenje o tome da li regulatorni finansijski izvještaji SMP operatora pružaju istinit i objektivni prikaz, po svim značajnim pitanjima i da li su pripremljeni u skladu sa obavezom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva objavljenoj od strane Agencije i u skladu sa računovodstvenom dokumentacijom.</i> <i>Osim Izvještaja nezavisnog revizora, ovlašćeni revizor mora izdati i sljedeće priloge:</i> <ul style="list-style-type: none"><i>sve identifikovane nepravilnosti;</i><i>preporuke revizora (sa opisom učinka svake preporuke) i</i><i>detaljni opis korišćene metode kontrole.</i>	<i>SMP OPERATOR</i>



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
4.7 Transferne naknade	<p>Agencija smatra da obračun transfernih naknada/cijena treba da bude bazirana na sljedećim preporukama:</p> <ul style="list-style-type: none">• treba da postoji jasno logičko objašnjenje za korišćenje transfernih naknada i svaka naknada bi trebala da bude opravdana. Naknade trebaju da budu nediskriminisane i transparentno prikazane na odvojenim računima,• transferne naknade treba utvrditi na bazi obima pruženih usluga i njihovih jediničnih cijena,• kad se usluga prodaje i na spoljašnjem tržištu, transferna naknada treba da bude jednaka cijenama navedenim u standardnim ponudama interkonekcije (RIO) i standardnoj ponudi pristupa izdvojenoj lokalnoj petlji (RUO),• kad se usluga pruža samo interno, transferne naknade za usluge će biti jednake jediničnoj trošku usluge kao što je prikazano u poglavlju 5,• treba da postoji dosljednost tretiranja transfernih naknada iz godine u godinu. Svaka promjena mora biti transparentna i zadovoljavajuća za Agenciju.	SMP OPERATOR
4.7.1 Izvještaj o transfernim naknadama	Agencija smatra da izvještaj o transfernim naknadama treba da sadrži sve elemente navedene u poglavlju 4.7 i 4.8.	SMP OPERATOR
5. Prijedlog obaveza SMP operatora vezanih za troškovno računovodstvo		
5 Prijedlog obaveza SMP operatora vezanih za troškovno računovodstvo	Agencija smatra da bi se Obaveza računovodstvenog odvajanja i izračunavanje cijena usluga trebala napraviti prema uputstvima navedenim u tabelama 5.1 i 5.2 u poglavlju 5.	SMP OPERATOR
6. Uputstva za troškovno računovodstvo		
6.1 Načela i	Agencija smatra da SMP operator na relevantnom tržištu za raspodjelu troškova treba da koristi ABC metodu. U slučaju	SMP OPERATOR



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
<i>postupak raspodjele troškova</i>	<i>kada operator smatra prikladnijom neku drugu metodu, takav prijedlog je potrebno obrazložiti i dokumentovati.</i>	
<i>6.3.1 Osnovni principi tekućeg troškovnog računovodstva</i>	<i>Agencija predlaže da se pri obračunu tekućeg troška imovine zanemari nadoknadiivi iznos osim kada je neto trošak zamjene viši od 150% pripadajuće istorijske vrijednosti. Dodatno, Agencija smatra da se u slučaju nekretnina koje SMP operator posjeduje za određivanje tekućeg troška treba koristiti metode obračuna ekonomske vrijednosti i neto prodajne vrijednosti.</i>	SMP OPERATOR
<i>6.3.2 Određivanje bruto troška zamjene</i>	<p><i>Agencija smatra da se procjena vrijednosti primjenom metode indeksacije može sprovesti za sljedeće vrste imovine:</i></p> <ul style="list-style-type: none"><i>• pomoćni sistemi i sistemi upravljanja zalihama,</i><i>• kancelarijska oprema i potrošni materijal i</i><i>• računarska i informatička oprema.</i> <p><i>Uzimajući u obzir prethodne prijedloge vezane uz izbor neto troška zamjene i nadoknativog iznosa kao metoda obračuna tekućeg troška, Agencija smatra da se procjena vrijednosti primjenom metode potpune procjene vrijednosti treba sprovesti za sljedeće vrste imovine:</i></p> <ul style="list-style-type: none"><i>• kanali i kablovi,</i><i>• centrale,</i><i>• transmisiona oprema i</i><i>• oprema za napajanje.</i> <p><i>Dakle, Agencija predlaže sljedeća pravila pri izboru odgovarajuće metodologije određivanja bruto troška zamjene:</i></p> <ul style="list-style-type: none"><i>• Istorijski troškovi se mogu koristiti u slučaju kada:</i><ul style="list-style-type: none"><i>• imovina čija se vrijednost procjenjuje ima nisku vrijednost ili kratak vijek trajanja,</i>	SMP OPERATOR



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
	<ul style="list-style-type: none">• <i>imovina nije izložena značajnim promjenama cijena,</i>• <i>nije bilo većih tehnoloških promjena vezanih za imovinu čija se vrijednost procjenjuje i</i>• <i>efekat procjene vrijednosti imovine po tekućem trošku ne dostiže granice materijalnosti.</i>• <i>Metoda indeksacije može se koristiti u slučaju kada:</i><ul style="list-style-type: none">• <i>nije bilo većih tehnoloških promjena vezanih za imovinu čija se vrijednost procjenjuje,</i>• <i>baze podataka i registar dugotrajne imovine operatora pružaju dovoljno tačnih informacija o imovini koja je predmet procjene i</i>• <i>imovina čija se vrijednost procjenjuje je homogena sa aspekta promjene cijena.</i>• <i>Metodu potpune procjene vrijednosti potrebno je koristiti u slučaju:</i><ul style="list-style-type: none">• <i>kada imovina čija se vrijednost procjenjuje nije homogena sa aspekta promjene cijena,</i>• <i>kada je kod imovine čija se vrijednost procjenjuje došlo do značajnih tehnoloških promjena i</i>• <i>kada baze podataka i registar dugotrajne imovine operatora ne pružaju dovoljno tačnih informacija o imovini koja je predmet procjene.</i>	
6.3.3 <i>Moderni ekvivalent imovine</i>	<i>Stav Agencije je da model troškovnog računovodstva SMP operatora mora sadržavati specifikaciju MEA tehnologija uzetih u obzir pri definisanju modernih ekvivalenata imovine upotrijebljenih pri procjeni vrijednosti imovine u skladu sa CCA metodologijom. Takođe, izbor pojedinog modernog ekvivalenta imovine treba biti jasno objašnjen i dokumentovan, a u slučaju razlika u funkcionalnosti i iskorišćenosti između postojeće imovine i njenog modernog ekvivalenta potrebno je izvršiti usklađivanje nabavne vrijednosti i operativnih troškova.</i>	SMP OPERATOR
6.3.4 <i>Godišnji troškovi dugotrajne imovine</i>	<i>Agencija smatra da u okviru modela troškovnog računovodstva, SMP operator treba koristiti pristup baziran na računovodstvenom trošku.</i>	SMP OPERATOR



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
6.3.5 Očuvanje kapitala	<i>Agencija smatra da bi SMP operator trebao koristiti FCM kao prikladan koncept očuvanja kapitala.</i>	SMP OPERATOR
6.3.5.2 Uticaj primjene FCM koncepta na formulu troškovnog računovodstva	<i>Obračun cijene kapitala, odnosno prosječne ponderisane cijene kapitala (WACC), bilo da se radi o nominalnoj ili realnoj vrijednosti, ima značajan uticaj na akcijski kapital. Ukoliko se na angažovani kapital primjenjuje nominalna vrijednost prosječne ponderisane cijene kapitala, stav Agencije je da se troškovna osnovica u modelu troškovnog računovodstva ne bi trebala usklađivati za uticaj inflacije na akcijski kapital.</i>	SMP OPERATOR
6.3.6.1 Granica materijalnosti pri procjeni vrijednosti	<i>Agencija predlaže da granica materijalnosti bude određena kao veći iznos između 0,05% ukupne vrijednosti dugotrajne imovine i 0,05% ukupnog prihoda od regulisanih usluga SMP operatora. Dakle, stav je Agencije da ukoliko operator definiše granicu materijalnosti ista mora biti jasno obrazložena i dokumentovana.</i>	SMP OPERATOR
6.3.6.2 Imovina u pripremi	<i>Agencija smatra da se u slučaju imovine u pripremi ne bi trebala obračunavati amortizacija. Međutim, vrijednost imovine u pripremi može biti uključena u bruto iznosu u obračun troška kapitala.</i>	SMP OPERATOR
6.3.6.3 Oprema pod zakupom	<i>Agencija smatra da bi imovina pod finansijskim zakupom trebala biti uključena u troškovnu osnovicu i priznaje se obračun njene amortizacije. S druge strane, troškovi finansiranja ne priznaju se kao dio operativnih troškova, budući da su oni već uključeni u trošak kapitala u okviru troškovne osnovice (ali kamatni dio finansijske naknade bi trebao biti uključen). Svaki drugačiji pristup od strane operatora treba biti detaljno objašnjen, uključujući detalje o uticaju na troškovnu osnovicu.</i> <i>Plaćanje zakupa opreme pod operativnim zakupom priznaje se kao dio operativnih troškova. Vrijednost navedene imovine se, s druge strane, ne priznaje kao dio troškovne osnovice.</i>	SMP OPERATOR
6.3.6.4 Potpuno amortizovana imovina	<i>Stav Agencije je da se vrijednost potpuno amortizovane imovine ne bi trebala ponovno procjenjivati u okviru tekućeg troškovnog računovodstva, s obzirom da je vrijednost ove imovine već nadoknađena kroz prethodno obračunatu amortizaciju. Tretman potpuno amortizovane imovine potrebno je dokumentovati. Svaki drugačiji pristup od strane operatora potrebno je obrazložiti i na odgovarajući način dokumentovati.</i>	SMP OPERATOR



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
7. Uputstva za primjenu metodologije dugoročnih inkrementalnih troškova		
7.1.2 Pristup sa pogledom u budućnost	Agencija smatra da model troškovnog računovodstva treba da uzme u obzir optimalnu mrežu kao da ona već postoji. To bi značilo da u model ne bi trebali biti uključeni bilo kakvi troškovi prelaska sa postojeće na optimalnu elektronsku komunikacionu mrežu.	SMP OPERATOR
7.2.1 Model na temelju pristupa „odozgo prema dolje“	Agencija predlaže da se troškovni model razvijen od strane operatora treba bazirati na principu „odozgo prema dolje“, koji je baziran na tekućem trošku i dugoročnim inkrementalnim troškovima kako bi se osigurala usklađenost troškova prikazanih u modelu sa troškovima prikazanim u finansijskim izvještajima operatora. Prilikom razvoja troškovnih modela operatori bi trebali slijediti pristup koji se sastoji od dva glavna koraka ilustrovana na slici 6.2. Posebno, SMP operator treba definisati mrežne komponente i prvo izračunati dugoročni inkrementalni trošak pojedine komponente i na bazi tog obračuna odrediti dugoročni inkrementalni trošak pojedine usluge.	SMP OPERATOR
7.2.2 Podaci potrebni za izradu troškovnog modela	Agencija smatra da se troškovni modeli moraju bazirati na najnovijim raspoloživim podacima iz revidiranih finansijskih izvještaja. Finansijski, operativni i podaci vezani za promet u mreži trebaju se odnositi na isto razdoblje i potrebno je takođe izraditi projekcije za dvije godine unaprijed da bi se osiguralo da kapacitet mreže odražava zahtjeve za povećanjem kapaciteta.	SMP OPERATOR
7.3 Homogene troškovne kategorije	Uputstva Agencije su sljedeća: <ul style="list-style-type: none">• Prilikom izrade troškovnog modela, potrebno je identifikovati troškovne kategorije, pri čemu svaka troškovna kategorija u modelu mora biti homogena troškovna kategorija. Pri tom se neka homogena troškovna kategorija može okarakterisati putem jedinstvenog uzročnika troška, kretanja cijena i troškovne krive,• Kapitalni ili operativni troškovi koji imaju različite uzročnike troška ne mogu se svrstati u istu homogenu troškovnu kategoriju,• Kapitalni ili operativni troškovi koji imaju različito kretanje cijena ne mogu se svrstati u istu homogenu troškovnu kategoriju, i	SMP OPERATOR



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
	<ul style="list-style-type: none">• <i>Kapitalni i operativni troškovi sa različitim troškovnim krivima ne mogu se svrstati u istu troškovnu kategoriju.</i>	
7.4 Definicija vrsta troška	<p><i>Stav Agencije je sljedeći:</i></p> <p><i>U okviru troškovnog modela potrebno je definisati opšte vrste troškova i u skladu sa njima kategorizovati homogene troškovne kategorije. To obuhvata dugotrajnu imovinu, amortizaciju, operativne troškove i obrtni kapital.</i></p> <p><i>Obrtni kapital izračunava se kao kratkoročna imovina umanjena za iznos kratkoročnih obaveza. Pritom obrtni kapital treba iskazati kao srednju godišnju vrijednost koja je jednaka srednjoj vrijednosti između iznosa obrtni kapitala na početku i na kraju posmatranog razdoblja.</i></p>	SMP OPERATOR
7.5 Topologija mreže	<p><i>Agencija predlaže da se pri određivanju mrežne topologije za potrebe troškovnih modela primjenjuje takozvani geografski "scorched node" pristup.</i></p>	SMP OPERATOR
7.6 Optimizacija opreme	<p><i>Agencija smatra da je prilikom izrade troškovnih modela potrebno primjenjivati postupke optimizacije opreme u slučaju kada oni rezultiraju nižim troškovima.</i></p>	SMP OPERATOR
7.6.1 Efikasnost opreme	<p><i>Agencija predlaže da neto prodajna vrijednost poslovnog prostora, koji je postao suvišan zbog uvođenja novih tehnologija, treba biti jednaka nuli, osim u slučaju kada se može pokazati da postoji ekonomska opravdanost zadržavanja ovakvog neiskorišćenog prostora.</i></p>	SMP OPERATOR
7.6.2 Kapacitet i iskorišćenost opreme	<p><i>U svakom slučaju, Agencija bi trebala provjeriti nivo iskorišćenosti mrežne opreme i odlučiti da li je taj nivo prikladan. U skladu sa tim, Agencija smatra da bi SMP operator trebao pružiti opravdanje za postignuti nivo iskorišćenja mreže, i da treba formirati usklađivanja uzimajući u obzir sljedeće faktore:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• <i>uticaj gubitka korisnika (posebno u slučaju razvoja konkurencije),</i>• <i>potreba za rastom poslovanja,</i>• <i>potreba za nadogradnjom opreme u skladu sa razvojem tehnologije,</i>	SMP OPERATOR



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
	<ul style="list-style-type: none">• potreba za pružanjem zadovoljavajućeg nivoa usluga i• distribucija, odnosno gustina korisnika na pojedinim lokacijama.	
7.7.1 Troškovne krive - definicije	Agencija smatra da se, u slučaju operatora fiksne mreže, minimalna mreža definiše kao mreža u kojoj je moguće uspostaviti poziv sa bilo kojeg telefona trenutno priključenog na mrežu.	SMP OPERATOR
7.7.2 Troškovne krive i ekonomija obima	Agencija smatra da bi troškovne krive trebale imati konveksan oblik, čime bi se uzeli u obzir efekti ekonomije obima u kupovnoj moći. Ukoliko bi za potrebe izrade troškovnog modela neka troškovna kriva imala linearan oblik, Agencija smatra da operator u tom slučaju mora pružiti i dokumentovati odgovarajuće obrazloženje zbog čega kupovna moć i ekonomija obima u konkretnom slučaju ne utiču na oblik troškovne krive.	SMP OPERATOR
7.7.3 Konstrukcija troškovnih krivih	<p>Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Agencija predlaže da se prilikom izrade troškovnih modela, troškovne krive konstruišu primjenom:</p> <ul style="list-style-type: none">• inženjerskih modela,• statističkih analiza i pregleda i• intervjuja, istraživanja tržišta. <p>Takođe, zahtjev je Agencije da prilikom dostave troškovnih modela, SMP operator dostavi i sve modele i dokumentaciju vezanu za konstrukciju troškovnih krivih.</p>	SMP OPERATOR
7.7.4 Zavisne i nezavisne homogene troškovne kategorije	Agencija smatra da se sve homogene troškovne kategorije trebaju klasifikovati kao nezavisne ili zavisne. U slučaju zavisnih homogenih troškovnih kategorija, potrebno je dokumentovati njihovu zavisnost od pojedinog uzročnika troška. Takođe, optimizacija opreme mora prolaziti kroz sva područja mreže (od HCC (homogenih troškovnih kategorija) do HCC i od CVR (troškovnih krivih) do CVR.	SMP OPERATOR



POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
7.8.1 Podaci o saobraćaju u mreži	Agencija smatra da podaci o prometu na mreži moraju biti konzistentni sa onima iz bazne godine iz revidiranih finansijskih izvještaja i sa prognozama za naredne dvije godine kako bi se osiguralo da troškovne krive predviđaju tačan kapacitet.	SMP OPERATOR
7.8.2 Izračunavanje jediničnog troška usluge	Agencija smatra da faktori usmjeravanja treba da se baziraju na dvogodišnjim prognozama saobraćaja. Pri tome je u dokumentaciji troškovnog modela potrebno priložiti odgovarajuće informacije i statističke podatke koji potvrđuju tačnost navedenih prognoza saobraćaja. Faktori usmjeravanja bi trebali da budu konzistentni sa datim prognozama saobraćaja..	SMP OPERATOR
7.9 Fiksni, združeni i zajednički troškovi	Agencija smatra da udio zajedničkih i združenih troškova mora biti iskazan i dokumentovan za svaku homogenu troškovnu kategoriju s tim da je potrebno objasniti po čemu su navedeni troškovi zajednički.	SMP OPERATOR
7.10 Dodatak za zajedničke troškove	Agencija predlaže da se zajednički troškovi raspodjeljuju primjenom metode jednako proporcionalnog dodatka.	SMP OPERATOR
8.Uputstva vezana za izračunavanje troška kapitala		
8.2 Obračun troška kapitala pomoću metode ponderisanog prosječnog troška kapitala	S obzirom da troškovna osnovica korišćena u modelima troškovnog računovodstva ne uključuje porez na dobit, Agencija smatra da je pri izračunavanju ponderisanog prosječnog troška kapitala potrebno primijeniti trošak kapitala prije poreza određen definisanom formulom u ovom dokumentu.	SMP OPERATOR
8.3 Pokazatelj zaduženosti	Agencija predlaže korišćenje metode optimalnog ili efikasnog pokazatelja zaduženosti SMP operatora. Pri tome Agencija predlaže da se pri određivanju pokazatelja zaduženosti SMP operatora uzmu u obzir podaci o pokazatelju zaduženosti sličnih operatora za elektronske komunikacije na uporednim tržištima.	SMP OPERATOR



AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo

April 2011

POGLAVLJE	PREDLOG AGENCIJE	ODGOVORNOST
8.4 Cijena akcijskog kapitala	<p>Agencija smatra da je CAPM metoda trenutno najprikladnija metoda za izračunavanje cijene akcijskog kapitala na bazi njene teoretske vrijednosti, dugogodišnje prakse korišćenja te dostupnosti podataka potrebnih za implementaciju. Pored toga, Agencija je svjesna da postoji potreba za određenim prilagođavanjima CAPM metode s obzirom da Crna Gora spada u kategoriju zemalja sa tržištem u razvoju.</p>	SMP OPERATOR
8.4.2 Djelovi CAPM jednačine koje je potrebno odrediti	<p>S obzirom da je Euro službena valuta u Crnoj Gori Metoda jedan i dva se u praksi svode na isto. U tom smislu, a uzimajući u obzir praktičnosti izračunavanja i dostupnost informacija Agencija za određivanje prinosa na bezrizično ulaganje predlaže korišćenje prinosa do dospijeca na državne obveznice, odnosno obveznice Ministarstva finansija Crne Gore.</p> <p>Agencija smatra da bi odgovarajući rok dospijeca državnih obveznica na bazi kojih se određuje prinos na bezrizično ulaganje trebao da bude 10 godina. Pored toga, na bazi informacija dostupnih Agenciji, period od 10 godina smatra se odgovarajućim i od strane drugih evropskih regulatornih tijela.</p> <p>Agencija predlaže da prinos na bezrizično ulaganje bude definisan kao aritmetička sredina prinosa do dospijeca na 10-godišnje državne obveznice na kraju svakog kalendarskog mjeseca u godini na koju se odnose regulatorni finansijski izvještaji.</p> <p>Agencija smatra da crnogorsko tržište akcija nije dovoljno veliko i likvidno i nema dovoljno dugu tradiciju da bi bila moguća značajnija procjena premije tržišnih rizika preko direktnog posmatranja. Agencija stoga predlaže da se za potrebe određivanja premije za rizik tržišta koriste međunarodne uporedne vrijednosti dobijene iz priznatih međunarodnih finansijskih izvještaja kao što su studija autora Dimson, Marsh i Staunton ili SBBI publikacija kuće Ibbotson Associates.</p> <p>Agencija smatra da bi bilo prikladno koristiti “odozdo prema gore” metodologiju putem korišćenja uporednih vrijednosti. Međunarodne poredbene vrijednosti mogu se koristiti za izračunavanje približne vrijednosti Beta koeficijenta. Agencija želi pri tome da stavi naglasak na pažljivu selekciju kompanija koje će se koristiti za uporedne vrijednosti kako bi se osiguralo da takve kompanije odražavaju odgovarajući nivo rizika i uporedive su sa SMP operatorom.</p>	SMP OPERATOR



<i>POGLAVLJE</i>	<i>PREDLOG AGENCIJE</i>	<i>ODGOVORNOST</i>
<i>8.5 Trošak duga</i>	<i>Agencija smatra, da se prikladna metoda izračunavanja indikativnog nivoa troška duga treba bazirati na sumi prinosa na bezrizično ulaganje i prikladne premije za specifičan dug kompanije. Pritom se za izračunavanje premije mogu koristiti podaci uporedivih kompanija.</i>	<i>SMP OPERATOR</i>



9.2 Vremenski period

DATUM	ISPORUKE	ODGOVORNOST
2011. i 2012.		
1. april 2011.	Izdavanje Konsultantskog dokumenta Početak perioda javne konsultacije	AGENCIJA
1. maj 2011.	Rok za podnošenje komentara o Konsultativnom dokumentu	AKCIONARI
1. juna 2011.	Odluka o regulatornom računovodstvu	AGENCIJA
1. septembar 2011.	Rok za podnošenje računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije troškova	SMP OPERATOR
31. oktobar 2011.	Rok za odgovor za radnu verziju računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije	AGENCIJA
30. novembar 2011.	Rok za podnošenje finalne verzije računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije	SMP OPERATOR
31. decembar 2011.	Rok za odobrenje računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije	AGENCIJA
30. april 2012.	Rok za podnošenje radne verzije RFI-a i izvještaja o jediničnim troškovima	SMP OPERATOR



DATUM	ISPORUKE	ODGOVORNOST
OD 2013 NADALJE		
31. januar 2013.	Rok za podnošenje mogućih izmjena u računovodstvenom dokumentu i dokumentu o metodologiji alokacije	SMP OPERATOR
28. februar 2013.	Rok za odobrenje unošenja izmjena u računovodstvenom dokumentu i dokumentu o metodologiji alokacije	AGENCIJA
30. april 2013.	Rok za podnošenje radne verzije RFI-a i izvještaja o jediničnim troškovima	SMP OPERATOR
30. juna 2013.	Rok za podnošenje finalnog izvještaja o jediničnim troškovima i revidiranom RFI-u	SMP OPERATOR
1. septembra 2013.	Rok za podnošenje računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije troškova prema CCA/LRIC (Plan CCA/LRIC)	SMP OPERATOR
31. oktobra 2013.	Rok za odgovor za radnu verziju računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije (CCA/LRIC)	AGENCIJA
30. novembar 2013.	Rok za podnošenje finalne verzije računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije	SMP OPERATOR
31. decembar 2013.	Rok za odobrenje računovodstvenog dokumenta i dokumenta o metodologiji alokacije	AGENCIJA
30. april 2015.	Rok za podnošenje radne verzije RFI-a i izvještaja o jediničnim troškovima (CCA/LRIC)	SMP OPERATOR



AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo
April 2011

9.3 Račun dobiti i gubitka

RAČUN DOBITI I GUBITKA

NA BAZI ISTORIJSKOG TROŠKOVNOG RAČUNOVODSTVA (HCA) I TEKUĆEG TROŠKOVNOG RAČUNOVODSTVA (CCA)

za koju godinu se završila xx xx xxxx

	TEKUĆA GODINA 000 EUR % po liniji	PRETHODNA GODINA 000 EUR % po liniji	% PROMJENA godišnje
PRIHODI			
Interna prodaja			
-usluge koje se pružaju i eksterno			
-usluge koje se pružaju samo interno			
Eksterna prodaja			
UKUPNO PRIHODI OD PRODAJE	<hr/>	<hr/>	<hr/>
TROŠKOVI			
Troškovi prema drugim segmentima/uslugama			
Operativni troškovi			
-Održavanje			
-Rezervni dijelovi			
-Rezervacije			
-Finansije i naplata			
-Vrijednosno usklađenje potraživanja			
-Trošak marketinga			
-Trošak zaposlenih			
-Amortizacija			
-Trošak usluga			
-Troškovi finansiranja			
-Ostali troškovi (Specificirano po stavkama)			
-Ostali troškovi (Ukupno stavke ispod 5% operativnog troška)			
Ukupno operativni trošak (HCA osnova)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
UKUPNO TROŠKOVI (HCA OSNOVA)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
DOBIT (HCA osnova)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
USKLADIVANJA PO CCA OSNOVI			
Zadržana (dobit)/gubitak			
Dodatna amortizacija			
Ostala usklađivanja			
UKUPNO OPERATIVNI TROŠKOVI (CCA OSNOVA)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
DOBIT (CCA osnova)	<hr/>	<hr/>	<hr/>



9.4 Izvještaj o prosječno angažovanom kapitalu

PRIHODI			
Interna prodaja			
-usluge koje se pružaju i eksterno			
-usluge koje se pružaju samo interno			
Eksterna prodaja			
UKUPNO PRIHODI OD PRODAJE	<hr/>	<hr/>	<hr/>
TROŠKOVI			
Troškovi prema drugim segmentima/uslugama			
Operativni troškovi			
-Održavanje			
-Rezervni dijelovi			
-Rezervacije			
-Finansije i naplata			
-Vrijednosno usklađenje potraživanja			
-Trošak marketinga			
-Trošak zaposlenih			
-Amortizacija			
-Trošak usluga			
-Troškovi finansiranja			
-Ostali troškovi (Specificirano po stavkama)			
-Ostali troškovi (Ukupno stavke ispod 5% operativnog troška)			
Ukupno operativni trošak (HCA osnova)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
UKUPNO TROŠKOVI (HCA OSNOVA)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
DOBIT (HCA osnova)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
USKLADENJA PO CCA OSNOVI			
Zadržana (dobit)/gubitak			
Dodatna amortizacija			
Ostala usklađenja			
UKUPNO OPERATIVNI TROŠKOVI (CCA OSNOVA)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
DOBIT (CCA osnova)	<hr/>	<hr/>	<hr/>
POVRAT NA PROSJEČNO ANGAŽOVANI KAPITAL I PRIHOD za godinu XXXX	<hr/>	<hr/>	<hr/>
POVRAT NA PRIHOD OD PRODAJE	<hr/>	<hr/>	<hr/>



9.5 Izvještaj o transfernim naknadama

IZVJEŠTAJ O TRANSFERNIM NAKNADAMA

za godinu koja je završila xx xx xxxx

MALOPRODAJNA USLUGA (ili ostalo)	VELEPRODAJNA USLUGA	ODREĐIVANJE NAKNADE	JEDINICA ZA ODREĐIVA NJE NAKNADE	KOLIČINA USLUGA	UKUPNO
USLUGA 1	Veleprodajna usluga 1	XX	a	d	$A = a * d$
	Veleprodajna usluga 2	XX	b	e	$B = b * e$
	Veleprodajna usluga 3	XX	c	f	$C = c * f$
	Veleprodajna usluga n	XX	y	z	$Z = y * z$
UKUPNO ZA USLUGU 1					$A+B+C+...+Z$



AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

*Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo
April 2011*

	Maloprodajna usluga 1	Maloprodajna usluga 2	Maloprodajna usluga 3	Maloprodajna usluga 4	Maloprodajna usluga 5	Maloprodajna usluga 6	Maloprodajna usluga 7	Maloprodajna usluga 8	Maloprodajna usluga 9	Maloprodajna usluga 10	Tržište nepokretne javne telefonske mreže - veleprodajni segment	Tržište međusobnog povezivanja - segment 1	Tržište međusobnog povezivanja - segment 2	Tržište međusobnog povezivanja - segment 3	Tržište unajmljenih telekomunikacijskih vodova - segment 1
Maloprodajna usluga 1	■														
Maloprodajna usluga 2		■													
Maloprodajna usluga 3			■												
Maloprodajna usluga 4				■											
Maloprodajna usluga 5					■										
Maloprodajna usluga 6						■									
Maloprodajna usluga 7							■								
Maloprodajna usluga 8								■							
Maloprodajna usluga 9									■						
Maloprodajna usluga 10										■					
Tržište nepokretne javne telefonske mreže - veleprodajni segment											■				
Tržište međusobnog povezivanja - segment 1												■			
Tržište međusobnog povezivanja - segment 2													■		
Tržište međusobnog povezivanja - segment 3														■	
Tržište unajmljenih telekomunikacijskih vodova - segment 1															■



9.6 Izvještaj o usklađivanju - račun dobiti i gubitka

REZIDUALNE USLUGE/TRŽIŠTA (npr. Netelekomunikacijske usluge/tržišta)					
UKUPNO					
Eliminacija interkompanijskih prihoda i troškova					
Dugovanje/potraživanje od kamata i slične naknade					
Raspodjela dobiti od povezanih lica					
Lica sa manjinskim udjelom					
Raspodjela dobiti od povezanih lica/goodwill amortizovan na povezana lica					
Lica sa manjinskim udjelom					
Porez na dobit osnovne aktivnosti					
Dividenda plaćena i predložena					
Iznos bez finansijske imovine i investicije koja se vodi kao obrtna sredstva					
Nerelevantni vanredni operativni troškovi mreže					
Nerelevantni vanredni operativni troškovi povezanih lica					
Uticaj promjene na vijek trajanja imovine					
Ostalo					
USKLAĐIVANJE (ako je potrebno)					
KAKO STOJI U GODIŠNJEM IZVJEŠTAJU					



9.7 Izvještaj o usklađivanju – prosječni angažovani kapital

Konsolidovani prosječni angažovani kapital

za razdoblje koje se završava na XX XX XXX

	Tekuća godina 000 EUR	Prethodna godina 000 EUR
Sredstva akcionara u skladu sa godišnjim izvještajem CCA usklađivanje		
USKLAĐIVANJE		
Potraživanje od kamata		
Obaveze od kamata na dugoročne obveznice		
Predložene (izglasane) dividende		
Porezi		
Dugoročne obaveze		
Tekući dio dugoročnih obaveza		
Odložena poreska sredstva		
Ostale odgovarajuće pozicije		
Završno stanje CCA angažovanog kapitala na 31. decembar		
Početno stanje CCA angažovanog kapitala na 1. januar		
Usklađivanje početnog angažovanog kapitala		
Revidirani početni CCA obrtni kapital na 1. januar		
Prosječni CCA angažovani kapital	_____	_____
Prosječna dnevna usklađivanja		
Odloženi troškovi		
UKUPNI CCA PROSJEČNO ANGAŽOVANI KAPITAL		
Veleprodajna tržišta (na kojima se primjenjuje obaveza računovodstvenog razdvajanja/troškovnog računovodstva)		
Maloprodajna tržišta (na kojima se primjenjuje obaveza troškovnog računovodstava)		
PROSJEČNO ANGAŽOVANI KAPITAL NA TRŽIŠTIMA SA ZNAČAJNOM TRŽIŠNOM SNAGOM	_____	_____
Podzbir tržišta		
USLUGE KOJE NISU SMP	_____	_____
-Veleprodajne usluge		
-Maloprodajne usluge		
OSTALE USLUGE (netelekomunikacione usluge)		
UKUPNI CCA PROSJEČNO ANGAŽOVANI KAPITAL	_____	_____



9.8 Dodatni Ad-hoc izvještaji i informacije koje Agencija može tražiti

DODATNE INFORMACIJE KOJE NISU DIO REGULATORNIH FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA, VEĆ DODATNIH PRILOGA	RAZLOG ZA DODATNO IZVJEŠTAVANJE/ PRILOG	Javno objavljivanje
Broj zaposlenih po tržištu/ segmentu/ usluzi	Omogućava Agenciji razumijevanje strukture troškova i procjenu efikasnosti	Ne
Trošak zaposlenih po tržištu /segmentu /usluzi	Omogućava Agenciji razumijevanje strukture troškova i procjenu efikasnosti	Ne
Promjene u avansima/vremenskim razgraničenjima	Osigurava razumijevanje kretanja i stanja	Ne
Podaci o kategorijama klijenata	Pruža podatke za kontrolu cijena	Ne
Svi podaci koji su potrebni za RIO. Dokumenta koja prate odvojene račune prema RIO cijenama za interkonekciju - FAC/LRIC izlazni podaci za izvještaje o troškovima uključujući - količine komponenti, nosioce naplate i administracije, analizu sopstvene upotrebe i zadržane dobiti i gubitke -Slični dokumenti će biti traženi za pristupnu mrežu.	Omogućava Agenciji razumijevanje građe RIO-a i troškova	Ne
Podaci koji se odnose na ostatak RIO jezgrenih i pristupnih usluga	Omogućava Agenciji razumijevanje građe RIO-a i troškova	Ne
Analiza i detalji različitih istraživanja (veličina uzorka, veličina populacije, statistički značajni rezultati i metodologija itd.)	Omogućava Agenciji razumijevanje osnove za pripremanje regulatornih finansijskih izvještaja	Ne
Analiza vanrednih troškova	Omogućava Agenciji razumijevanje osnove za pripremanje regulatornih finansijskih izvještaja	Ne
Analiza troškovnih kategorija (korišćena unutar LRIC modela) za mrežne komponente, inkrement i relevantni dio zajedničkog troška	Omogućava razumijevanje izrade LRIC modela	Ne
Analiza zbirnih aktivnosti komponenti za mrežne aktivnosti, inkrement i relevantni udio zajedničkog troška (LRIC baza)	Kombinatorna test analiza, evaluacija pristupa izračunavanja dodatka na troškove (<i>mark-up</i>)	Ne



AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo

April 2011

DODATNE INFORMACIJE KOJE NISU DIO REGULATORNIH FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA, VEĆ DODATNIH PRILOGA	RAZLOG ZA DODATNO IZVJEŠTAVANJE/ PRILOG	Javno objavljivanje
Analiza troškovnih kategorija (korišćenih unutar LRIC modela) za mrežne komponente i inkremente	Omogućava Agenciji razumijevanje izrade LRIC modela	Ne
Sumarna analiza aktivnosti za komponente mreže i inkremenata	Omogućava Agenciji razumijevanje i vrednovanje relativne važnosti i alokacije aktivnosti	Ne
Analiza po kategorijama imovine i aktivnostima mreže, godišnje amortizacije zatim uticaja TTR vrednovanja za trošak u godini kao npr. - PTR amortizacija, - TTR dodatna amortizacija, - Zadržana dobit, - Ostala TTR usklađivanja	Omogućava Agenciji razumijevanje važnosti imovine i transakcija vezanih uz imovinu	Ne
TTR izvještaj o promjeni dugotrajne imovine a) prenešeni bruto zamjenski trošak, dodaci/otpisi/transferi, zadržana dobit/(gubitak), bruto zamjenski trošak za prenos i b) prenešena bruto amortizacija, PTR amortizacija, TTR dodatna amortizacija, otpisi/transferi/druga kretanja, zadržana dobit/(gubitak), bruto amortizacija (za prenijeti) po kategorijama imovine za SMP operatora usklađivanje sa PTR izvještajem o kretanju dugotrajne imovine u finansijskim izvještajima grupe	Omogućava Agenciji razumijevanje važnosti imovine i transakcija vezanih za imovinu	Ne
Ukupni prosječni angažovani kapital i detaljna analiza aktivnosti za sve mrežne komponente	Omogućava Agenciji razumijevanje načina pripreme finansijskih izvještaja	Ne
Analiza po tipu grupe proizvoda i tipu ostalih licenciranih operatora (OLO) troškova, prosječnog angažovanog kapitala i transfernih naknada na razdvojene aktivnosti (i povezanog obima) u odnosu na plaćanje OLO-ima	Omogućava Agenciji razumijevanje distribucije plaćanja kako bi se razumjelo poslovanje	Ne
Detaljna analiza aktivnosti mrežne angažovanog kapitala za sve mrežne komponente	Omogućava Agenciji razumijevanje načina pripreme finansijskih izvještaja	Ne



AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo

April 2011

DODATNE INFORMACIJE KOJE NISU DIO REGULATORNIH FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA, VEĆ DODATNIH PRILOGA	RAZLOG ZA DODATNO IZVJEŠTAVANJE/ PRILOG	Javno objavljivanje
Bruto prihod od poziva, popusti i vrste naknada za tarifne modele za svaki segment	Omogućava Agenciji razumijevanje izračunavanja neto prodaje kako bi se lakše definisalo smanjenje marži (<i>margin squeeze</i>)	Ne
Bruto prihod, popusti i vrste naknada za opcije klijenata za svaki zasebni segment	Omogućava Agenciji razumijevanje izračunavanja neto prodaje kako bi se lakše definisalo smanjenje marži (<i>margin squeeze</i>)	Ne
Grafici za različite indikatore, vagane indekse i mješovite indikatore korišćene od strane SMP operatora kako bi se imovina vrednovala na trenutnoj troškovnoj bazi	Omogućava Agenciji razumijevanje, vrednovanje i transparentnost strukture i izrade TTR vrednovanja	Ne
Procijenjeni ekonomski životni vijek, vrednovanje i amortizaciona osnova, primijenjena anketa/ uzorak/ indeks za vrednovanje, amortizacija na osnovu istorijskog troškovnog računovodstva (PTR) i tekućeg troškovnog računovodstva (TTR), bruto knjigovodstvena vrijednost (BKV) u godini akvizicije, bruto trošak zamjene (BTZ) i neto trošak zamjene (NTZ) po kategorijama imovine	Omogućava Agenciji razumijevanje, vrednovanje i transparentnost strukture i izrade TTR vrednovanja	Ne
Trošak marketinga 10 najvećih kampanja u toku finansijske godine, uključujući reklamiranje putem štampe, radia i televizije	Omogućava Agenciji evaluaciju i razumijevanje osnove za dodjelu troškova marketinga	Ne
Ukupni operativni trošak i trošak prosječnog angažovanog kapitala za svaku grupu postrojenja i njihove pojedinačne stope iskorišćenosti, uključujući i relevantne faktore iskorišćenosti za svaku mrežnu aktivnost i/ili (pod)komponentu	Omogućava Agenciji vrednovanje i razumijevanje strukture komponenti	Ne
Fiksni prihodi (uključujući zakup linija) po tarifnom paketu i pridruženi mrežni troškovi	Omogućava Agenciji razumijevanje i vrednovanje osnove za raspodjelu prihoda	Ne
Analiza dobiti/ gubitaka na transferima imovine uz dodatnu analizu pojedinih transfera imovine	Omogućava Agenciji razumijevanje i vrednovanje osnove raspodjele i dodjeljivanja prodaje dugotrajne imovine	Ne
Inženjerske/ projektne studije	Omogućava Agenciji vrednovanje efikasnosti mreže i razumijevanje TTR vrednovanja	Ne



9.9 Prijedlog računovodstvenog odvajanja na tržišta

	RDG	IPAK	IU	INR	ITN
Pristup javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica.					
...pojedinačne usluge					
Započinjanje (originacija) poziva					
...pojedinačne usluge					
Završavanja (terminacija) poziva					
...pojedinačne usluge					
Veleprodajni (fizički) pristup mrežnoj infrastrukturi					
...pojedinačne usluge					
Veleprodajni širokopolasni pristup					
...pojedinačne usluge					
Veleprodajni terminalni segmenti iznajmljenih linija					
...pojedinačne usluge					

RDG - račun dobiti i gubitka

IPAK - izvještaj o prosječno angažovanom kapitalu

IU - izvještaj o usklađivanju

INR - Izvještaj nezavisnog revizora

ITN - Izvještaj o transfernim uslugama



9.10 Izvještaj nezavisnog revizora

Izvještaj nezavisnog revizora o regulatornim finansijskim izvještajima na dan 31. decembra XXXX

AKCIONARIMA/OSNIVAČIMA/VLASNICIMA
IME SMP OPERATORA

Izvršili smo reviziju priloženih regulatornih finansijskih izvještaja <ime SMP operatora> (u daljem tekstu: „SMP operator”), koji se sastoje od regulatornih finansijskih izvještaja (račun dobiti i gubitka, izvještaj o prosječnom angažovanom kapitalu, izvještaj o usklađivanju, izvještaj o jediničnim troškovima, izjava o odgovornosti i izvještaj o transfernim naknadama), računovodstvene dokumentacije (koja uključuje principe, definicije, metode vrednovanja, opis troškovnog modela) i dokumentovanog opisa alokacije troškova (detaljan opis alokacije u troškovnom modelu bez stvarnih iznosa) na dan 31. decembra XXXX godine i za godinu tada završenu.

Odgovornost rukovodstva SMP operatora za regulatorne finansijske izvještaje

Rukovodstvo SMP operatora je odgovorno za sastavljanje i objektivno prikazivanje regulatornih finansijskih izvještaja pripremljenih za regulatorne namjene i u formatu u skladu sa obavezom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva objavljenom od strane Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost Crne Gore (u daljem tekstu: Agencija). Rukovodstvo SMP operatora je odgovorno za uspostavljanje takvih internih kontrola za koje se smatra da su relevantne za pripremu regulatornih finansijskih izvještaja, koji ne sadrže materijalno značajne greške, nastale bilo zbog pronevjere ili zbog grešaka u radu.

Odgovornost revizora

Naša je odgovornost da na osnovu izvršene revizije izrazimo mišljenje o priloženim regulatornim finansijskim izvještajima. Reviziju smo obavili u skladu sa obavezom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva objavljenom od strane Agencije i u skladu sa Međunarodnim standardima revizije izdatih od strane Međunarodnog saveza računovođa koji zahtijevaju da se pridržavamo relevantnih etičkih zahtjeva i da reviziju planiramo i obavimo na način koji nam omogućuje da steknemo razumni nivo uvjerenja da regulatorni finansijski izvještaji ne sadrže materijalno značajne greške.

Revizija uključuje obavljanje procedura u svrhu prikupljanja revizorskih dokaza o iznosima i objelodanjivanjima u regulatornim finansijskim izvještajima. Izbor procedura zavisi od naše procjene, uključujući i procjenu rizika od materijalno značajnih grešaka u regulatornim finansijskim izvještajima nastalih bilo zbog pronevjere ili grešaka u radu. U procjeni rizika uzimamo u obzir interne kontrole, koje su relevantne za sastavljanje i istinito i objektivno prikazivanje regulatornih finansijskih izvještaja, sa ciljem kreiranja odgovarajućih revizorskih procedura, ali ne i za svrhe izražavanja mišljenja o efektivnosti primijenjenih internih kontrola. Revizija takođe obuhvata i ocjenu adekvatnosti primijenjenih računovodstvena politika i opravdanosti značajnih procjenjivanja, koje je rukovodstvo izvršilo, kao i ocjenu opšte prezentacije regulatornih finansijskih izvještaja.



Između ostalih, posebno su sprovedene i sljedeće revizorske procedure:

- 1 Ispitali smo usklađenost ulaznih finansijskih podataka iz troškovnog modela sa revidiranim regulatornim finansijskim izvještajima,
- 2 Ispitali smo usklađenost računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva sa Odlukom Agencije i
- 3 Ispitali smo da li je troškovni model ispravan i da li je u skladu da opisom u pripadajućoj dokumentaciji troškovnog računovodstva.

Smatramo da su revizorski dokazi koje smo prikupili dovoljni i odgovarajući i pružaju osnov za izražavanje našeg mišljenja.

Mišljenje

Po našem mišljenju, regulatorni finansijski izvještaji SMP operatora pružaju istinit i objektivan prikaz, po svim značajnim pitanjima, na dan 31. decembar XXXX godine i za godinu tada završenu, i pripremljeni su u skladu sa obavezom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva objavljenom od strane Agencije i u skladu sa računovodstvenom dokumentacijom.

Revizor
Ovlašćeni revizor
Adresa

Datum

U ime i za revizora:

Ime
Direktor
Ovlašćeni revizor

**9.11 Detalji glavnih mrežnih komponenata i uobičajenih troškovnih pokretača**

Kategorije imovine i obaveza	Opis	Pokretači troškova
Oprema za centrale	Oprema za lokalni promet	Alociranje po proizvodima i uslugama prema vremenskom korišćenju (sek).
	Oprema u tandem centralama	Alociranje prema vremenskom korišćenju (sek).
	Oprema za međunarodni promet	Alociranje prema vremenskom korišćenju (sek).
	Ostala oprema u centralama	Alociranje prema upotrebi opreme.
Transmisiona oprema	Transmisiona oprema osjetljiva na količinu prometa	Alociranje prema upotrebi veza ili kanala.
	Kablovi i žice	Alociranje po komponentama prema iznosu kablova upotrijebljenih za različite usluge.
	Oprema lokalne petlje	Alociranje po dodatnim uslugama prema upotrebi linija.
	Radio i satelitska oprema	Alociranje prema upotrebi kanala.
	Međunarodni pomorski kablovi	Alociranje prema upotrebi.
	Javne govornice i srodna oprema	Direktno alociranje uslugama.
Pomoćni pogoni	Linije	Linije se mogu alocirati po kablovima i žicama koje podržavaju te prema proizvodima na isti način kao i za kablove i žice.



Kategorije imovine i obaveza	Opis	Pokretači troškova
	Energetska oprema	Alociranje prema primarnim grupama pogona na osnovu upotrebe energetske opreme koja podržava svaki pogon pr. kW po satu. Imovina se može raspodijeliti po proizvodima na isti način kao odgovarajuće primarne grupe pogona.
	Sistem upravljanja mrežom	Alociranje primarnom pogonu različitih mreža na osnovi upotrebe sistema koji podržavaju svaki pogon. npr. potrošeno vrijeme za kontrolu lokalnih centrala, prenosnih centrala i interacionalnih centrala. Troškovi bi trebalo da se dodaju proizvodima i uslugama na isti način kao i povezanim primarnim grupama pogona.



9.12 Objašnjenje skraćenica

Skraćenica	Značenje
ABC	Activity Based Costing
APT	Arbitrage Pricing Theory
CAPM	Capital Asset Pricing Model
CCA	Current Cost Accounting
CVR	Cost Volume Relationship
DMA	Dokumentacija o metodologiji alokacije
DV	Deprival Value
ERP	Historic Equity Risk Premium
EV	Economic Value
FAC	Fully Allocated Costs
FCM	Financial Capital Maintenance
FPIA	Fairly Presents in Accordance
GBV	Gross Book Value
GRC	Gross Replacement Cost
HCA	Historical Cost Accounting
HCC	Homogenous Cost Categories
IFRS	International Financial Reporting Standards
IRG	Independent Regulators Group
LRAC	Long Run Average Cost
LRAIC	Long Run Average Incremental Cost
LRIC	Long Run Incremental Costs
LRMC	Long Run Marginal Cost
MEA	Modern Equivalent Asset
MRP	Market Risk Premium
NBV	Net Book Value
NC	Network component
NRC	Net Replacement Cost
NRV	Net Realisable Value
OCM	Operating Capital Maintenance
OPEX	Operating Expenditures
RA	Recoverable Amount
RD	Regulatorni računovodstveni dokument
RIO	Reference Interconnection Offer
RUO	Reference Unbundling Offer
WACC	Weighted Average Cost of Capital
WC	Working Capital